

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

VIRMANTA KVEDARIENĖ
SOCIALINIO DARBO MAGISTRANTŪROS IŠTĚSTINĖS
STUDIJOS

ĮGALINANČIOS SOCIALINĖS PASLAUGOS DIENOS
SOCIALINĖS GLOBOS CENTRE ASMENIMS SU NEGALIA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:

Doc. Dr. Rita Raudeliūnaitė

Utena, 2022

TURINYS

IVADAS	3
1. DIENOS SOCIALINĖS GLOBOS PASLAUGOS	7
1.1. Dienos centrų, teikiančių dienos globos paslaugas, teisinis reglamentavimas.....	7
1.2. Asmenų su negalia užimtumo organizavimas dienos socialinės globos centruose.....	16
2. ĮGALINANČIOS SOCIALINĖS PASLAUGOS ASMENIMS SU NEGALIA	23
2.1. Įgalinančių paslaugų apibrėžimas ir organizavimo ypatumai	23
2.2. Dienos socialinės globos centrų darbuotojų kompetencijos organizuojant įgalinančias veiklas.....	27
2.3. Dienos socialinės globos centrų teikiamų paslaugų kokybės užtikrinimas Lietuvoje ..	32
2.4. Įgalinančių paslaugų taikymas COVID-19 pandemijos metu.....	37
3. DIENOS SOCIALINĖS GLOBOS CENTRŲ PATIRTIS TEIKIANT ĮGALINANČIAS PASLAUGAS ASMENIMS SU NEGALIA: EMPIRINIS TYRIMAS	40
3.1. Tyrimo metodologija.....	40
3.2. Tyrimo rezultatų analizė.....	45
3.3. Diskusija.....	75
4. IŠVADOS	81
5. REKOMENDACIJOS	84
6. LITERATŪROS SĄRAŠAS	85
7. SANTRAUKA	93
8. SUMMARY	94
9. PRIEDAI	95

ĮVADAS

Temos aktualumas. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis 2021 metais Lietuvoje buvo 221 tūkstantis neįgalių asmenų, iš kurių net 147456 yra darbingo amžiaus asmenys (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Statistika. 2021). Tačiau Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, mažiau nei pusė (47 procentai) darbingo amžiaus asmenų su negalia turi darbą. Pagrindinės priežastys, dėl kurių asmenys su negalia negali įsidarbinti, yra darbinių įgūdžių trūkumas arba negalios lygis. Kita priežastis, dėl kurios asmenys su negalia sunkiai susiranda darbą ar integruojasi į visuomenę, yra tai, kad visuomenė dažniausiai atmeta juos, kaip neveiksnius asmenis, ypač jei asmuo turi proto negalią (Seatzu, 2020). Dėl mažos asmenų su negalia galimybės įsidarbinti, atsiranda vis didesnis poreikis dienos socialinės globos paslaugoms, kurios padėtų asmeniui su negalia išlikti oriam, neprarasti savo gebėjimų ir juos plėtoti, kur būtų užtikrinamas jų įgalinimas ir įtrauktis ne tik socialinėje gyvenimo srityje, bet ir darbo rinkoje.

„Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų kataloge“ (2006, suvestinė redakcija nuo 2021-11-16. III skyrius, 11 punktas) yra apibrėžta, kad dienos socialines paslaugas teikia dienos socialinės globos centrai. Šios įstaigos teikia kompleksinę pagalbą, kurią vykdo kvalifikuoti specialistai: konsultuoja asmenis su negalia ir jų tėvus jiems rūpimais klausimais, organizuoja laisvalaikį, vykdo kasdienio gyvenimo įgūdžių palaikymo ugdymą ir kitas veiklas, kurios įgalina asmenį su negalia kuo labiau veikti savarankiškai (Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų katalogas, 2006, suvestinė redakcija nuo 2021-11-16. III skyrius, 11 punktas). Įgalinančių veiklų organizavimas, asmenų su negalia darbinių įgūdžių ir pasitikėjimo savimi ugdymas padidintų galimybę neįgaliesiems dalyvauti darbo rinkoje arba įgalintų asmenį su negalia savarankiškai pasirūpinti savo kasdieniais poreikiais tam, kad šeimos nariai galėtų skirti mažiau laiko asmens su negalia priežiūrai ir galėtų grįžti į darbo rinką. (Gudžinskienė ir Šurpik, 2017).

Įgalinimas dienos centruose yra paremtas neįgalaus asmens ir ten dirbančių darbuotojų augimu, kurį sąlygoja asmens socialinė aplinka (Ruškus, 2014). Įgalinančios ir įtraukiančios socialinės paslaugos įtraukia ne tik asmenį su negalia, t. y. paslaugų gavėją, bet ir įstaigos darbuotojus, ir paslaugų gavėjų šeimos narius bei globėjus į paslaugų planavimą (Ruškus ir kt., 2013). Įstaigos bendruomenė bendrai planuoja, kokių įgalinančių paslaugų jiems reikia ir kokias paslaugas renkasi patys paslaugų gavėjai. M. Venclovienė (2015) akcentuoja, jog asmenų su

negalia įtraukčiai didelę svarbą turi socialinių darbuotojų kompetencija teikti tokias paslaugas, bei pasiruošimas suteikti tinkamą pagalbą asmeniui su negalia, atrandant naujas galimybes, skatinant jų stiprybes, didinant asmenų su negalia atsakomybes.

Vis dėlto, teisės aktuose nėra tiksliai apibrėžta, kas yra įgalinanti veikla ir kokie užimtumo aspektai yra būtini tam, kad būtų įgalintas asmuo su negalia. Dėl to atsirado poreikis įstaigoms pačioms įvertinti teikiamas paslaugas ir jų kokybę. Siekiant užtikrinti kokybiškas ir įgalinančias dienos centrų paslaugas, 2012 metais Lietuvoje buvo pradėtas diegti „Socialinių paslaugų kokybės gerinimas, taikant EQUASS kokybės sistemą“ standartas (Equass Lietuva 2017). Šiuo metu Lietuvoje yra sertifikuotos 118 sertifikuotos socialinės įstaigos. Dešimt iš jų - dienos socialinės globos centrai neįgaliems asmenims. Tai parodo, jog įgalinančių veiklų organizavimas bei šių veiklų kokybės užtikrinimas dienos centruose vis dar aktuali tema.

2020 metais dienos socialinės globos centrai susidūrė su problema, kaip užtikrinti asmenų su negalia įgalinimą COVID-19 pandemijos metu. Pandemijos pradžioje Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro – valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovo įsakymu (2020) buvo nurodyta, jog visos neįgaliųjų dienos centrų paslaugos turi būti vykdomos nuotoliniu būdu. Iš kilo iššūkių, kaip paaiškinti dienos centrų lankytojams, asmenims turintiems proto negalią, kas yra pandemija, kokį pavojų ji kelia ir kodėl jie negali atvykti į dienos centrą bei tęsti įprastų veiklų. Vykdam užsiėmimus nuotoliniu būdu, taip pat, išryškėjo problema, jog ne visi likę namuose asmenys gali naudotis kompiuteriu, o staigus ir radikalus veiklų pokytis sukėlė didelį stresą ir nerimą tiek paslaugų gavėjams, tiek jų šeimos nariams (Mucshks, 2020). Kita problema, su kuria susidurta, buvo tai, jog didelis paslaugų gavėjų skaičius susistabdė paslaugas, kad galėtų likti namuose ir taip apsisaugotų nuo COVID-19 viruso. Pasikeitusiame šių dienų pasaulyje yra svarbu kalbėti ne tik apie įgalinančias paslaugas bei jų kokybę dienos socialinės globos centruose, bet ir apie įgalinančių paslaugų teikimą nuotoliniu būdu.

Temos iširtumas, naujumas. Apie įgalinančias socialinės paslaugas asmenims su negalia analizuoja tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslininkai. Darbuotojų vertybes ir požiūrį į paslaugų gavėjus, lemiantį įgalinančių paslaugų kūrimą dienos centruose asmenims su negalia, nagrinėjo J. Mansell ir B. Beadle-Brown, (2012). Dienos centruose vykdomų užsiėmimų naudą tyrė U. Gajewska ir R. Trigg, (2016). Autoriai teigia, kad neįgaliems asmenims lankant dienos centrą ir bendraujant su darbuotojais bei kitais paslaugų gavėjais padidėjo asmenų su negalia

savivertė, pasitikėjimas savimi. Kasdienių įgūdžių ugdymą dienos centruose, kuris lemia asmens su negalia gebėjimą gyventi savarankiškai, analizavo B. Milbourn ir kt., (2015). L. West (2012) bei H. Nyqvist, H. ir M.L. Stjerna, (2017) tyrė meninio užimtumo naudą asmenų turinčių negalią įgalinimui dienos centruose.

A. Vilkelienė, (2014) gilinasi į bendruomenės socialinės pagalbos centrus lankančių asmenų su negalia socialinius aspektus per įgalinančias meninio ugdymo veiklas. Autorė nagrinėjo, kokį emocinį ir fizinį poveikį asmeniui su negalia daro meniniai užsiėmimai. J. Požerienė ir kt. (2017) analizavo laisvalaikio paslaugų teikimą dienos užimtumo centruose. Apie tradicijų kūrimą ir dalyvavimą bendruomeniniame gyvenime, vykdam užimtumo veiklas dienos centruose, nagrinėjo J.R. Šinkūnienė (2012). Sportinio aktyvumo naudą analizavo M. Pociūnaitė (2014). Autorė teigia, kad dalyvavimas sportiniuose užsiėmimuose mažina emocinę įtampą ir padeda asmeniui su negalia atsipalaiduoti ir „išsikrauti“. Taip pat yra atliktų tyrimų, kurie nagrinėja įgalinimo naudą asmenims su negalia, bet jie nėra atlikti dienos centruose. Pavyzdžiui, A. Gudžinskienė ir A. Railienė (2012) siekė atskleisti kasdienių gyvenimo įgūdžių ugdymo ypatumus. Daug dėmesio skyrė V. Gudžinskienė ir J. Šurpik (2017) atskleidžiant proto negalią turinčių asmenų gyvenimo įgūdžių ugdymą savarankiško gyvenimo namuose, kuris didina savarankiškumą ir atveria galimybes dalyvauti bendruomeniniame gyvenime bei darbo rinkoje. L. Girlevičienė ir A. Kvietkauskienė (2021) analizavo, koks modelis tiktų Lietuvoje organizuojant valstybės pagalbą neįgalių asmenų užimtumo organizavimui ir integravimui į darbo rinką. Tačiau mokslinių tyrimų, atskleidžiančių dienos socialinės globos centrų patirtį teikiant įgalinančias paslaugas asmenims su negalia, stokojama.

Mokslinė problema. Lietuvos mokslininkai atliko daug tyrimų, kaip atskiros užimtumo veiklos daro įtaką asmenų su negalia įgalinimui. Plėtojant dienos socialinės globos centrų paslaugas atsirado poreikis įvertinti, ar teikiamos paslaugos, pakankamai įgalina asmenis su negalia. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos fakultatyvaus protokolo įgyvendinimo 2019 m. stebėsenos ataskaitoje (2020) pabrėžiama, kad užimtumo paslaugos turi formuoti ar atkurti asmenų su negalia savarankiškumo kasdienėje veikloje įgūdžius didinant įtrauktį į bendruomenę. Todėl tikslinga tirti, kokios yra realios dienos centrų patirtys teikiant įgalinančias paslaugas asmenims su negalia. Šiame kontekste keliami probleminiai klausimai: kaip dienos socialinės globos centrai prisideda prie asmenų su negalia įgalinimo? Su kokiais

iššūkiams susiduria socialiniai darbuotojai, teikiantys įgalinančias paslaugas dienos centruose? Kaip sprendžia iškilusias problemas?

Tyrimo objektas. Įgalinančios paslaugos neįgaliems asmenims dienos centruose.

Tyrimo tikslas. Atskleisti įgalinančių socialinių paslaugų teikimo galimybes asmenims su negalia dienos centruose teoriniu ir praktiniu aspektais.

Tyrimo uždaviniai.

1. Aptarti dienos centrų vaidmenį organizuojant užimtumo paslaugas dienos centruose.
2. Apibūdinti įgalinančių socialinių paslaugų asmenims su negalia ypatumus.
3. Atskleisti socialinių darbuotojų kompetencijas organizuojant įgalinančias veiklas.
4. Pateikti socialinių darbuotojų patirtis įgalinant asmenis su negalia dienos centruose.

Tyrimo metodai:

Teoriniai metodai: mokslinės literatūros, dokumentų, kurie susiję su analizuojama tema analizė, siekiant atskleisti: dienos centrų, teikiančių dienos globos paslaugas, teisinį reglamentavimą; asmenų su negalia užimtumo organizavimą dienos socialinės globos centruose; įgalinančių paslaugų sampratą ir organizavimo ypatumus; dienos socialinės globos centrų darbuotojų kompetencijas organizuojant įgalinančias veiklas; dienos socialinės globos centrų teikiamų paslaugų kokybės užtikrinimą Lietuvoje ir įgalinančių paslaugų taikymą COVID-19 pandemijos metu.

Empiriniai metodai: pasirinktas kokybinio tyrimo metodas, pusiau struktūruotas interviu, siekiant atskleisti socialinių darbuotojų patirtis teikiant įgalinančias paslaugas dienos centruose asmenims su negalia.

Tyrimo rezultatams analizuoti pasirinkta kokybinė turinio analizė.

Darbo struktūra: magistro darbas sudarytas iš įvado, 3 skyrių, išvadų, rekomendacijų, literatūros sąrašo, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis bei 2 priedų. Darbo apimtis 91 puslapis. Magistriniame darbe pateiktos vaizdinės priemonės: 4 lentelės ir 19 paveikslų.

1. DIENOS SOCIALINĖS GLOBOS PASLAUGOS

Socialinės globos paslaugos yra viena iš socialinių paslaugų rūšių, kuriomis siekiama mažinti socialiai pažeistų asmenų socialinę atskirtį (Žalimienė ir Lazutka, 2009). Dienos socialinės globos paslaugos yra viena iš socialinės globos paslaugų rūšių.

Šiame skyriuje bus analizuojama dienos centrų, teikiančių dienos socialinės globos paslaugas, teisinis reglamentavimas ir asmenų su negalia užimtumo organizavimas dienos socialinės globos centruose.

1.1. Dienos centrų, teikiančių dienos socialinės globos paslaugas, teisinis reglamentavimas

Išanalizavus Lietuvos teisinę bazę, galima išskirti šiuos teisinius dokumentus, kurie susiję su dienos socialinės globos paslaugų teikimu: „Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas“ (2006, suvestinė redakcija nuo 2021-03-01), „Lietuvos Respublikos socialinės globos normų aprašas“ (2007, suvestinė redakcija nuo 2021-01-01), „Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų katalogas“ (2006, suvestinė redakcija nuo 2021-08-24), „Asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašo ir senyvo amžiaus asmens bei suaugusio asmens su negalia socialinės globos poreikio nustatymo metodika“ (2006, Suvestinė redakcija nuo 2021-04-01). Apie neįgaliųjų asmenų socialinę integraciją yra kalbama „Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme“ (1991), „Neįgaliųjų socialinės integracijos 2021 – 2023 metų veiksmų plane“. Detaliau šie dokumentai bus aptarti toliau.

„Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatyme“ (2006, suvestinė redakcija nuo 2021-08-24), 3 straipsnyje yra apibrėžiama, kad socialinės paslaugos yra paslaugos, kuriomis suteikiama pagalba asmenims dėl negalios ar amžiaus turintiems socialinių problemų ir negalintiems savarankiškai dalyvauti asmeniniame ar visuomenės gyvenime. Socialinės paslaugos yra dviejų rūšių: bendrosios ir specialiosios (1 pav.):

1 pav. Socialinių paslaugų rūšys.

Šaltinis: Parengta darbo autorės pagal Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymą (2006, suvestinė redakcija nuo 2021-08-24)

Bendrosios socialinės paslaugos yra teikiamos asmenims, kurių gebėjimai savarankiškai rūpintis asmeniniu gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime gali būti ugdomi be nuolatinės socialinių darbuotojų pagalbos (Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, 2006, suvestinė redakcija nuo 2021-03-01. I skirsnis, 7 straipsnis). Dienos centruose taip pat yra teikiamos bendrosios paslaugos.

Specialiosios socialinės paslaugos teikiamos asmenims, kurių gebėjimui savarankiškai rūpintis asmeniniu gyvenimu ir dalyvauti bendruomenės gyvenime nepakanka bendrųjų socialinių paslaugų. Specialiosioms paslaugoms yra priskiriama socialinė priežiūra ir socialinė globa (Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, 2006, suvestinė redakcija nuo 2021-03-01. I skirsnis, 8 straipsnis).

„Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų katalogas“ (2006, suvestinė redakcija nuo 2021-03-01. III skyrius, 11 punktą) ir „Lietuvos Respublikos socialinės globos normų aprašas“ (2007, suvestinė redakcija nuo 2021-01-01. 3 priedas) reglamentuoja suaugusių asmenų su negalia ir vaikų su negalia dienos socialinės globos normas, taikomas dienos socialinės globos

centrams ir kitoms socialinės globos įstaigoms, teikiančioms dienos (trumpalaikę) socialinę globą. Dienos centruose asmenims su negalia yra teikiamos šios paslaugos:

1. Informavimas apie reikalingą socialinę pagalbą asmeniui su negalia.
2. Asmens su negalia konsultavimas ir problemų analizavimas, ieškant veiksmingų jos sprendimo būdų.
3. Tarpininkavimas ir atstovavimas. Pagalba sprendžiant įvairias negalią turinčio asmens problemas, padedant tvarkyti dokumentus, padedant mokėti mokesčius ir t.t.
4. Bendravimas.
5. Laisvalaikio organizavimas teikiamas siekiant aktyvesnio bendravimo su bendruomene, užsiimant mėgstama veikla.
6. Maitinimo organizavimas. Karšto maisto teikimo užtikrinimas.
7. Asmens higienos paslaugų organizavimas.
8. Psichologinė ir psichoterapinė pagalba teikiama siekiant suteikti pagalbą išgyvenant įvairia krizes, stiprius emocinius išgyvenimus.
9. Pagalba rengiantis, maitinantis, prausiantis.
10. Socialinių įgūdžių ugdymo, palaikymo ir atkūrimo paslaugos teikiamos, siekiant stiprinti asmenų su negalia bendravimo gebėjimus, padedant prisitaikyti prie naujų situacijų, užmezgant ir palaikant ryšius su kitais asmenimis.
11. Kasdienio gyvenimo įgūdžių ugdymas ir palaikymas.
12. Darbo įgūdžių ugdymas, stiprinant gebėjimų ugdymą bei organizuojant darbinį užimtumą.
13. Sveikatos priežiūros paslaugų organizavimas.
14. Transporto paslaugų organizavimas dienos centruose pagal poreikį, atvežant ir parvežant asmenis turinčius negalią iš namų ir į namus.
15. Kitos paslaugos, reikalingos asmeniui pagal jo savarankiškumo lygį.

Dienos centras, norėdamas teikti socialines paslaugas, turi gauti veiklos licenciją (Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas 2006, suvestinė redakcija nuo 2021-03-01. 6 skirsnis). „Lietuvos Respublikos socialinės globos normų aprašas“ (2007, suvestinė redakcija nuo 2021-01-01. 3 priedas) nustato privalomus socialinės globos įstaigų teikiamos dienos socialinės globos kokybės normų reikalavimus, kurie nurodyti 2 paveiksle:

2 pav. Dienos socialinės globos kokybės reikalavimai.

Šaltinis: Parengta darbo autorės pagal Lietuvos Respublikos socialinės globos normų aprašą (2007, suvestinė redakcija nuo 2021-01-01)

Personalas suformuotas atsižvelgiant į specialiuosius poreikius, interesus, negalią ir savarankiškumą. Personalo ir asmenų su negalia santykis garantuoja tinkamą dienos socialinės globos centrų veiklos organizavimą. Dienos socialinės globos centre paslaugos organizuojamos taip, kad grupėje vienu metu dirbtų ne mažiau kaip 2 darbuotojai. Dienos centruose yra nustatytas pareigybių skaičius, vadovaujantis „Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu dėl socialinę globą teikiančių darbuotojų darbo laiko sąnaudų normatyvų patvirtinimo“ (2006. Suvestinė redakcija nuo 2018-01-01, III skyrius 9 punktą). Asmeniui su negalia yra sudarytos sąlygos palaikyti ir ugdyti socialinius įgūdžius ir užtikrinti fizinį veiklumą, vertybinių poreikių tenkinimą, gebėjimų stiprinimą bei kitų interesų galimybes. Asmuo su

negalia skatinamas būti kuo daugiau savarankiškesnis, sudarant sąlygas stiprinti savitvarkos įgūdžius bei savarankiškumą.

Apibrėžtas vadovų ir darbuotojų išsilavinimas ir reikiama kvalifikacija. Dienos centro darbuotojų pareigybių aprašymuose yra apibrėžiamos konkrečios funkcijos, kurias darbuotojas privalo vykdyti. Dienos centrui vadovauja vadovas, kurio tinkamumą eiti šioms pareigoms nustato teisės aktai. Darbuotojai, kaip apibrėžia teisės aktai, turi reikiamą išsilavinimą, yra išklause mokymus, turintys atestacijos pažymėjimus ir kt. Problemoms spręsti užtikrinamas personalo komandinis darbas ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Dienos centruose yra sudaromos sąlygos saugiai ir sveikai darbo aplinkai ir tai administracija tvirtina įstaigos dokumentuose.

Įstaiga turi visus dokumentus, kurie yra nustatyti teisės aktuose. Dienos socialinės globos centras yra įregistruota ir turi visus reikiamus įstaigos steigimui ir veiklai parengtus dokumentus:

- įstaigos nuostatus;
- metinį įstaigos veiklos planą ir metinę įstaigos veiklos ataskaitą;
- teikiamų paslaugų sąrašą ir patvirtintą paslaugų kainą;
- darbuotojų pareigybių sąrašą, darbo apskaitos dokumentus, darbo sutartis;
- įstaigoje vykdomos veiklos, laisvalaikio užimtumas, šeimų konsultavimas;
- vidaus tvarkos taisyklės (lengvai suprantama kalba ir forma, skirtą paslaugų gavėjams);
- darbuotojų pareigybių aprašus;
- socialinių darbuotojų atestacijos ir kvalifikacijos tobulinimo planus;
- paslaugų gavėjų bylas, kuriose yra ISGP (individualus socialinės globos planas) ir kiti reikalingi dokumentai;
- asmenų, tėvų, globėjų, rūpintojų, kitų šeimos narių ar artimųjų giminaičių prašymų, pageidavimų ir skundų ir prašymų tvarką;
- neigiamo pobūdžio įvykių ir jų pasekmių asmeniui registracijos žurnalą;
- socialinės globos atitikties socialinės globos normoms įsivertinimo rezultatus apibūdinančius dokumentus;
- dokumentai reglamentuojantys savanorišką veiklą įstaigoje (jei įstaigoje vykdoma tokia veikla);

- socialinei globai teikti - licenciją ar leidimai;
- licencijas slaugos, reabilitacijos paslaugoms teikti;
- kitus reikalingus dokumentus.

Informaciją ir reikalingi su asmeniu susiję dokumentai kaupiami byloje. Darbuotojai užtikrina šios informacijos konfidencialumą pasirašydami raštiškai.

Palaikoma ir skatinama personalo nuolatinio tobulėjimo ir paslaugų kokybės gerinimo aplinka. Darbuotojai gali kelti profesinę kvalifikaciją. Dienos centruose sudaromi kvalifikacijos tobulinimo ir kėlimo planai. Darbuotoji nuolat kelia kvalifikaciją įvairiose tobulinimo programose. Jie gilinasi ir įgyja naujų žinių dirbant su asmeniu turinčiu negalią, kaip spręsti krizinius atvejus, kaip elgtis kai susiduriama su prievarta, kaip padėti valdyti emocijas, agresijas ar savižalos proveržius ir kita. Darbuotojams nuolat suteikiamos reikiamos žinios saugos ir sveikatos darbe klausimais. Asmeniui su negalia užtikrinamos paslaugos vadovaujantis socialinės globos atitikties socialinės globos normoms.

Reakcija į skundus ir pageidavimus yra geranoriška ir konstruktyvi. Suinteresuotiems asmenims sudarytos sąlygos kreiptis dėl iškilusių problemų ir sulaukia pagalbos, sprendžiant šias problemas. Dienos socialinės globos centruose yra pasiūlymų, pageidavimų ir skundų nagrinėjimo tvarka, kurioje yra numatytos procedūros laiku pateikti atsakymus suinteresuotoms šalims. Taip pat sudaromos sąlygos dienos centre veikti tarybos veiklai, kurioje dalyvauja darbuotojų, asmenų su negalia, jų globėjų ar šeimos narių atstovai. Esant galimybei, dienos centro taryboje gali būti kitų institucijų, nevyriausybinių organizacijų, bendruomenės, atstovai. Dienos socialinės globos centro tarybos nariai, teikia pasiūlymus, tvirtina metinius planus, gauna dienos centro administracijos prašymus ir tai fiksuojama dienos centro dokumentuose.

Įstaigos veikla grindžiama skaidrumo, atskaitomybės, sklaidos principais. Dienos socialinės globos centrai rengia bei atnaujina internetinį puslapį, kuriame pateikiama informacija apie teikiamas paslaugas, paslaugų gavėjų laisvalaikį, projektinę veiklą, personalą ir kita. Dienos socialinės globos centrų paslaugos organizuojamos vadovaujantis metiniu veiklos planu. Metinio veiklos plano rengime, dalyvauja socialiniai darbuotojai, bendruomenės atstovai bei dienos centro tarybos atstovai. Metiniuose veiklos planuose yra praėjusių metų nustatytų trūkumų suplanuotos šalinimo priemonės. Dienos centras užtikrina ataskaitų ir kitos informacijos pateikimą, steigėjo teises bei kitoms institucijoms. Dienos centrai Lietuvos statistikos

departamentui, teisės aktų nustatyta tvarka teikia informaciją apie savo veiklą. Dienos centrai geruosius pavyzdžius viešina įvairiomis formomis (žiniasklaidoje, internetiniame puslapyje ir pan.).

Dienos centrai asmenims su negalia yra finansuojami iš valstybės, savivaldybių biudžetų lėšų, socialinių paslaugų įstaigų lėšų, Europos Sąjungos struktūrinių fondų, užsienio fondų, paramos, paslaugų gavėjų (šeimoms) mokėjimo už socialines paslaugas ir kitų lėšų (Socialinių paslaugų įstatymas, 2006, suvestinė redakcija nuo 2021-03-01. 8 skirsnis, 33 straipsnis). Valstybės ir savivaldybių biudžetuose yra planuojamos lėšos, reikalingos socialinėms paslaugoms teikti, socialinių paslaugų programoms bei projektams įgyvendinti, investicijoms į socialinių paslaugų plėtrą finansuoti.

Vis tik yra svarbu užtikrinti ne tik asmenų su negalia užimtumą, bet ir jų įtrauktį į bendruomenę ir visuomenę. „Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme“ (1991) apibrėžiami pagrindiniai neįgaliųjų socialinės įtraukties principai: lygios teisės, lygios galimybės, diskriminavimo prevencija, visapusiškas dalyvavimas, savarankiškumas ir pasirinkimo laisvės užtikrinimas, prieinamumas, neįgalumo kompensavimas, decentralizacija, destigmatizacija, perimamumas ir lankstumas bei skirtingų poreikių tenkinimas. Visi šie principai padeda siekti asmens su negalia socialinės įtraukties į bendruomenę didinimą ir skatina įstaigas teikti kokybiškas ir įgalinančias paslaugas.

Įgyvendinant „Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos 2021 – 2023 metų veiksmų planą“, nacionaliniais teisės aktais siekiama užtikrinti socialinę integraciją ir lygias galimybes asmenims su negalia bei sukurti aplinką, kuri padėtų veiksmingai plėtoti socialinės integracijos procesus. Veiksmų plane yra numatyti šie tikslai, uždaviniai ir priemonės kaip bus įgyvendinta Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinė integracija dienos socialinės globos kontekste:

1. Užtikrinamas asmenų turinčių negalią kompleksiškas bendruomenių paslaugų teikimas, teikiant individualių poreikių tenkinimą atitinkančias paslaugas. Numatoma plėtoti kompleksiskai teikiamas bendruomenines paslaugas asmenims su negalia ir gerinti individualių poreikių vertinimo sistemą, diegiant taikomosios elgesio analizės principais grįstą ankstyvosios intervencijos modelį. Šio modelio taikymui bus apmokyti socialines paslaugas teikiančių įstaigų (*dienos centrų*) specialistai taikyti šį modelį.

2. Užtikrinamas veiksmingas asmenų su neįgalia teisių, pagrindinių laisvių gynimas be diskriminacijos dėl neįgalumo, sudaromos palankios sąlygos tobulinti asmenų su neįgalia socialinės integracijos proceso valdymui. Numatoma teikti tinkamos kokybės teisinę pagalbą asmenims su negalia. Bus atliktas socialinių paslaugų statistinis tyrimas ir parengta statistinė informacija apie asmenis, kuriems socialinės paslaugos suteiktos namuose, *dienos centruose* ir stacionariose globos įstaigose.

Taigi, „Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos 2021 – 2023 metų veiksmų planas“ yra orientuotas į pagrindines problemines neįgalių asmenų integracijos sritis. Tikslai, išskelti *dienos centrums*, yra siekiant užtikrinti asmenų, turinčių negalią, kompleksinių paslaugų teikimą ir teisių gynimą.

„Integracijos veiklos rezultatų bei Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos fakultatyvaus protokolo įgyvendinimo 2019 m. stebėsenos ataskaitoje“ (2020) atkreipiamas dėmesys į finansuotinas paslaugas asmenų su negalia dienos užimtumo institucijoje:

- *Užimtumo paslaugos* turi formuoti ar atkurti asmenų su negalia savarankiškumo kasdienėje veikloje įgūdžius (savitvarka, asmens higiena, sveika gyvensena, maisto ruošimas, namų ruošos darbai, stalo etiketas, mokėjimas planuoti biudžetą, apsipirkimas parduotuvėse, naudojimasis banko kortele, naudojimasis viešuoju transportu, orientavimasis ir judėjimas aplinkoje ir naudojimasis priemonėmis, kurios padeda išvengti ar kompensuoti sutrikusių funkcijų savarankiškumą, mokymasis pažinti ir valdyti negalią ir pan.).
- *Socialinių įgūdžių ugdymas* (prisaityti prie naujų situacijų, gebėjimas ieškoti reikiamos pagalbos, įtrauktis į bendruomenės veiklas ir dalyvavimas bendruomenės gyvenime, socialinio rato praplėtimas ir palaikymas ir pan.).
- *Pažintinių funkcijų formavimas* – pagrindinių bendrųjų žinių (rašymas, skaitymas ir skaičiavimas, atminties lavinimas, kompiuterinis raštingumas, orientavimasis laike ir aplinkoje, dėmesio sukaupimas, ir pan.).
- *Bendrųjų darbinių įgūdžių formavimas*, ugdymas ir įtvirtinimas (bendradarbiavimas, gebėjimas dirbti komandoje, gebėjimas planuoti savo darbinę veiklą ir organizuoti darbo laiką, saugaus darbo instrukcijų laikymasis, planavimas, užduoties atlikimas iki pabaigos, problemų sprendimas ir pan.).

- *Užimtumas* amatų būreliuose ar dirbtuvėse, kuriuose mokomasi gaminti įvairius dirbinius, įvertinant savo gebėjimus ir verslumą.

Išanalizavus 15 dienos socialinės globos centrų tvarkos aprašus, matome, kokiais dokumentais vadovaujantis yra skiriamos socialinės paslaugos dienos socialinės globos centruose (1 lentelė, 2 priedas).

1 lentelė. Socialinių paslaugų skyrimas dienos socialinės globos centruose

Paslaugų pavadinimas	Dokumento pavadinimas
Įstaigos Licencija	„Socialinės globos įstaigų licencijavimo taisyklės“. LR socialinės apsaugos ir darbo ministras 2014 m. gruodžio 31 d. Nr. A1-684. Suvestinė redakcija nuo 2021-01-02. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/e7dae8a090d311e4bb408baba2bddd3
Socialinių paslaugų organizavimas	Skiriama vadovaujantis savivaldybių administracijos sprendimais, vadovaujantis šiomis tvarkomis: <ul style="list-style-type: none"> • „Lietuvos Respublikos Socialinės globos normų aprašas“, suvestinė redakcija nuo 2021-06-0. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.46C1D5EE2AC4/asr • „Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas“, suvestinė redakcija nuo 2022-01-01 iki 2022-06-30. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.270342/asr • „Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministras įsakymas dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“, suvestinė redakcija nuo 2021-11-1 https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274453/asr
Asmens poreikio nustatymas ir skyrimas	Skiriama vadovaujantis savivaldybių administracijos sprendimais, vadovaujantis šiomis tvarkomis: <ul style="list-style-type: none"> • „Senyvo amžiaus asmens ir suaugusiojo asmens su negalia socialinės globos poreikio nustatymo metodika“, suvestinė redakcija nuo 2021-04-01. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274454/asr
Mokėjimo už paslaugas tvarka	Skiriamam miestų savivaldybės tarybos sprendimai, vadovaujantis šiomis tvarkomis: <ul style="list-style-type: none"> • „Socialinių paslaugų finansavimo ir lėšų apskaičiavimo metodikos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. spalio 10 d. nutarimu Nr. 978 „Dėl Socialinių paslaugų finansavimo ir lėšų apskaičiavimo metodikos patvirtinimo“, suvestinė redakcija nuo 2021-01-01, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.284148/asr
Maitinimo paslauga	Skiriamam miestų savivaldybės tarybos sprendimai, vadovaujantis šiomis tvarkomis: <ul style="list-style-type: none"> • „Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministras įsakymas dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“, suvestinė redakcija nuo 2021-11-16. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274453/asr
Pareigybių nustatymas	Skiriama centro direktoriaus įsakymu, vadovaujantis: <ul style="list-style-type: none"> • „Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl socialinę globą teikiančių darbuotojų darbo laiko sąnaudų normatyvų patvirtinimo“, suvestinė redakcija nuo 2018-01-01, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EDC7E98206C5 • „Socialinių paslaugų srities darbuotojų profesinės kompetencijos tobulinimo tvarkos bei Socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašas, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.73078569BC8A/BSRMdZpFRE

	<ul style="list-style-type: none"> • „Lietuvos Respublikos darbo Kodeksas“, suvestinė redakcija nuo 2022-02-02. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f6d686707e7011e6b969d7ae07280e89/asr • „Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministras įsakymas dėl socialinių paslaugų srities darbuotojų pareigybių sąrašo patvirtinimo“ suvestinė redakcija nuo 2021-04-07, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/36005a60531e11e485f39f55fd139d01/asr
Teikiamu paslaugų ir užimtumo sąrašas	<p>Dienos centrų nuostatai, pakeitimai, tvirtinami miesto savivaldybės tarybos sprendimais vadovaujantis šiomis tvarkomis:</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Socialinės globos normų aprašas“, suvestinė redakcija nuo 2021-06-0. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.46C1D5EE2AC4/asr • „Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas“, suvestinė redakcija nuo 2022-01-01 iki 2022-06-30. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.270342/asr • „Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministras įsakymas dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“, suvestinė redakcija nuo 2021-11-16. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274453/asr

Šaltinis: Parengta darbo autorės

Taigi, dienos socialinės globos centruose asmenims su negalia yra užtikrinamas teikiamų paslaugų atitikimas įstatymams. Dienos centruose paslaugos teikiamos tik gavus miestų savivaldybių ar tarybų sprendimus.

Apibendrinant galima teigti, kad dienos socialinės globos centruose asmenims su negalia yra teikiamos kompleksinės, nuolatinės specialistų priežiūros reikalaujančios paslaugos dienos metu. Asmenims su negalia šių paslaugų būtinumas nustatomas įvertinus poreikius. Dienos centruose yra teikiamos bendrosios paslaugos, kurios užtikrina konsultavimą, ugdymą, užimtumą, laisvalaikio organizavimą, įtrauktį į bendruomenę ir pan. Dienos centrai atitinka dienos socialinės globos kokybės reikalavimus. Taip pat turi pasitvirtinę dienos socialinės globos centrų tvarkos aprašus, kuriuose užtikrinama atitiktis Lietuvos Respublikos įstatymams.

1.2 Asmenų su negalia užimtumo organizavimas dienos socialinės globos centruose

„Lietuvos Respublikos socialinės globos normų apraše“, 3 priede (2007, suvestinė redakcija nuo 2021-01-01) yra akcentuojama, kad užimtumo paslaugos turi būti organizuojamos dienos centruose asmenims su negalia, kurios nurodytos 3 paveiksle :

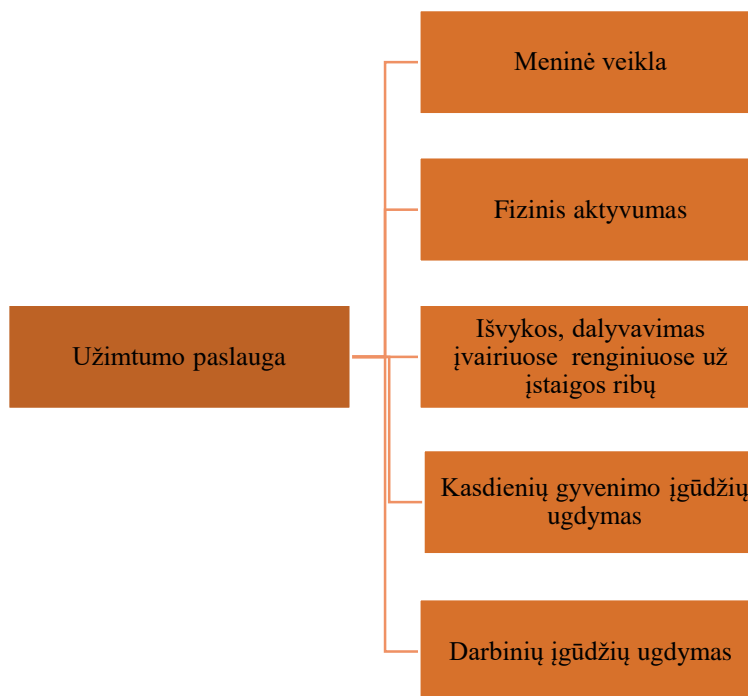
Socialinių įgūdžių ugdymas
Socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas
Kultūrinė raiškos ugdymas
Fizinis aktyvumo ugdymas
Saviraiškos ugdymas
Asmens su negalia socialinių ryšių palaikymas
Darbinių-buitinių įgūdžių ugdymas
Savarankiškumo ir savitvarkos ugdymas
Informacinių technologijų veiklos
Alternatyvių komunikacijų taikymas
Kasdienės asmens higienos funkcijos

3 pav. Teikiamos dienos socialinės globos centruose paslaugos

Šaltinis: Parengta darbo autorės pagal Lietuvos Respublikos socialinės globos normų aprašą (2021-06-03)

Dienos centre asmenims su negalia yra teikiama dienos socialinė globa, kuriems nustatytas visiškas ar dalinis nesavarankiškumas. Dienos centre aktyvioji veikla organizuojama grupėje, kurioje vienu metu veikla užsiima 5-12 asmenų.

Šiuo metu Lietuvoje 25 įstaigos turi licenciją, kuri suteikia teisę teikti socialinę globą (dienos) suaugusiems asmenims su negalia (Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Licencijavimas. 2021). Išanalizavus 15 dienos socialinės globos centrų internetiniuose puslapiuose esančią informaciją apie teikiamas paslaugas neįgaliems asmenims bei įstaigų metines veiklos ataskaitas, išskirtos šešios užimtumo organizavimo kategorijas (4 pav.).

4 pav. Dienos socialinės globos centruose užimtumo organizavimas

Šaltinis: Parengta darbo autorės.

Meninė veikla. Vykdamas meninio ugdymo veiklas yra sukuriamos bendruomeninės tradicijos ir vertybės, atsiranda galimybė išreikšti savo tapatumą, priklausymą tam tikrai grupei, sukurti teigiamas emocijas. Asmenys su negalia, dalyvaudami meninio ugdymo užsiėmimuose, tobulina savo įgūdžius, taip pažindami aplinką, šalia esančius žmones. Atlikdami užduotis taip, kaip jie jas supranta, neįgalūs asmenys gali atskleisti savo individualumą, papasakoti kas jiems patinka, kuo žavisi (Vilkėlienė, 2014). Pasak A. Vilkėlienės (2014), tai padeda asmeniui su negalia atskleisti gyvenimo kokybės socialinius aspektus - perimti bendruomenės tradicijas, vertybes, padeda lengviau atskleisti savo gebėjimus, išreikšti save, gerina emocinę būseną. L. West (2012) teigia, kad asmuo su negalia pažindamas savo galimybes, mokosi bendravimo laisvumo, mokosi suprasti atsiradusį jaudulį ir atrasti tapymo malonumą bei jo estetiką. Pasak J.R. Šinkūnienės (2012), muzika ir muzikos terapija, kaip viena iš meno sričių, taip pat padeda asmeniui su negalia pažinti save, žadina teigiamas emocijas, gerina psichologinę būseną. Atlikti autorės tyrimai parodė, kad muzika ir muzikos terapija daro įtaką ne vien tik neįgaliųjų emocinei ir psichologinei būsenai, bet ir fizinei būsenai - gerina koordinaciją, pusiausvyrą, raumenų

tonusą. Muzika asmeniui su negalia gali pažadinti saviraišką. Naudojant muzikos terapiją matomas teigiamas poveikis, fiziologinei, kognityvinei ir emocinei asmens su negalia būsenai. Muzika padeda asmeniui su negalia efektyviau siekti išsikeltų tikslų, įvertinti iškilusias problemas ir rasti priimtinių sprendimo būdų, suprasti savo emocijas (Petrauskė – Dusevičienė ir Jasiukevičiūtė, 2014).

Fizinis aktyvumas, sportas. Sportinė veikla siejama su teigiamais psichologiniais ir socialiniais aspektais, kurie skatina asmenį su negalią siekti didesnio fizinio aktyvumo, motyvuoja, pagerina neįgaliojo gyvenimo kokybę (Bondar ir kt. 2020). M. Pociūnaitė (2014) savo tyrime atskleidė, kad asmens su negalia fizinis aktyvumas daro teigiamą pokytį ne tik neįgaliojo sveikatai, bet ir emocinei, dvasinei būklei, galimybei realizuoti savo svajones ir lengviau socializuotis, lengviau įsitraukti į bendruomenę. Tai, kad dalyvaujant sportiniuose užsiėmimuose asmenims su negalia sumažėjo elgesio ir emocijų problemų, tyrime pažymi ir Borland ir kt. (2020). C. Blauwet ir kt. (2012) tyrimas parodė, kad asmeniui su negalia fizinis aktyvumas gerina bendra sveikatos būklę, pastebimas geresnis savęs vertinimas ir pagerėjusi gyvenimo kokybė.

Išvykos, dalyvavimas įvairiuose renginiuose už įstaigos ribų. Dienos centruose organizuojamos įvairios išvykos Lietuvoje ir už Lietuvos ribų: Latvija, Lenkija, Estija ir t.t. Dienos centrai vykdo tarptautinius projektus, kurių metu asmenys turintys negalią turi galimybę bendrauti su kitais dienos centrų paslaugų gavėjais esančiais Vokietijoje, Prancūzijoje, Graikijoje, Ispanijoje. Analizuojant dienos centrų veiklas paaiškėjo, kad prieš COVID-19 pandemiją, asmenys su negalią daug keliaudavo po Lietuvą. Kelionių metu domėdavosi Lietuvos istorija, dalyvaudavo edukacinėse programose, kuriose sužinodavo apie įvairias lietuviškas tradicijas. Be išvykų asmenys su negalia dalyvauja ir renginiuose už dienos centrų ribų. Dažnai buvo minimas dienos centrų lankytojų dalyvavimas miesto organizuojamose šventėse, įvairių kitų įstaigų organizuotose šventėse. Kai kurie dienos centrai renginius ar šventes organizuoja savo įstaigoje ir kviečiasi aplinkinę bendruomenę dalyvauti kartu. Pasak Šinkūnienės (2012), socialiniai darbuotojai, padėdami asmenims su negalia dalyvauti įvairiose rekreacinėse veiklose už įstaigos ribų, padeda jiems planuoti ir turiningai praleisti laisvą laiką, skatina ir stiprina bendravimą su bendruomene. Dalyvaudami įvairiuose renginiuose (koncertuose, parodose, mugėse ir pan.) asmenys su negalia plečia ryšius su socialine aplinka, ugdomi socialinius įgūdžius. M. Vencloviene (2015) atliktame tyrime pabrėžia, kad asmenys su negalia,

dalyvaudami bendruomeniniame gyvenime ir pažindami bei mokydamiesi bendruomenės tradicijų, gali stiprinti savo pilietines teises ir pareigas.

Kasdienių gyvenimo įgūdžių ugdymas. A. Gudžinskienė ir A. Railienė (2012) pažymi, kad kasdienis gyvenimo įgūdžių ugdymas padeda asmeniui su negalia labiau įsitraukti į bendruomenės gyvenimą. Ugdant kasdienes gyvenimo įgūdžius asmuo su negalia plėtoja socialinius, asmeninius, savęs priežiūros, buitinius, finansinio raštingumo įgūdžius, kurie svarbūs asmens savarankiškumui (Mansell ir Beadle-Brown, 2012). Ugdant gyvenimo įgūdžius, svarbu asmeniui su negalia išmokti pačiam priimti sprendimus, nes kiekvieną dieną reikia nuspręsti ką jis valgys, kuo apsirengs ir pan. Tai yra autonomijos ir savarankiško veikimo pagrindas (Juodkaitė, 2015). Pasak autorės, asmeniui su psichikos negalia priimant sprendimus, pagalbą suteikia artimi žmonės (šeimoms nariai) arba žmonės, kuriais pasitiki neįgalusis. Tačiau tam, kad neįgalus asmuo galėtų pats priimti sprendimus, reikalinga pagalba: informacijos pateikimas lengvai suprantama kalba, sprendimų priėmimo aptarimas, pagalba išsakant sprendimą, pagalba išsiaiškinant, kur kreiptis dėl sprendimo įgyvendinimo, pagalba palydint.

Darbinių įgūdžių ugdymas. V. Gudžinskienės ir J. Šurpik (2017) tyrimas parodė, kad asmenų, turinčių proto negalią, laukiamas rezultatas yra gebėjimas gyventi savarankiškai bendruomenėje ar įsidarbinti. Todėl autorių teigimu, svarbu ugdyti asmens su negalia savarankiškumą, darbinius įgūdžius dienos centruose, kurie padeda neįgaliam asmeniui sėkmingai gyventi savarankiškai bei integruotis į darbo rinką. Išanalizavus dienos socialinės globos centrų veiklas galima matyti, kad darbiniai įgūdžiai formuojami vykdant darbinės veiklos programas, sudarant individualius asmenims su negalia darbo veiklos planus, vykdant darbinės veiklas centrų dirbtuvėse, vykdant darbinę praktiką, kai paslaugų gavėjai eina mokytis darbinių įgūdžių į kavines, knygynus ir pan. Taip pat dienos socialinės globos centruose darbiniai įgūdžiai ugdomi ir tokiose veiklose, kaip keramikos užsiėmimai, medžio darbai, siuvimas siuvimo mašina, siuvinėjimo ir nėrimo užsiėmimai, vilnos vėlimo užsiėmimai. Pavyzdžiui, dienos centre „Mes esam“, kurį lanko asmenys, turintys proto ar kompleksinę negalią bei psichikos sutrikimus, vykdomos šios paslaugų gavėjų darbinių įgūdžių formavimo ir užimtumo veiklos: siuvėjo – operatoriaus, keramikos dirbinių gamintojo, dailiųjų odos dirbinių gamintojo, medienos dirbinių gamintojo rankiniu būdu, pynėjo iš vytelių, rankinio audimo audėjo. Šis dienos centras sukurtas darbus realizuoja suvenyrų parduotuvėje. Tai puikus pavyzdys, kaip dienos socialinės globos centruose vykdoma veikla skatina verslumą.

J.R. Šinkūnienė (2012) teigia, kad dienos centruose dirbant su asmenimis su negalia yra svarbus kultūrinis ir visuomeninis veiklumas, sociokultūrinis darbas. Pasak autorės, sąvoka „sociokultūrinis“ – tai materialines ir dvasines vertybes apimantis elementas, kuris padeda asmeniui su negalia suprasti papročius, tradicijas, svarbiausias visuomenės vertybes, tarpusavio santykių svarbą ir t.t. Autorė išskirtos sociokultūrinio užimtumo sritys pateiktos 5 pav.:

5 pav. Sociokultūrinio užimtumo sritys

Šaltinis: Parengta darbo autorės pagal J.R. Šinkūnienė, 2012

Bendruomenės kūrimas yra svarbus sociokultūriniam darbui, nes daro įtaką neįgalaus asmens gyvenimo kokybei, gerina tarpusavio santykius ir suteikia galimybę praplėsti savo įtaką bendruomenėje.

Rekreacija, dar kitaip įvardijama kaip poilsis ir laisvalaikis, yra svarbi dienos socialinės globos centruose - organizuojamos įvairios šventės, tradiciniai kultūriniai vakarai ir pan. Šie užsiėmimai skatina neįgalų asmenį sužinoti ir laikytis ne tik savo šalies, bet ir savo šeimos tradicijų, moko organizuoti šventes ir suprasti jų paskirtį.

Švietimas ir auklėjimas vykdomas dienos centruose padeda neįgaliam asmeniui mažinti atskirtį bendruomenėje, gauti žinių ir plėtoti įgūdžius edukacinėse veiklose.

Meno ir kultūros sritis padeda neįgaliam asmeniui suprasti ir įsigilinti į meno ir kultūros sritį.

Pasak J.R. Šinkūnienė (2012), Europoje jau kelis dešimtmečius yra vykdomos sociokultūrinės veiklos, o Lietuvoje nėra reglamentuota, kas jas turėtų vykdyti. Labai dažnai dienos socialinės globos centruose šias paslaugas vykdo socialinį darbą dirbantys darbuotojai.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje organizuojant dienos socialinės globos paslaugas dienos centruose asmenims su negalia yra organizuojamos įvairios jų užimtumo veiklos: meninė veikla, fizinis aktyvumas, išvykos, dalyvavimas įvairiuose renginiuose už įstaigos ribų, darbinių įgūdžių ugdymas. Tyrimai rodo, kad vykdomos užimtumo veiklos asmeniui su negalia padeda realizuoti save, perimti bendruomenės tradicijas, daro teigiamą įtaką asmens su negalia emocinei ir psichologinei bei fizinei būsenai, gerina bendrą sveikatos būklę, plečia ryšius su socialine aplinka, padeda ugdytis socialinius įgūdžius, savarankiškumą.

2. ĮGALINANČIOS SOCIALINĖS PASLAUGOS ASMENIMS SU NEGALIA

Dienos centruose teikiamos įgalinančios paslaugos padeda asmeniui su negalia išspręsti socialines problemas, didina įtrauktį į bendruomenę ir į darbo rinką, skatina savarankiškumą (Gerulaitis, 2014)

Šiame skyriuje analizuojama įgalinančių paslaugų apibrėžimas ir organizavimo ypatumai, dienos socialinės globos centrų darbuotojų kompetencijos organizuojant įgalinančias veiklas, dienos socialinės globos centrų teikiamų paslaugų kokybės užtikrinimas Lietuvoje bei įgalinančių paslaugų taikymas COVID-19 pandemijos metu.

2.1. Įgalinančių paslaugų apibrėžimas ir organizavimo ypatumai

Įgalinimo procesas apima socialinio darbuotojo ir asmens su negalia santykį, per kurį siekiama įgalinimo – skatinant, motyvuojant neįgalaus asmens savarankiškumą bei atsakomybę, suteikiant pagalbą įsidarbinant ar integruojantis į bendruomenę (Gvaldaitė, 2015). Mokslinėje literatūroje pateikiami įvairūs įgalinančių paslaugų apibrėžimai (2 lentelė).

2 lentelė. Įgalinančių paslaugų apibrėžimai.

Autorius	Apibrėžimas
M. Vensloviėnė (2015)	Teikiant įgalinančias paslaugas asmuo yra skatinamas pasitikėti savimi, būti socialiai aktyviu, tvarkytis savo gyvenimą ir turėti savo socialinį ratą.
D. Gerulaitis (2014)	Įgalinimas yra visą gyvenimą vykstantis procesas, kurio metu įvyksta pozityvus pokytis susijęs su asmens savigarba, socialinių ryšių plėtojimu.
R. Motiečienė (2012),	Įgalinimas tai kuomet asmenys su negalia patys aktyviai įsitraukia į savo pokyčių procesą, praplečia asmeninę kontrolę ir patys keičia savo gyvenimą.
J. Ruškus ir kt., (2013)	Įgalinančios paslaugos – asmens su negalia įtraukimas į paslaugų planavimą, paslaugų vertinimas, paslaugų teikimas pagal poreikį, paslaugų tęstinumą.
N.A. Peterson (2014)	Tai procesas, kurio metu asmuo su negalia įgyja didesnę savo gyvenimo kontrolę, žino savo teises ir mažina atskirtį.

Šaltinis: Parengta darbo autorės

Įgyvendinant įgalinančias veiklas dienos centruose yra prisidedama prie asmens su negalia individualios gerovės (Gvaldaitė, 2015). Autorė išskiria šiuos įgalinimo procesus: bendruomeninis įgalinimas ir asmeninis įgalinimas, kurie pasireiškia asmenų su negalia motyvacijos didinimu, savivertės pokyčiais, santykiais su šeima, draugais, bendruomene bei didėjančia socialine kompetencija.

J. Ruškus ir kt., (2013) išskiria keturis įgalinimo lygmenis:

- Individualus įgalinimo lygmuo, kai asmuo su negalia pasiekia didesnę dalyvavimo kontrolę kasdieniame ir bendruomeniniame gyvenime; atsiranda galimybė vertinti, analizuoti ir dalintis savo įgyta patirtimi su kitais;
- Grupinis įgalinimo lygmuo. Asmuo su negalia gali pereiti nuo *aš į mes*. Grupinis įgalinimo lygmuo orientuotas į socialinę veiklą, kuri siekia keisti sisteminės kliūtis, kurios tiesiogiai veikia grupių dalyvių gyvenimus, prisideda prie dalyvių pasitikėjimo savimi, asmeninių įgūdžių gerinimo.
- Bendruomeninis įgalinimo lygmuo. Bendruomenė moko asmenis priimti sprendimus grupėje, kaip spręsti iškilusias problemas, užtikrinti resursus bendram tikslui pasiekti. Asmenys bendruomenėje patys kartu formuluoja ir išsikelia tikslus bei renkasi priemones kaip juos pasieks bei vertina rezultatus.
- Politinis įgalinimo lygmuo – padeda asmeniui atpažinti savo teises, suprasti socialines ir kultūrinės sąlygas, įvardyti savo patirtis ir supančio pasaulio reiškinius, išmokti kalbėti savo kalba (Ruškus, ir kt., 2013).

D. Dvarionas ir kt., (2104) išskiria šiuos įgalinančių socialinių paslaugų kriterijus (3 lentelė).

3 lentelė. Įgalinančių paslaugų kriterijai.

Kriterijus	Kaip apibūdinamas
Įtraukimas į paslaugų organizavimą	Asmenys su negalia turi būti įtraukti į jiems skirtų paslaugų organizavimą nuo pradžios iki pabaigos.
Vadyba, orientuota į paslaugų gavėjų naudą	Paslauga orientuota į asmenis su negalia, o ne į įstaigos metinius planus.
Institucinių resursų suteikimas	Įstaiga turi numatyti papildomas išlaidas kurių gali prireikti asmenų su negalia įgalinimui: personalo apmokymams, papildomų priemonių ugdymui ir t.t.
Pačių paslaugų gavėjų indėlis	Asmenims su negalia keliama reikalavimai, kurie skatina nuostatų keitimą bei prašo pasiaukojimo.
Iniciatyva: iš apačios į viršų	Iniciatyva turi kilti iš pačių asmenų su negalia, o nenuleidžiama iš darbuotojų, nes tokiu atveju iniciatyvos tiesiog neveikia.
Paslaugų gavėjų orumo	Pagalbos teikimo procesas, paslaugų užtikrinimas turi būti vykdomas su pagarba

užtikrinimas	asmeniui su negalia.
Paslaugų gavėjų įtraukimas į paslaugų planavimą, teikimą, ir vertinimą	Įstaiga turi užtikrinti, kad asmenys su negalia bei jų šeimos nariai būtų įtraukti į planavimą, stebėseną ir vertinimą ir esant poreikiui gautų reikiamą pagalbą.
Paslaugų gavėjų pasitenkinimo paslaugomis vertinimas	Įstaiga turi matuoti asmenų su negalia pasitenkinimą paslaugomis pritaikant matavimo metodus taip, kad paslaugų gavėjas suprastų ką vertina.
Paslaugų gavėjų informuotumas	Asmenys su negalia turi gauti visą reikalingą informaciją, kuri padėtų priimti savarankiškus sprendimus.
Paslaugų gavėjų teisių paisymas	Asmenys su negalia turi teisę gauti savo istorijos duomenis, pateikti skundą, o artimieji ir globėjai turi teisę pasirūpinti asmeniu su negalia, kurie negali patys savimi pasirūpinti.
Lengvai pasiekiamos paslaugos	Asmenys su negalia turi teisę gauti visas jiems reikalingas paslaugas ar informaciją apie paslaugas ir jų teikėjus: transportavimas, lengvas priėjimas prie informacijos ir komunikacijos priemonių.
Paslaugų gaunamumas	Asmenims su negalia paslaugos turi būti teikiamos tokios, kurių nori gauti pats gavėjas.
Prieinamumas	Paslaugos asmenims su negalia turi būti lengvai prieinamos ir suteiktos nemokamai arba paslaugų gavėjui prieinamą kainą
Tęstinumas	Paslaugos turi būti taip organizuojamos, kad būtų užtikrinamas tęstinumas.

Šaltinis: Parengta darbo autorės pagal Dvarionas D. ir kt., (2104)

Taigi, socialinės paslaugos turi būti orientuotos į asmens su negalia įgalinimą ir tęstinumą, didinant jo savarankiškumą bei darbinius įgūdžius.

Problema, kurią pabrėžia B. Kreiviniene (2015) - asmenys su negalia susilaukia daugiau paternalizmo, t. y. perdėtos ar per didelės globos iš valstybės, jie yra labiau globojami, dažnai jų teisės yra perduodamos globėjui. J. Ruškus ir kt., (2013) teigia, kad pagal Neįgaliųjų teisių konvenciją asmenys turintys negalią turi teisę gyventi taip, kaip gyvena kiti visuomenės nariai ir naudotis tomis pačiomis visuomenės gėrybėmis.

Vienas iš įgalinančių socialinių paslaugų įgyvendinimo tikslų yra asmenų su negalia įtrauktis į pagalbos teikimo ir sprendimų priėmimo procesą, taip išlaisvinant nuo kitų asmenų priklausomybės (Motiečienė, 2012). Autorė nurodo šias įtrauktį didinančių paslaugų sudedamąsias dalis:

- pilietiškumas, apibrėžiamas kaip asmens ir visuomenės ryšys, kuris turi būti nevaržomas asmeniui svarbiose srityse, švietimo sistemoje, darbo rinkoje, siekiant gauti valstybės pagalbą, apsirūpinant gyvenamuoju būstu, planuojant leisti laisvalaikį ir ilsėtis;

- įvertinimas, kai socialinės paslaugos teikėjas, socialinis darbuotojas, turi tapti tarpininku tarp paslaugos gavėjo poreikio gauti reikiamas paslaugas ir paslaugos teikėjo;
- savikontrolė, kai asmenys turintys negalią gali save kontroliuoti ir būti nepriklausomais bendruomenės nariais, lygiaverčiai dalyvauti ir savanoriškai įsitraukti kuriant įgalinimo modelius, identitetą ir plečiant socialinį ratą,
- dalyvavimas, kai asmenys turintys negalią gali priimant sprendimus, susijusius su socialinių paslaugų kūrimu, teikimu ir naudojimosi jomis (Motiečienė, 2012).

Asmenys su negalia gali patys pasirinkti ir naudotis siūlomomis paslaugomis, siekdami savo aplinkos pokyčio. Įgalinančių socialinių paslaugų tikslas yra padėti asmeniui su negalia išspręsti jo socialines problemas, didinti įtrauktį į bendruomenę ir į darbo rinką. Pasak D. Gerulaičio (2014) socialinis darbuotojas turi padėti, kad būtų užtikrinamas autonomiškas, asmens su negalia sprendimų priėmimas, sumažintas komunikacijos barjeras tarp paslaugų gavėjo ir įvairių socialinių institucijų, kurie daro įtaką įgalinimui ir apsisprendimui. Pasak autoriaus, galime išskirti keturis įgalinimo etapus:

- supratimo etapas – asmuo su negalia, padedant socialiniam darbuotojui, gaudamas naują informaciją ar įgydamas naujos patirties, keičia savo požiūrį į save, savo gebėjimus, supančią aplinką;
- ryšių ir mokymosi etapas – asmuo su negalia siekia naujų ryšių, bendravimo su kitais asmenimis, taip mokydamasis naujų įgūdžių, plėsdamas savo galimybių ir pasirinkimo ratą;
- mobilizacijos ir veikimo etapas – asmuo su negalia siekdamas naujų ryšių ir bendravimo, įsitraukia į veiklą, kuri gali suteikti džiugesio pojūtį, pasitenkinimą savimi, pasididžiavimą;
- įnašo į bendrą veiklą etapas - ankstesniuose etapuose įgytą patirtį asmuo su negalia integruoja į savo veiklą. Esant poreikiui jam padeda socialinis darbuotojas (Gerulaitis, 2014, p.13).

Asmuo su negalia, įgalinančių paslaugų pagalba, gali plėsti savo socialinį tinklą. Įgalinimas turi remtis vertybėmis ir pripažinimu, kad kiekvienas asmuo su negalia turi galimybę augti ir realizuoti save (Ruškus ir kt., 2013).

Apibendrinant galima teigti, kad įgalinimas yra ilgas procesas, kuris reikalauja asmens su negalia įsitraukimo ir aktyvaus dalyvavimo planuojant, organizuojant ir vertinant paslaugas, skatinant asmens pasitikėjimą savimi, kad jis ateityje taptų kuo savarankiškesnis. Įgalinančios paslaugos padeda asmeniui su negalia didinti motyvaciją, savivertę, praplečia santykius su šeima, draugais, bendruomene. Didinant įtraukties į pagalbos teikimo bei sprendimų priėmimo procesą yra suteikiamas didesnis savarankiškumas, kuris padeda asmeniui su negalia pasiekti didesnę dalyvavimo kontrolę kasdieniame ir bendruomeniniame gyvenime, prisidėti prie pasitikėjimo savimi didinimo, asmeninių įgūdžių gerinimo. Tai didina įtrauktį į bendruomenę bei padeda asmeniui atpažinti savo teises. Įgalinančios socialinės paslaugos orientuotos į asmens su negalia įgalinimą, užtikrinant autonomišką asmens sprendimų priėmimą ir tęstinumą.

2.2. Dienos socialinės globos centrų darbuotojų kompetencijos organizuojant įgalinančias veiklas

Įgalinimas kaip profesionalus socialinis darbas, turi būti grįstas vertybėmis, pripažįstant, kad kiekvienas asmuo turi potencialo. Socialinis darbuotojas turi tikėti asmens gebėjimu išmokti ir keistis (Ruškus ir kt., 2013). Autorius teigia, kad socialinis darbuotojas, veikdamas kaip įgalinantis darbuotojas turi:

- konsultuoti dėl išteklių - padeda didinti pasitikėjimą savimi, konsultuojant dėl praktinių dalykų pinigų, būsto ir pan.;
- naudoti įvairius metodus, kurie padeda asmeniui su negalia geriau suvokti save ir savo aplinką;
- išgirsti ir suprasti, kaip patys asmenys su negalia mato sprendimus, ko jiems patiems reikia ir atsižvelgdamas į jų poreikius bei patirtis, socialinis darbuotojas gali teikti pagalbą asmenims gauti informaciją, įgyti žinių, plėtoti įgūdžius;
- padėti sukurti socialinės paramos tinklą;
- atstovauti ar padėti pakeisti aplinkos sąlygas, darančias neigiamą įtaką asmenims.
- likti nešališkam ir neperimti asmens su negalia gyvenimo kontrolės (Ruškus ir kt., 2013).

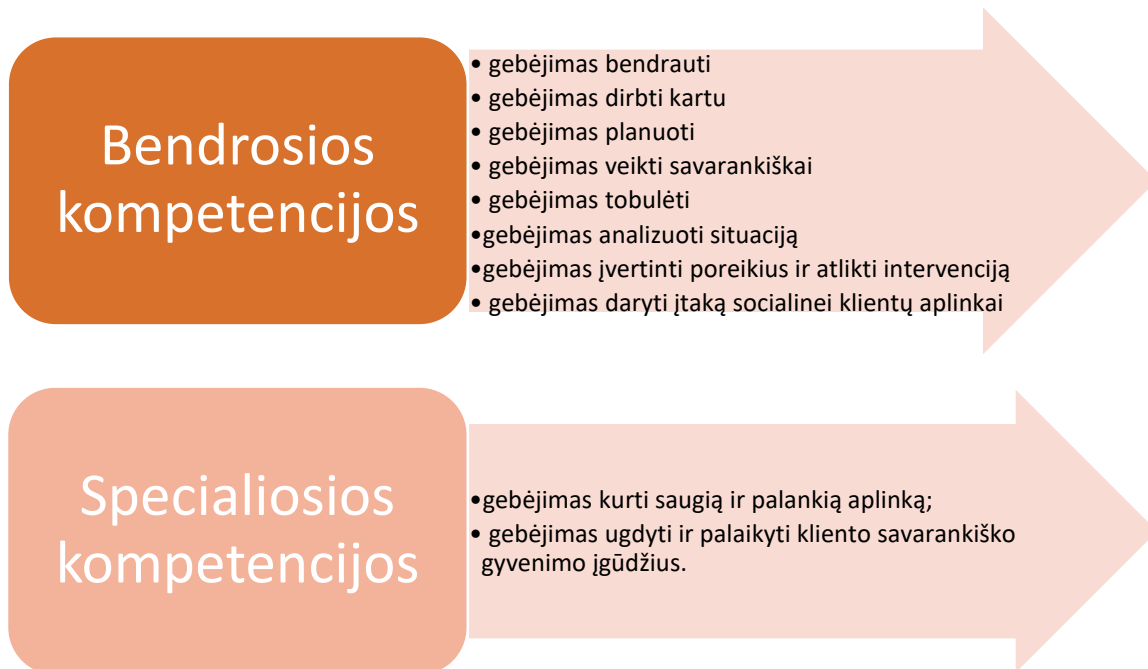
E. Dunajevus (2015) teigia, kad socialiniame darbe veiksmas vyksta tam tikromis aplinkybėmis. Autorius išskiria tris aplinkybes, nuo kurių priklauso socialinio darbo rezultatai, iškilusių problemų sprendimo būdai, asmenų su negalia gyvenimo kokybės gerinimas:

- Išorinės aplinkybės - tai teisinis socialinio darbo pagrindas, kultūrinės tradicijos.
- Asmens su negalia savybės.
- Socialinio darbuotojo savybės - išsilavinimas, profesinė kompetencija, asmeninės savybės, požiūris į paslaugų gavėjus (Dunajevus, 2015).

Socialinio darbuotojo darbas dienos centruose yra sudėtingas ir kompleksinis. Socialiniai darbuotojai nuolat savo darbe konsultuoja, tarpininkauja ir atstovauja savo paslaugų gavėjus. Socialiniam darbuotojui svarbu nuolat atnaujinti turimas žinias ir sužinoti naujovių ir inovacijų socialiniame darbe. Pagal „Socialinių paslaugų srities darbuotojų ir socialinių paslaugų įstaigų vadovų profesinės kompetencijos tobulinimo tvarkos aprašą“ (2021), socialiniai darbuotojai turi nuolat kelti savo kvalifikaciją vadovaujantis šiais principais:

1. Profesinės kompetencijos tobulinimo ryšys su įstaigos, organizacijos socialinių paslaugų kokybės užtikrinimu - socialinio darbuotojo naujų žinių įgijimas yra neatsiejamas nuo visos įstaigos paslaugų kokybės gerinimo.
2. Nuolatinis tobulėjimas, jo tęstinumas ir sistemiškumas - sistemingas kompetencijų tobulinimas.
3. Darbuotojo motyvacija - socialinių darbuotojų kompetencijos tobulinimas turi būti vykdoma taip, kad motyvuotų socialinį darbuotoją tobulėti.
4. Profesinės kompetencijos tobulinimo individualizavimas - socialinio darbuotojo profesinių kompetencijų tobulinimas individualizuojamas pagal turimus gebėjimus ir žinias bei atliekamas užduotis.

Skirtingos kompetencijų rūšys, kurios įgalina socialinį darbuotoją išsikelti profesinių kompetencijų tobulinimo tikslus bei uždavinius, derančius su visos įstaigos tikslais ir uždaviniais, suteikti galimybę pasiūlyti tam reikalingas priemones ir būdus, aktyviai dalyvauti kompetencijos tobulinimo ir veiklos vertinimo procese (6 pav.).

6 pav. Socialinio darbuotojo vertinimo kompetencijų rūšys.

Šaltinis: Parengta darbo autorės pagal Socialinių paslaugų srities darbuotojų profesinės kompetencijos tobulinimo tvarkos aprašą bei socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašą (2019)

Įgalinimo procese svarbu laiku suteikti asmeniui su negalia reikiamą informaciją, todėl socialinis darbuotojas turi nuolat bendrauti ir išklaudyti, pritaikydamas įvairias bendravimo technikas (Gudelytė ir kt., 2019). V. Rimkus (2015) teigia, kad tik kritinis požiūris gali padėti išvengti didžiausios klaidos ir savo priimamus sprendimus motyvuojant tuo, kad taip yra priimta ir buvo daroma anksčiau, visiškai nematant realios bendravimo situacijos. Tik kritiškai mąstydami socialiniai darbuotojai gali surasti teisingą sprendimą, kuris padės priimti tinkamus sprendimus. L. Gvaldaitė (2015) pažymi, kad socialinio darbuotojo vaidmuo, kaip specialisto, reiškia tam tikrą vaidmenį, kuris skatina paslaugų gavėjų gebėjimą daryti tai, kas jiems priimtina ir ką jie geba. Tad svarbu, kad socialinis darbuotojas atsitrauktų nuo asmeninių įsivaizdavimų, nes įsikišimas gali būti per daug nurodantis, net žalingas ar destruktivus.

D. Gerulaitis (2014) pažymi, kad socialinis darbas turi būti paremtas sisteminiu požiūriu kuris yra neatsiejamas nuo vertybių, etinių principų, metodų naudojimo ir nuoseklumo įgalinant asmenis su negalia. Autorius siūlo socialinius darbuotojus įgalinimo procese traktuoti kaip partnerius, o ne kaip autoritarinius specialistus.

K. Zoabi ir I. Gal (2020) atliko tyrimą, kuriame nagrinėjo socialinių darbuotojų taikomus įgalinimo metodus Izraelyje ir JAV, kurių tikslas yra padėti asmenims ar grupei pereiti iš pasyvios būsenos į didesnės gyvenimo kontrolės ir galimybių priimti sprendimus už savo gyvenimo ateitį, būseną. Naudodamiesi įgalinimu pagrįsta intervencija, paslaugų gavėjai gali išmokti pakeisti savo emocijas ir valdyti situacijas. Autorių išskirti keturi metodų tipai aprašyti toliau.

Atvejo valdymas (vadyba). Šį metodą sudaro tokios intervencinės technikos kaip: materialinių išteklių vertinimas; paslaugų gavėjo atstovavimas; poreikių vertinimas; pagalba įdarbinant paslaugų gavėją; tarpininkavimas gaunant būstą; kitų specialistų teikiamų paslaugų gavimas; informacijos apie kitas paslaugų gavėjams prieinamas paslaugas teikimas; pagal poreikį nukreipimas kitoms paslaugoms; bendradarbiavimas su įstaigomis siekiant gerinti paslaugas. Taikant atvejo vadybą, socialiniai darbuotojai savo paslaugų gavėjams padeda išsakyti savo poreikius, dalyvauti įvairiose veiklose ir pasiekti savo užsibrėžtų tikslų.

Terapinė technika. Mokslininkės išskyrė tokius terapinės technikos aspektus: pagalbą paslaugų gavėjams analizuojant, kaip aplinka veikia jų problemas; paslaugų gavėjų skatinimą imtis veiksmų dėl jų problemų sprendimo; pagalbą sumažinant disfunkcinius mąstymo būdus, kurie prisideda prie jų problemų; paslaugų gavėjų mokymą išbandyti naujus problemų sprendimo būdus kasdieniniame gyvenime; mokymą, kaip spręsti tam tikras problemas; švietimą, kaip išvengti tam tikrų problemų pasikartojimo; įgūdžių mokymą, kaip palengvinti patiriamą stresą; pagalbą paslaugų gavėjams, kaip geriau suprasti dabartinius jų santykius su aplinkiniais; mokymą, kaip efektyviau priimti tinkamus sprendimus; mokymą kaip stebėti savo elgesį. Socialiniai darbuotojai fokusuojasi ties paslaugų gavėjų stiprybėmis, įgūdžių ir kvalifikacijos gerinimu, padeda stiprinti savivertės jausmą.

Paramos technika - suteikia emocinę ir socialinę paramą paslaugų gavėjams sudėtingame pokyčių procese. Autorės išskiria paslaugų gavėjų minčių ir jausmų atspindėjimą, kuris padeda jaustis suprastiems; emocinės paramos teikimą; sėkmių pastebėjimą, siekiant padidinti paslaugų gavėjų pasitikėjimą savimi; pagalbą pajusti motyvaciją spręsti savo problemas. Socialiniai darbuotojai padeda paslaugų gavėjams jaustis patogiau, skatina pasitikėjimu ir empatija paremtus santykius.

Išvalgos, suvokimo technika. Ši technika padeda paslaugų gavėjams geriau suprasti kaip praeities santykiai veikia dabartines jų problemas; padeda klientams atskleisti nerimą keliančius

jausmus; ir padeda klientams mokytis iš ankstesnės patirties. Ši technika padeda sustiprinti paslaugų gavėjų kritinį suvokimą, kuris leidžia jiems įsivertinti savo galimybes, pakeisti savo situaciją, spręsti problemas ir pasiekti tikslų (Zoabi ir Gal, 2020).

K. Zoabi ir I. Gal (2020) atlikto tyrimo rezultatai atskleidė reikšmingų įžvalgų. Visus keturis intervencijų metodus socialiniai darbuotojai įvertino kaip turinčius tikrai dideles galimybes skatinti įgalinimą asmeniniu lygmeniu. Išvados rodo, kad kiekvienas iš išvardintų metodų gali savaip padėti paslaugų gavėjams, kaip panaudoti naujus problemų sprendimo būdus, pasinaudoti savo stipriosiomis pusėmis ir ankstesne patirtimi bei suprasti savo asmeninius poreikius, užkirsti kelią tam tikrų problemų pasikartojimui, stebėti dabartinį savo elgesį ir siekti ateities tikslų. U. Gudelytė ir kt. (2019) savo tyrime išskyrė šias socialinio darbuotojo nuostatas, kurios padeda asmeniui su negalia priimti sprendimus:

1. Lygybė, kontrolės atsisakymas, atidus žvilgsnis. Socialinis darbuotojas nesiekia primesti savo valios, atsisako kontrolės ir savo galios rodymo, bet siekia atskleisti asmens su negalia valią. Tam reikia skirti papildomai kantrybės ir valios pastangų.
2. Pagalba ir priemonės. Socialinis darbuotojas padeda asmeniui su negalia priimti sprendimus, atsižvelgdamas į individualius poreikius.
3. Pagalba įvardijant savo nuomones, norus ir pageidavimus. Gali susidaryti situacija, kad asmuo su negalia negali išreikšti savo valios, nuomonės ar pageidavimų. Socialinis darbuotojas turi pastebėti asmens kūno kalbą, jo nuotaikas ir taip parodyti, kad yra asmeniui su negalia galimybė apsispręsti.
4. Pagalba ieškant informacijos ir svarstant alternatyvas. Socialinis darbuotojas padeda surinkti visą reikiamą informaciją, kad asmens su negalia valia būtų įgyvendinta.
5. Pagalba apsisprendžiant. Socialinis darbuotojas padeda asmeniui su negalia net jei sprendimas atrodo neracionalus, kyla iš emocijų, įvairių aplinkybių, tarpasmeninių santykių.
6. Pagalba įgyvendinant apsisprendimą. Socialinio darbuotojo pagalba asmeniui su negalia išlaikant budrumą vertinant poreikį, nenuklystant į globėjiškumą arba į atsainų požiūrį į neįgaliojo poreikį.
7. Pokytis: teiktos pagalbos priimant sprendimus vertinimas. Asmens su negalia pokytį vertina pats neįgalusis ir socialinis darbuotojas.

8. Pokyčiai, susiję su neįgaliuoju. Domėjimasis ir bendradarbiavimas su asmenimis su negalia suteikia orumo, vertingumo ir pripažinimo jausmą. Asmeniui su negalia suteikia progą konfrontuoti, ginti savo nuomonę.
9. Pokyčiai, susiję su socialiniu darbuotoju. Didėja sąmoningumas, lygiavertiškumo santykis su asmeniu su negalia tiek veiklose, tiek priimant svarbius sprendimus.

Taip pat labai svarbi ir tarpdisciplininė komunikacija ir bendradarbiavimas asmens įgalinimo procese (Večkienė, 2018). Pagrindinės kliūtys, kurios iškyla socialiniams darbuotojams bendradarbiaujant su kitų sričių specialistais yra skirtingas požiūris, skirtingos žinios ir metodai, sprendžiant asmens su negalia problemas ir poreikius. Taigi, labai svarbus bendradarbiavimas tarp socialinio darbuotojo ir kitų sričių specialistų, nes šios pastangos padės teikti profesionalias ir kokybiškas paslaugas asmeniui su negalia (Večkienė, 2018).

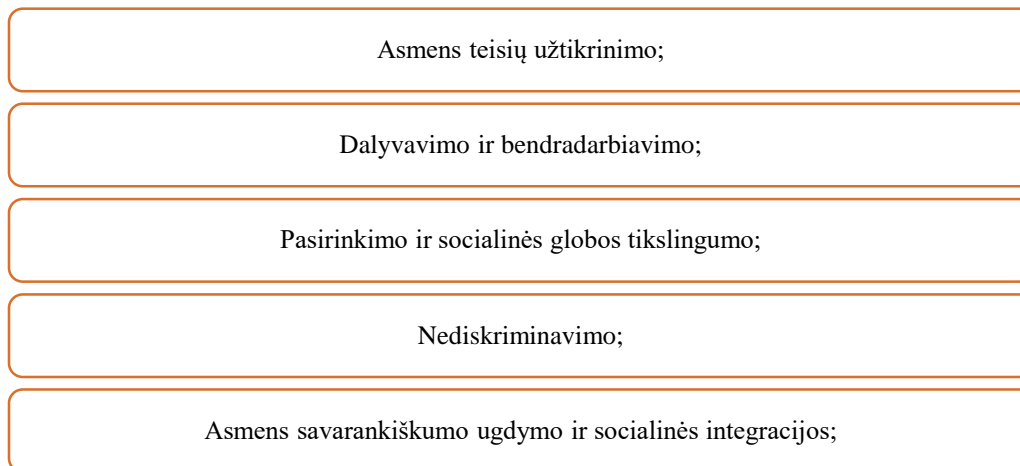
B. Švedaitė ir kt., (2014) pažymi, kad socialinis darbuotojas gali profesionaliai augti ir tobulėti asmeniškai, kai dirba profesionalumą skatinančioje įstaigos aplinkoje, yra motyvuotas keisti ir įdiegti naujoves, naujus metodus, imasi iniciatyvos ir nelaukia kol viskas savaime išsispręs. Yra įvardijamos trys pagrindinės sritys, kurios daro įtaką socialinio darbuotojo kompetencijų plėtotei: socialinio darbuotojo asmenybė; motyvacija, vidinės vertybės; kokioje aplinkoje dirba socialinis darbuotojas; profesionalumą auginanti aplinka.

Apibendrinant galima teigti, kad socialiniai darbuotojai turi nuolat atnaujinti turimas žinias, kelti bendrąsias ir specialiąsias kompetencijas, įsisavinti ir diegti inovacijas savo darbe siekdamas teikti kokybiškas paslaugas dienos centruose. Socialinis darbuotojas savo darbe naudoja įgalinimu pagrįstas intervencijas: atvejo valdymas, terapinė technika, paramos technika, įžvalgos, suvokimo technika. Taip pat svarbios socialinio darbuotojo savybės, kurios atlieka reikšmingą vaidmenį įgalinant asmenį su negalia: lygybė, visapusiška pagalba, pokyčio buvimas, motyvacija, vidinės vertybės ir profesionalumas.

2.3 Dienos socialinės globos centrų teikiamų paslaugų kokybės užtikrinimas Lietuvoje

Dienos socialinės globos centruose kokybiškų paslaugų teikimą užtikrina Socialinės globos normų aprašas (2007, Suvestinė redakcija nuo 2021-01-01). Šiame dokumente yra

nurodomi pagrindiniai principai, kuriuos turi atitikti socialines paslaugas teikiančios įstaigos (7 pav.).

7 pav. Socialines paslaugas teikiančių įstaigų pagrindiniai principai.

Šaltinis: Parengta darbo autorės pagal Socialinės globos normų aprašą (2007, Suvestinė redakcija nuo 2021-01-01).

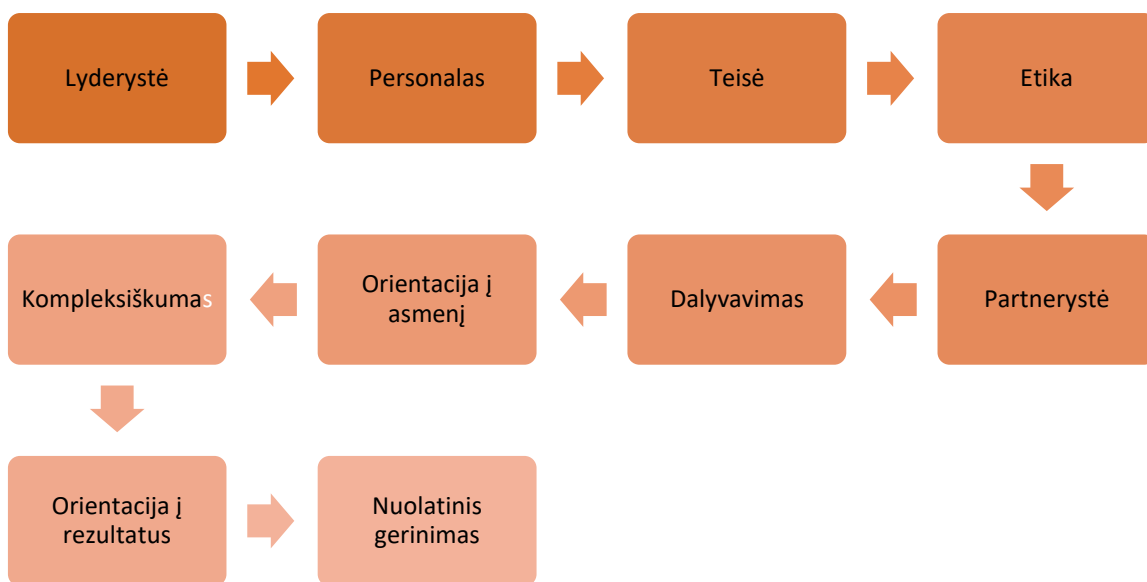
L. Žalimienė, (2015) išskiria socialinių paslaugų kokybės vertinimo lygmenys:

- individo - paslaugų gavėjų poreikių patenkinimas naudojant specialias metodikas,
- socialinių paslaugų įstaigos - veiklos organizavimas įstaigoje, garantuojant socialinį-ekonominių efektyvumą,
- savivaldybės - paslaugų gavėjų poreikių vertinimas, paslaugų prieinamumo užtikrinimas, naujovių diegimo skatinimas,
- valstybės - paslaugų kokybės strategijos parengimas valstybiniu lygmeniu, įstatymų, standartų rengimas bei socialinių įstaigų priežiūra ir kontrolė.

Socialinių paslaugų kokybė neatsiejama nuo socialinių paslaugų gavėjų socialinių poreikių. L. Žalimienė (2015) išskiria tris socialinių paslaugų kokybės gerinimo vertinimo kriterijus: paslaugų gavėjo, kaip vartotojo individualumo užtikrinimas, paslaugų gavėjo teisių užtikrinimas, paslaugų gavėjų integracijos į bendruomenę užtikrinimas.

Lietuvoje pradėta diegti „Socialinių paslaugų kokybės gerinimas, taikant EQUASS kokybės sistemą” (toliau EQUASS kokybės sistema). Šiuo metu yra 118 EQUASS sertifikuotos įstaigos, iš jų 10 dienos centrai.

EQUASS sistema apima 10 kokybės principų, į kuriuos reikia atsižvelgti siekiant įgyvendinti EQUASS kriterijus (7 pav.):

8 pav. Europos socialinių paslaugų kokybės sistemos principai.

Šaltinis: sukurta darbo autorės pagal EQUASS Sertifikavimo sistema (2018)

Lyderystės principas - socialinių įstaigų gebėjimas vykdant savo veiklą, užtikrinti gerą valdymą, lyderystę ir socialinę atsakomybę, skatinant socialinį teisingumą bei didinant paslaugų gavėjų įtrauktį į visuomenę.

Vadovavimo personalui principas - socialinių įstaigų įsipareigojimas įdarbinti kvalifikuotą personalą, apibrėžiant personalo samdymo ir išsaugojimo politiką, taikant personalo kvalifikacijos kėlimo priemones, bei užtikrinti paslaugų gavėjų ir personalo sveikatos, saugos ir tinkamų darbo sąlygų reikalavimų laikymąsi. Darbuotojų skatinimas įsitraukti į gerbūvio kūrimą ir nuolatinį mokymąsi.

Paslaugų gavėjų teisių gynimo principas - socialinių įstaigų įsipareigojimas ginti ir skatinti paslaugų gavėjų teises, lygias galimybes, apsisprendimą, pasirinkimo laisvę, lygiateisį dalyvavimą ir šių teisių laikymąsi.

Istaigos etikos gairių principas - socialinių įstaigų gebėjimas dirbti remiantis etikos gairėmis, pasitikėjimu, konfidencialumu ir sąžiningumu, bei saugant paslaugų gavėjus nuo piktnaudžiavimo, smurto ir netinkamo elgesio su jais.

Partnerystės su suinteresuotomis šalimis, principas - socialinių įstaigų gebėjimas veikti partnerystėje su suinteresuotomis šalimis. Partnerystės principas užtikrina kompleksinių paslaugų ir į asmenį orientuotų paslaugų tęstinumą ir taip prisideda prie paslaugų gavėjų integracijos į visuomenę.

Paslaugų gavėjų dalyvavimo, įtraukimo, atstovavimo principas - socialinių įstaigų gebėjimas įtraukti paslaugų gavėjus į aktyvų sprendimų priėmimą paslaugas teikiančioje komandoje. Paslaugų gavėjų įgalinimas, siekiant paslaugų gavėjų lygiateisio dalyvavimo ir integravimo į įstaigos veiklą bei visuomenę.

Orientacija į asmenį principas - socialinių įstaigų gebėjimas teikti socialines paslaugas, atsižvelgiant į paslaugų gavėjų poreikius, lūkesčius ir gebėjimus, teikiamomis paslaugomis siekiant gerinti paslaugų gavėjų gyvenimo kokybę.

Kompleksiškumo principas - socialinių įstaigų užtikrinamas paslaugų gavėjų paslaugų tęstinumas holistiniu ir bendruomenių požiūriu - paslaugų tęstinumu.

Orientacija į rezultatus - socialinių įstaigų gebėjimas matuoti paslaugų poveikį, stebėti jį ir nuolat gerinti. Siekti kuo didesnės pridėtinės vertės paslaugų gavėjams ir atitinkamoms suinteresuotoms šalims.

Paslaugų nuolatinio gerinimo principas - socialinių įstaigų gebėjimas nuolat mokytis, gerinti paslaugas, naudojant paslaugų efektyvumo ir nuolatinio gerinimo sistemą (EQUASS, 2018).

Taigi, EQUASS kokybės sistemos diegimas organizacijose sukuria prielaidas efektyviai siekti nuolatinio tobulėjimo bei mokymosi, socialinių paslaugų kokybės gerinimo, orientotis į individualius paslaugų gavėjų poreikius, lūkesčius, veiksmingai juos įgalinti.

EQUASS kokybės sistema suteikia galimybę socialinėms įstaigoms sertifikavimo procese, išgryninti paslaugų teikimo silpniausias vietas, jas keisti ir gavus vertinimą informuoti visas suinteresuotas šalis apie teikiamų paslaugų kokybės lygį (Dimitriadis, 2015). M. Männik-Sepp M. (2014) teigia, kad po EQUASS kokybės sistemos diegimo darbuotojai supranta, kad jie patys yra atsakingi už paslaugų kokybę savo įstaigose ir efektyviau naudoja savo išteklius, pagerėjo įstaigų teikiamos paslaugos. Svarbus rodiklis yra paslaugų gavėjų įtraukimas į

paslaugų teikimą įstaigoje, teisių, pareigų užtikrinimas ir jų įgyvendinimas ir paslaugų gavėjų įgalinimas – visa tai paslaugų gavėjus daro labiau savarankiškesniais (Männik-Sepp, 2014). Galima teigti, kad kokybės standartus diegiančios įstaigos ne tik pagerina savo veiklos rezultatus, bet ir atsiranda naujas požiūris į kokybės valdymą ir užtikrinimą (Patapas ir Žilionytė, 2016). Taigi, gerinant paslaugų kokybę įstaigose vyksta nuolatinis darbuotojų tobulėjimas bei paslaugų gavėjų gyvenimo kokybės gerinimas.

Svarbus yra ir vadovų požiūris į kokybės gerinimą jų vadovaujamose įstaigose. Atliktas tyrimas (Gudžinskienė ir Gečienė, 2018) parodė, kad įstaigų vadovai yra labiausiai susipažinę su teikiamų paslaugų kokybės vadyba, kokybės vertinimu bei jų rodikliais. Tačiau įstaigos darbuotojai informacijos apie kokybės rodiklius turi nepakankamai, Todėl darbuotojų dėmesys teikiamų paslaugų kokybei yra per mažas. Remiantis tyrimo rezultatais rekomenduojama skatinti ir motyvuoti įstaigos darbuotojus labiau domėtis įstaigos kokybės gerinimo metodais. Tuo tarpu, J. Čižikienė (2019) savo tyrime pažymi sėkmingos lyderystės poreikį ir vadovavimo stiliaus įtaka kokybės gerinimui įstaigoje, diegiant kokybės sistemą EQUASS. Autorės tyrime buvo išskirti trys vadovavimo stiliai, kurie padėjo gerinti įstaigos mikroklimatą ir tarpasmeninius santykius.

Transformacijos, vadovavimo stilius: vadovas veikia kaip sektinas pavyzdys, su kuriuo tapatinasi darbuotojai; vadovas bendraudamas įkvepia ir skatina išsipareigoti bei drąsina diegti naujoves, skatina darbuotojų kūrybiškumą; vadovas rūpinasi darbuotojų poreikiais.

Komandos lyderystės vadovavimo stilius: vadovas skatina darbuotojų pagarbą, svarbu palaikyti vienodai gerus santykius su kiekvienu darbuotoju, kartu su darbuotojais siekia bendrą interesų, sukuria saugų organizacijos mikroklimatą.

Lyderystės vadovavimo. Vadovas aiškiai paaiškina, ką darbuotojai gali ir privalo daryti. Lyderis skatina darbuotojus, kurie siekia savo tikslų. Vadovas žino, kokie bus rezultatai, jei darbas bus atliktas tinkamai. Lyderis džiaugiasi, kai kiti pasiekia nustatytus standartus.

Taigi, vadovas turi būti patyręs ir mokėti derinti vadovavimo stilius įstaigoje, nes tai lemia bendrai išsikeltų tikslų sėkmingą įgyvendinimą, skatina abipusę pagalbą ir bendradarbiavimą, darbuotojų įtraukimą į sprendimų priėmimą ir organizacijos strategijos kūrimą (Čižikienė, 2019).

Tinkamas vadovo įsitraukimas ir tinkamo vadovavimo stiliaus parinkimas padeda įstaigai siekti aukštesnių kokybės rezultatų.

I. Adomaitytė-Subačienė (2019) atliktame tyrime atskleidė, kad socialinio darbo kokybę sudaro trys profesinių vaidmenų lygmenys:

1. Individualus. Svarbios asmeninės savybės, mokėjimas valdyti paslaugų gavėjo nuotaikas, gebėjimas nustatyti ribas bet ir tuo pačiu išlaikyti santykį. Tai yra esminis lygmuo įgalinantis paslaugų gavėją.
2. Organizacinis. Paslaugų kokybę lemia vadovo vaidmuo, gebėjimas komunikuoti, dirbti komandoje. Nuo vadovo priklauso įstaigos kokybės rezultatas.
3. Strateginis arba nacionalinis. Teigiamas požiūris į profesijos prestižą, skatinimas diegti kokybės vertinimo sistemą, išvengti biurokratijos.

Apibendrinant, galima daryti išvadas, kad dienos socialinės globos centrų teikiamų paslaugų kokybės užtikrinimas siejamas su aukštais socialinio darbo profesiniais standartais, vieningu požiūriu į paslaugų kokybę. EQUASS kokybės sistemos diegimas įstaigose skatina nuolatinį darbuotojų tobulėjimą bei mokymąsi, socialinių paslaugų kokybės gerinimą, orientuotą į individualius paslaugų gavėjų poreikius, lūkesčius ir siekia veiksmingai juos įgalinti. Gerinant įstaigos paslaugų kokybę svarbūs ir vadovo vadovavimo stiliai, kurie padeda gerinti įstaigos mikroklimatą ir tarpasmeninius santykius.

2.4. Įgalinančių paslaugų taikymas COVID-19 pandemijos metu

Lietuvoje paskelbus COVID-19 karantiną 2020 kovo 16 d. dienos socialinės globos centrai užsidarė. Negalią turintys paslaugų gavėjai turėjo likti namuose, nes vadovaujantis įsakymu „Lietuvos respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Dėl socialinių paslaugų organizavimo karantino metu“, (2020), pramogų ir laisvalaikio užsiėmimai buvo atšaukiami, arba maksimaliai apribojami. Socialiniai darbuotojai turėjo persiorientuoti ir dirbant iš namų užtikrinti paslaugų teikimą asmenims turintiems negalią. Kasdienės ir įprastos paslaugos, kurios vykdavo dienos centruose, persikėlė į nuotolinį bendravimą kompiuterio pagalba.

Tyrimai rodo, kad ilgalaikiai apribojimai ir izoliacija turi neigiamą poveikį asmenų turinčių negalią gyvenimo kokybei. E. Kendel (2020) teigimu apribojimai buvo būtini, saugant asmenis su negalia, tačiau, negaudami įprastų paslaugų, neįgalieji buvo atskirti nuo bendruomenės, visuomeninio gyvenimo. Jų gyvenimo kokybė suprastėjo. Asmenys su negalia susiduria su problema, kad negalėdami išeiti iš namų, negali gauti jam reikiamų paslaugų. Tai

gali sukelti ne tik socialines problemas, bet ir psichologines traumas (Lund ir kt., 2020). Kaip pažymi E. Rotarou ir kt., (2021) prasidėjus pandemijai, nepaprastai svarbu, kad asmenys su negalia ir juos atstovaujančios įstaigos, įskaitant ir dienos socialinės globos centrus, būtų įtraukti į sprendimų priėmimo procesus, išklausa įstaigų darbuotojų nuomonės dėl sprendimų, kurie daro įtaką asmenims turintiems negalią gyvenimo kokybei pandemijos metu.

N. Grigutyte ir kt. (2021) teigia, kad asmenys su negalia ir socialiniai darbuotojai susidūrė su sunkumais pandemijos metu: nuolatinis neapibrėžtumas, sudėtingos nuotolinio darbo sąlygos, sunkumai prisitaikant prie nuolat besikeičiančių teisės aktų, komandinio darbo trūkumas, informacijos apie tai, kaip keičiasi darbo specifika trūkumas.

Nuotolinis socialinių darbuotojų bendravimas su namuose esančiais neįgaliais asmenimis yra viena iš priemonių, kaip teikti socialines paslaugas. J. Tasse ir B. Wagner, (2020) atliktas tyrimas pažymi, kad technologijos gali vaidinti svarbų vaidmenį teikiant nuotolines paslaugas asmenims su negalia, kurie negali lankyti dienos centrų. Asmenys su negalia gali palaikyti ryšius su savo draugais, dienos socialinės globos centro darbuotojais ir nesijausti pažeidžiami, dėl užsidarymo namuose (Zaagsma ir kt. 2020).

S. Banks, ir kt. (2020) atliko tyrimą, su kokiais iššūkiais susidūrė socialiniai darbuotojai, teikdami paslaugas COVID-19 pandemijos metu. Tyrimas atskleidė, kad socialiniams darbuotojams kilo sunkumų palaikyti ryšį su paslaugų gavėjais nuotoliniu būdu, nes kai kurie jų neturėjo kompiuterio ar interneto, neturėjo skaitmeninio raštingumo įgūdžių. Daugelis paslaugų gavėjų tiesiog nemokėjo naudotis internetu ir galėjo bendrauti su savo socialiniu darbuotoju tik telefonu. Tai sukėlė sunkumų nustatant paslaugų gavėjų poreikius, emocinę būklę. Sunkumų iškilo ir socialiniams darbuotojams, kurie patys patyrė stresą ir kaltės jausmą, kad negali padėti paslaugų gavėjams tiesioginio kontakto būdu. Bet taip pat buvo ir pasididžiavimo momentų, kai socialiniams darbuotojams pavyko padėti paslaugų gavėjams pagerinti emocinę būklę, išmokyti naudotis internetinėmis programomis (Banks ir kt. 2020).

Organizuojami renginiai taip pat persikėlė į nuotolinę virtualią erdvę. Taip buvo padidintas renginių prieinamumas asmenims su negalia COVID-19 pandemijos metu. (A.Juškevičienė ir kt., 2021). Tačiau, pasak autorių, problema vis tik yra, nes mokėjimo lygiai naudotis informacinėmis komunikacijomis yra nevienodi. Tik tie asmenys su negalia gali naudotis šia paslauga, kurie patys geba naudotis informacinėmis technologijomis, ar turi artimą žmogų, kuris gali padėti.

N. Grigutytė ir kt. (2021) tyrime atskleidė, kad COVID-19 pandemija suteikė galimybę keistis:

- pandemija paskatino nuotolinės priežiūros ir paramos plėtrą,
- specialistų bendradarbiavimas tarpusavyje vyko nuotoliniu būdu,
- atsirado mokymosi, seminarų vedimas nuotoliniu būdu .

Taigi galime teigti, kad COVID-19 pandemijos metu dienos socialiniai centrai atrado galimybę keistis ir organizuoti užimtumą ir mokymus darbuotojams nuotoliniu būdu.

Apibendrinant, galima daryti išvadas, kad paskelbus COVID-19 karantiną dienos socialinės globos centrai asmenims su negalia nebuvo pasiruošę kokybiškam paslaugų teikimui. Izoliacija turėjo neigiamą poveikį asmenų, turinčių negalią, gyvenimo kokybei, nes jie turėjo likti namuose ir negalėjo lankyti centrų. Socialiniai darbuotojai dirbdami iš namų turėjo užtikrinti paslaugų teikimą. Jiems sunkumų kėlė paslaugų gavėjo menki gebėjimai naudotis virtualiomis bendravimo programomis, sunku buvo per nuotolį nustatyti paslaugų gavėjų poreikius, emocinę būklę. Tačiau socialinių darbuotojų gebėjimas persiorientuoti, esant naujoms aplinkybėms, padėjo organizuoti užimtumą ir teikti kokybiškas paslaugas naudojantis nuotolinę virtualią erdvę.

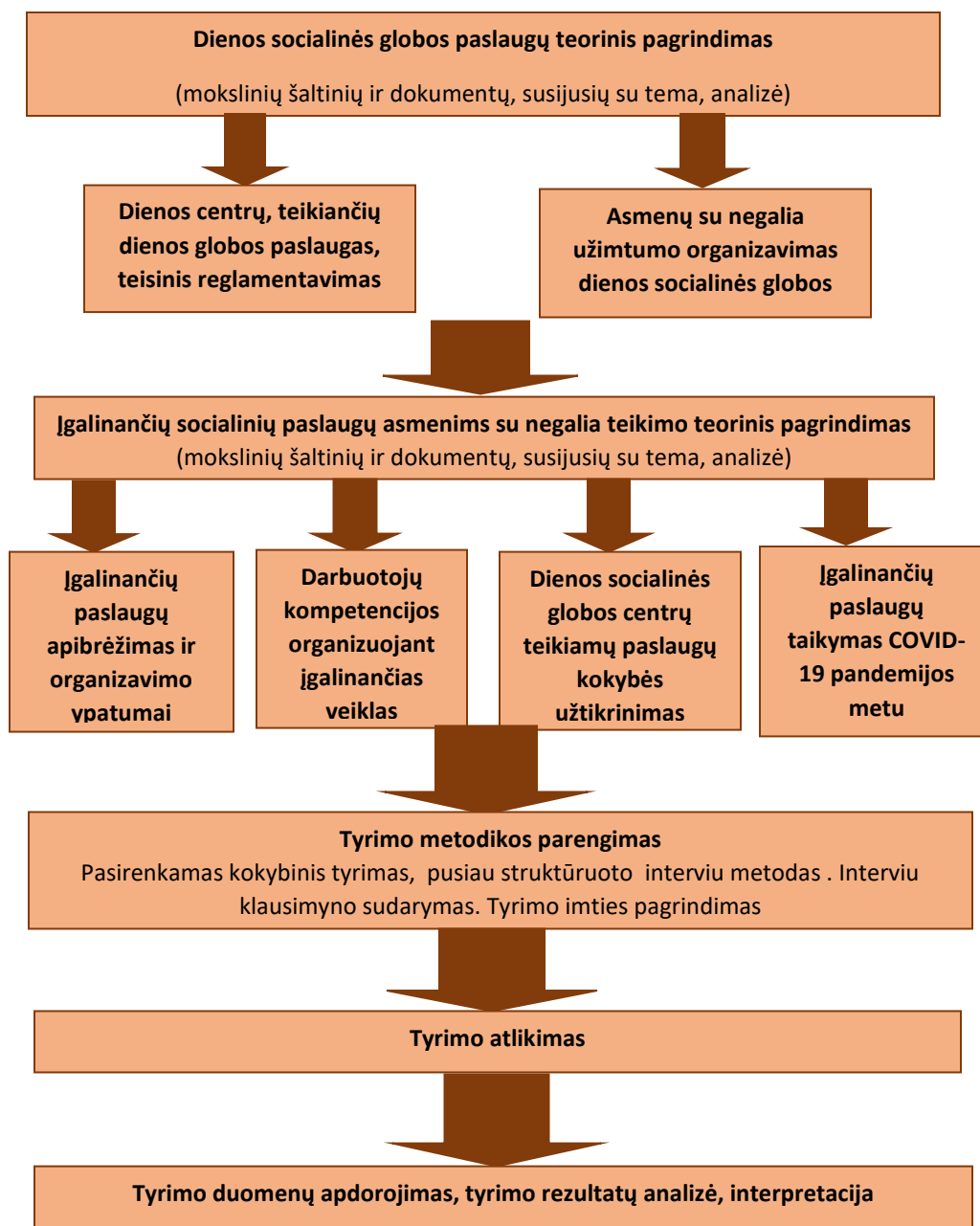
3. DIENOS SOCIALINĖS GLOBOS CENTRŲ PATIRTIS TEIKIANT ĮGALINANČIAS PASLAUGAS ASMENIMS SU NEGALIA: EMPIRINIS TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo metodologija. Plačiąją prasme metodologija nagrinėja mokslinio pažinimo procesus, principus bei mokslinio tyrimo metodus ir technikas. Metodologijos tikslas yra kuo plačiau suprasti patį tyrimo procesą (Kardelis, 2002). Pasak autoriaus, mokslinio pažinimo požiūriu yra svarbu išsiaiškinti metodologines prielaidas, kurios turi įtakos socialinių reiškinių traktavimui. Viena iš šių prielaidų – epistemologija.

Dienos socialinės globos centrų, teikiančių įgalinančias paslaugas asmenims su negalia, patirtims atskleisti naudojama interpretacinė epistemologijos paradigma, pagal kurią asmuo socialinę realybę suvokia kaip santykį su jį supančiu pasauliu bei kitais asmenimis ir kas yra ypatingo ir unikalaus asmens gyvenime (Kardelis, 2002). Pasirinktas kokybinis fenomenologinis metodologijos tyrimo tipas, kuriuo bus siekiama atskleisti, kaip tyrimo dalyviai supranta ir interpretuoja savo patirtis, kokių prasmų suteikia įvairiems įvykiams (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016).

Tyrimo seka. Empirinis tyrimas bus atliekamas pagal tokią loginę seką, kuri pateikta 8 paveiksle.

9 pav. Tyrimo loginė seka

Šaltinis: Parengta autorės

Siekiant teoriškai ir empiriškai atskleisti įgalinančias socialines paslaugas dienos socialinės globos centre, pirmiausia buvo analizuojami su šia tema susiję moksliniai šaltiniai ir dokumentai. Buvo analizuojami teisės aktai, kurie apibrėžia dienos centrų reglamentavimą, kaip organizuojamas užimtumas asmenims su negalia dienos socialinės globos centruose. Buvo

gilinamasi į įgalinančių socialinių paslaugų asmenims su negalia ypatumus: kas yra įgalinančios paslaugos ir kaip jos organizuojamos; kokios darbuotojų kompetencijos organizuojant įgalinančias veiklas; kaip užtikrinama dienos socialinės globos paslaugų kokybė; įgalinančių paslaugų taikymas COVID-19 pandemijos metu.

Atlikus mokslinių šaltinių ir dokumentų, susijusių su tema analizę, buvo parengta tyrimo metodika, sudarytas pusiau struktūruoto interviu klausimynas (priedas Nr.1). Atlikus tyrimą buvo apdoroti tyrimo duomenys ir atlikta tyrimo duomenų analizė bei interpretacija.

Tyrimo metodas. Tyrimui atlikti pasirinktas kokybinis tyrimas. Pasirinktas tyrimo būdas padeda surinkti dalyvių atsakymus, išreiškiančius jų požiūrius, nuomones, jausmus, žinias ir patirtį (Gaižauskaitė, Valavičiūtė, 2016).

Kokybinis tyrimas leis atskleisti socialinių darbuotojų, dirbančių dienos socialinės globos centruose, realias patirtis įgalinant asmenis su negalia.

Pasirinktas tyrimo metodas – pusiau struktūruotas interviu. Pasak I. Gaižauskaitės ir N. Valavičienės (2016), interviu suteikia galimybę užduoti atvirus klausimus, į juos tikimasi gauti platesnius, išsamesnius, atviresnius atsakymus, pateiktus iš tyrimo dalyvio perspektyvos. Taip pat kokybinis interviu įvardijamas kaip būdas tyrimo uždavinių informacijai gauti. (Kardelis, 2002). Autorius teigimu, interviu leidžia gauti informaciją apie proceso ypatumus, tyrimo dalyvių išgyvenimus, subjektyvų jų požiūrį. Pusiau struktūruoto interviu laisvai parenkami klausimai skatina tyrimo dalyvius atskleisti savo patirtį. Pagrindiniai interviu klausimai yra suformuluoti iš anksto ir tai leidžia tyrėjui, įvertinus atsakymą, užduoti papildomus klausimus: ką jautė, darė, mąstė ir pan. (Bitinas, 2002).

Tyrimo duomenų rinkimo instrumentas – pusiau struktūruoto interviu klausimai. Klausimyno sandara yra lengvai pritaikoma pagal interviu eigą, kurios metu gali keistis klausimų tvarka, formuluotė, gali būti pateikiami papildomi klausimai (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016). Pusiau struktūruotas interviu pasirinktas dėl šių priežasčių:

- Tai lankstus ir neformalus pokalbis, kurio metu galima užduoti klausimus, bei klausantis, iš karto interpretuoti atsakymus ir apmastyti tolesnę eigą.
- Tai suteikia galimybę gauti išsamesnę informaciją.
- Tai suteikia galimybę vengti pasikartojančių atsakymų.

Interviu klausimynas skirtas dienos socialinės globos centruose dirbantiems socialiniams darbuotojams. Klausimyną sudaro šios pagrindinės temos: įgalinančios paslaugos ir socialinio

darbuotojo kompetencijos įgalinant paslaugos gavėją (žr. 1 priedas). Klausimais apie įgalinančias paslaugas siekiama išsiaiškinti, kaip socialiniai darbuotojai supranta įgalinančias paslaugas dienos socialinės globos centruose, kokios jų asmeninės patirtys įgalinant asmenis su negalia, prašoma papasakoti su kokiais iššūkiais susidūrė įgalinant paslaugų gavėjus COVID–19 pandemijos metu. Taip pat bus siekiama išsiaiškinti, kokios profesinės kompetencijos būtinos įgalinant paslaugų gavėjus.

Tyrimo imtis. Kokybinis tyrimas paprastai išsiskiria maža imtimi. Interviu buvo atliekamas tol, kol informacija pradėjo kartotis ir iš esmės nebeatskleidė naujų, su tyrimo tikslu susijusių aspektų, todėl toliau atlikti interviu nebuvo tikslinga (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016).

Tyrimui atlikti buvo pasirinkta tikslinė kriterinė atranka. Tyrimo dalyvių atrankos kriterijai:

- Socialiai darbuotojai, turintys aukštąjį socialinį darbo išsilavinimą;
- Socialiniai darbuotojai, dirbantys dienos centruose su asmenimis su negalia;
- Darbo stažas dienos centruose dirbant su negalią turinčiais asmenimis – ne trumpesnis nei 3 metai.

Tyrimas atliktas nuo 2022.01.17 iki 2022.03.24.

Tyrimo dalyvavo 10 socialinių darbuotojų iš 5 dienos socialinės globos centrų, esančių 5 savivaldybėse. Renkant duomenis buvo vadovautasi prisotinimo principu. Duomenys rinkti kol pradėjo kartotis. Tyrimo dalyvių charakteristika pateikta 4 lentelėje.

4 lentelė. Tyrimo dalyvavusių charakteristika

Nr.	Tyrimo dalyvis	Lytis	Išsilavinimas	Įgyta kvalifikacija	Socialinio darbo patirtis dienos centruose asmenims su negalia
1.	D1	Mot.	Aukštasis universitetinis išsilavinimas	Socialinis darbuotojas	11 metų
2.	D2	Mot.	Aukštasis universitetinis išsilavinimas	Socialinis darbuotojas	10 metų
3.	D3	Mot.	Aukštasis neuniversitetinis išsilavinimas	Socialinis darbuotojas	5 metai

4.	D4	Mot.	Aukštasis universitetinis išsilavinimas	Socialinis darbuotojas	9 metai
5.	D5	Mot.	Aukštasis neuniversitetinis išsilavinimas	Socialinis darbuotojas, socialinis pedagogas	9 metai
6.	D6	Mot.	Aukštasis universitetinis išsilavinimas	Socialinis darbuotojas	14 metų
7.	D7	Mot.	Aukštasis universitetinis išsilavinimas	Socialinis darbuotojas	3 metai
8.	D8	Mot.	Aukštasis neuniversitetinis išsilavinimas	Socialinis darbuotojas	15 metų
9.	D9	Mot.	Aukštasis universitetinis išsilavinimas	Socialinis darbuotojas	7 metai
10.	D10	Mot.	Aukštasis neuniversitetinis išsilavinimas	Socialinis darbuotojas	15 metų

Šaltinis: Parengta autorės pagal kokybinio interviu duomenis

Tyrimė dalyvavo 10 socialinių darbuotojų, moterys. Šešios jų turi aukštąjį universitetinį išsilavinimą, keturios - aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą. Darbo patirtis dirbant dienos centre su sutrikusio intelekto asmenimis - nuo 3 metų iki 15 metų.

Tyrimo etika. I. Gaižauskienės ir N. Valavičienės (2016) išskiria keturis interviu tyrimo etikos principus: pripažinti ir gerbti asmenų nepriklausomybę, suteikti tyrimo dalyviams reikiamos informacijos apie tyrimą, užtikrinti tyrimo dalyvių anonimiškumą, konfidencialumą ir privatumą. Kokybinio interviu proceso metu patariama išlikti neutraliam, nevertinti tyrimo dalyvių, neįsivelti į diskusiją, vengti tyrimo dalyvių klausimų, kurie sukelti neigiamas tyrimo dalyvių emocijas ir tuo pat metu išlikti nukreipiančiu tinkama kryptimi, valdančiu ir skatinančiu interviu.

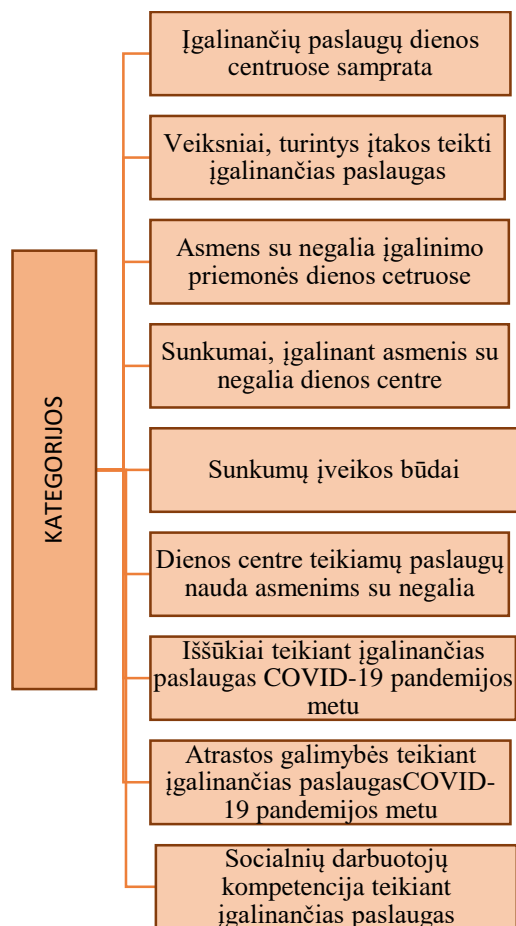
Interviu buvo iš anksto suderintas su dienos centrų administracija, dėl leidimo atlikti tyrimą jų įstaigose. Administracija davė sutikimą tyrimui atlikti ir perdavė prašymą įstaigos darbuotojoms. Iš vienos įstaigos vidutiniškai sutiko duoti interviu 2-3 socialiniai darbuotojai, atitinkantys atrankos kriterijus. Tyrimas buvo atliekamas nuotoliniu būdu, naudojant ZOOM programą. Atliekant interviu buvo laikomasi savanoriškumo ir laisvo apsisprendimo dalyvauti tyrimė principų. Tyrimo dalyviai buvo supažindinti su tyrimo tikslu, užtikrinamas

konfidencialumas ir anonimiškumas. Tyrimo dalyviams sutikus interviu buvo įrašomas. Tyrimo dalyviams suteikti kodai (D1, D2, <...>). Interviu perrašomas sąžiningai, nenuslepiančiam nepageidaujamų duomenų.

Tyrimo ribotumas. Atliekant tyrimą buvo gana sunku surasti tyrimo dalyvius, kurie norėtų ir galėtų skirti savo laiką atsakant į klausimus. Buvo kreiptasi į šešis dienos socialinės globos centrus. Sutikimus gavau tik iš penkių dienos socialinės globos centrų Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Kretingos ir Šiaulių savivaldybių. Dėl šalyje susiklosčiusios COVID – 19 pandemijos, interviu vyko nuotoliniu būdu, nes buvo siekiama išvengti asmeninio kontakto. Buvo kilę nesklandumų su interneto ryšiu, problemų su teisingu vaizdo programos naudojimu. Vienas interviu buvo pašalintas iš tyrimo, nes nebuvo galima suprasti tyrimo dalyvės atsakymų dėl prastos garso kokybės. Todėl tyrime panaudota 10 interviu iš 11.

3.2 Tyrimo rezultatų analizė.

Išanalizavus tyrimo duomenis apie įgalinančios paslaugos asmenims su negalia dienos socialinės globos centruose, remiantis socialinių darbuotojų patirtimi, buvo išskirtos 9 kategorijos (9 pav.).

10 pav. Tyrimo kategorijos

Šaltinis: Parengta autorės

Įgalinančių paslaugų dienos centruose samprata. Tyrimo duomenys atskleidė, kaip tyrime dalyvavę socialiniai darbuotojai supranta įgalinančias socialines paslaugas dienos centruose asmenims su negalia (10 pav.).

Asmens orumo ir teisių užtikrinimas
Orientacija į asmenį
Dienos centro infrastruktūros pritaikymas
Veiklų pritaikymas atliepiant asmens poreikius
Visuomenės atvirumas asmenų su negalia įtraukčiai
Paslaugų kokybė
Darbuotojų profesionalumas ir komandinis darbas

11 pav. Įgalinančių paslaugų dienos centruose samprata

Šaltinis: Parengta autorės

Tyrimas atskleidė, kad tyrimo dalyviai įgalinančias paslaugas supranta kaip *asmens orumo ir teisių užtikrinimą*. Tyrimo rezultatai rodo, kad dienos centruose yra svarbu, kad asmuo su negalia jaustųsi oriai ir žinotų, kokios yra jo teisės: „...yra pagarba, unikalumas, lygios galimybės, apsisprendimo teisė, galios ir potencialas, visavertis dalyvavimas, atvirumas visuomenei, atsakingumas ir kūrybiškumas.“ (D1). Tyrimas taip pat atskleidė, kad norint užtikrinti asmens su negalia orumą ir teises reikia kuo ilgiau išlaikyti jo savarankiškumą: „...kad kuo ilgiau išlaikytų <...> įgūdžius...“ (D2). Analizuojant tyrimo duomenis galime pažymėti, kad asmens orumo ir teisių užtikrinimas atliepia asmens su negalia atsakingumą už savo gyvenimą „... jų pačių atsakingumas už gyvenimą savo.“ (D7). Tyrimas atskleidė, kad įgalinančios paslaugos užtikrinant asmens su negalia orumą ir teises, bus veiksmingas tada, kai socialiniai darbuotojai leis asmenims su negalia veikti patiems: „...socialinis darbuotojas <...> turėtų išlikti tikrai stebėtojas dienos centre.“ (D3). Galime teigti, kad socialiniams darbuotojams yra svarbu užtikrinti asmenų su negalia orumą ir teises dienos centruose. Tai siejama su asmens savarankiškumu ir atsakomybės už savo gyvenimą skatinimu.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad *orientacija į asmenį* taip pat siejasi su įgalinančiomis paslaugomis. Tyrimo dalyviai teigia, kad dėmesys turi būti kreipiamas į galių atskleidimą, pasitikėjimą asmeniu su negalia tiek kasdienėse veiklose, tiek organizuojant renginius, pasirenkant veiklas: „... dienos centre atlikti <...> daugiau funkcijų <...> susijusių su asmeniniais kasdieniniais poreikiais...“ (D3). Tyrimas rodo, kad paslaugos dienos socialinės globos centruose turi būti organizuojamos taip, kad asmuo su negalia galėtų pasirinkti, kokių paslaugų jam reikia, vertinti gaunamas paslaugas ir teikti pasiūlymus, kad paslaugos būtų kokybiškesnės ir orientuotos į asmenį: „... darbas organizuojamas taip, kad paslaugų gavėjai įsitrauktų ir dalyvautų visuose etapuose planavime, teikime, stebėsenoje ir vertinime.“ (D6). Tyrimo rezultatai rodo, kad net pasivaikščiavimas turi būti orientuotas į asmenį, nes ugdo savarankiškai nuvykti į reikiamus objektus: „...einam pasivaikščioti <...> bet tikslas yra išmokinti, kad <...> atsimintų kelią iš centro į namus.“ (D5). Tyrimas atskleidė, kad socialinis darbuotojas, teikdamas paslaugas orientuotas į asmenį turi įgalinti asmenį su negalia atlikti užduotį, o ne užduotį atlikti už jį: „...kad nereikia už juos padaryti.“ (D4). Tokie tyrimo dalyvių atsakymai atitinka ir Europos socialinių paslaugų

kokybės sistemos principą, teigiantį, kad orientacija į asmenį yra socialinių įstaigų gebėjimas teikti socialines paslaugas, atsižvelgiant į paslaugų gavėjų poreikius, lūkesčius ir gebėjimus, teikiamomis paslaugomis siekiant gerinti paslaugų gavėjų gyvenimo kokybę (EQUASS, 2018).

Tyrimo dalyviai įgalinančias paslaugas supranta kaip *dienos centrų infrastruktūros pritaikymą*. Tyrimas atskleidė, kad pritaikytoje įstaigoje paslaugų gavėjas gali jaustis saugus ir savarankiškesnis: „...įgalinančias paslaugas teikti bus realu, kai pati įstaigos infrastruktūra bus palanki neįgaliam asmeniui <...> lengvai pasiekiamą <...> lifto ar patogaus panduso įrengimą <...> vidinis patalpų išdėstymas ir reikiamų pagalbinių priemonių įrengimas ar sumontavimas leistų teikti įgalinančias paslaugas.“ (D6), „...saugi aplinka, viskas pritaikytas pastatas...“ (D8). Tyrimo rezultatai rodo, kad dienos socialinės globos centre turi būti pritaikyti net paprasčiausi daiktai, kurie padeda įgalinimui: „...reikia pritaikyti <...> ir stalą, ir šaukštą.“ (D3). Pastebima, kad darbuotojai pritaiko infrastruktūrą dienos centruose, todėl asmenys su negalia gali jaustis saugūs ir užtikrinti, kad teikiamos paslaugos bus suteiktos kokybiškai.

Tyrimas atskleidė, kad tyrimo dalyviai įgalinančias paslaugas supranta kaip *veiklų pritaikymą atliepiant asmens poreikius*: „...veiklų užimtumui pritaikomumas, reikiamo inventoriaus turėjimas <...> įgalinant net ir patį silpniausią asmenį...“ (D6). Tyrimo rezultatai rodo, kad pritaikant veiklas, būtina atsižvelgti, kokius pomėgius turi asmuo su negalia ir, ar veiklos jam bus naudingos: „...renkant veiklas labai svarbu atsižvelgti, kas bus naudinga ir eigoje <...> gaminti nesudėtingus, paprastus patiekalus <...> auginti augalus <...> tikros kūrybinės veiklos, kurių metu galima atskleisti <...> potencialą.“ (D3), „...įvairių hobi užsiėmimai <...> fotografuoti <...> O gebėjimas pasirinkti irgi yra įgalinimas.“ (D10), „...mokintis kasdieninių įgūdžių <...> tvarkymosi <...> atsižvelgiama į jų <...> norus.“ (D4). Galima teigti, kad darbuotojai, atliepiant asmens poreikius, atsižvelgia į užimtumo naudingumą asmeniui su negalia.

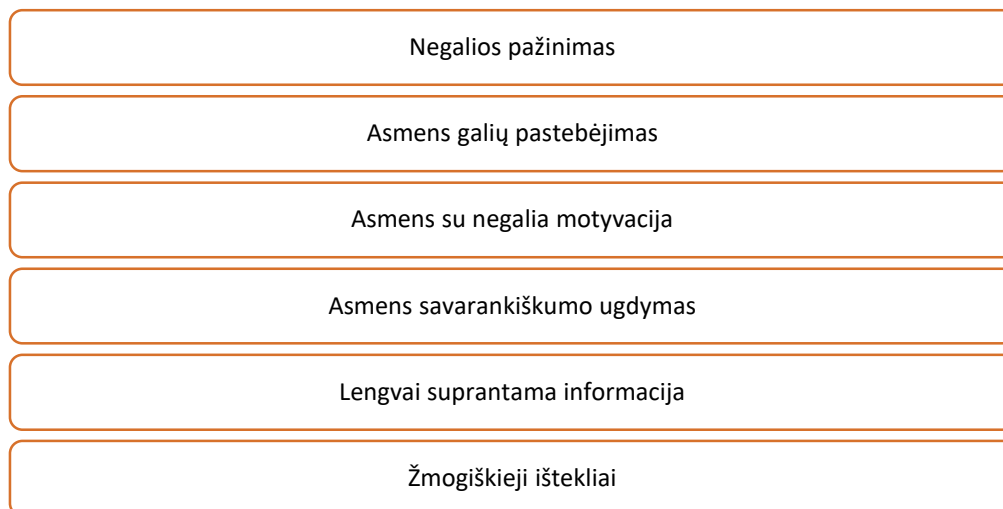
Tyrimo rezultatai rodo, kad įgalinančių paslaugų samprata siejama su *visuomenės atvirumu asmenų su negalia įtraukčiai*, kuri padeda asmeniui su negalia gyventi pilnavertį gyvenimą: „...kai tikslingai ir nuosekliai keičiamas visuomenės požiūris į proto negalios asmenį suteikiant galimybes ir skatinant pačiam jam aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime.“ (D6). Analizuojant tyrimo duomenis buvo atskleista, kad visuomenės atvirumas asmenų su negalia įtraukčiai siejasi su savanoryste. Jos metu asmuo su negalia teikia pagalbą kitiems bendruomenės nariams, pabrėždamas, kad turi lygias galimybes ir laisvę vykdyti savanorystę:

„...bendradarbiaujam su šuniukų prieglauda<...> savanoriaujam maisto banke...“ (D3), „...į „Penktą koją“ važiuojam šuniukus vedžioti.“ (D4). Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme (1991) apibrėžiami principai: lygios galimybės, visapusiškas dalyvavimas, savarankiškumas ir pasirinkimo laisvės užtikrinimas, prieinamumas. Taigi, galime teigti, kad įtrauktis į visuomenę yra reikšmingas veiksnys įgalinantis asmenis su negalia.

Tyrimo rezultatai rodo, kad įgalinančių paslaugų sampratą suprantama kaip **teikiamų paslaugų kokybė**: „...tikslas kokybiškas užimtumas.“ (D7), „...kokybiškos paslaugos kai poreikį individualizuoti ir tiesiog žiūrėti kiekvieną atvejį atskirai.“ (D9). Tyrimas atskleidė, kad paslaugų kokybė dienos centruose priklauso nuo naujovių diegimo ir naujų darbo metodų taikymo: „...atsižvelgiant į pačius poreikius <...> nuolat tobulinami darbiniai procesai <...> būti dinamiškiems ir pasiruošusiems pokyčiams ir nebijoti imtis iniciatyvos kurti pavyzdžiui naujus sprendimus <...> naikinant nusistovėjusias stigmatas apie negalią.“ (D6). Analizuojant tyrimo rezultatus, buvo atskleista, kad įgalinančias paslaugas dienos centruose padėjo apsibrėžti EQUASS kokybės standarto diegimas, kuris pagerino *paslaugų kokybę* ir dienos centrai atrado naują požiūrį į kokybės valdymą: „...labai gelbėja EQUASS kokybės sistemos diegimas <...> labai aiškios instrukcijos, gyvenimo kokybės koncepcija, etikos koncepcija, įgalinimo koncepcija <...> išsikėlėm <...> uždavinius, ko mes siekiame bendrai, kaip visa bendruomenė.“ (D7). Pastebėtina, kad gerinant teikiamų paslaugų kokybę dienos centrai nuolat tobulėja ir vykdo pokyčius taip atrasdami naują požiūrį į kokybės valdymą.

Paminėtas svarbus aspektas - **darbuotojų profesionalumas ir komandinis darbas**, kuris padeda darbuotojams teikti kokybiškas ir įgalinančias paslaugas. Dirbant komandoje visi dalyviai yra svarbūs, tam, kad pasiektų bendrą tikslą profesionaliam asmeniui su negalia įgalinimui: „...nuolat tobulinami profesiniai įgūdžiai <...> komandoje yra lengviau siekti bendrų tikslų įgalinanti pačius paslaugų gavėjus.“ (D6), „...svarbu, kad paslaugas teikiančius žmones vienyty vienas tikslas.“ (D10). Galima teigti, kad dirbant komandoje yra svarbus kiekvienas - darbuotojas ir asmuo su negalia, nes jie kartu priima sprendimus, kurie padeda įgalinti asmenį su negalia.

Veiksniai, turintys įtakos teikti įgalinančias paslaugas dienos centruose asmenims su negalia. Tyrimo duomenys atskleidė, kokie veiksniai, turi įtakos teikti įgalinančias paslaugas dienos centruose asmenims su negalia (11 pav.).

12 pav. Veiksniai, turintys įtakos teikti įgalinančias paslaugas dienos centruose asmenims su negalia

Šaltinis: Parengta autorės

Tyrimas atskleidė, kad vienas iš veiksnių, turinčių įtakos teikti įgalinančias paslaugas yra **negalios pažinimas**. Tyrimo dalyviai nurodė, kad asmenys su negalia būtų įgalinti reikia pažinti savo tikslinę grupę: „...reikia išmanyti pačią negalią <...> kad tu pažintum tą žmogų.“ (D1), „...individualizuoto požiūrio į žmogų. Negalios yra labai skirtingos ir patys žmonės yra labai skirtingi.“ (D9). Buvo teigiama, kad pažinus negalią galima pritaikyti dienos centro infrastruktūrą: „... žmogus turi savo individualią erdvę, kurioje nieko nėra, jis mėgsta vienumą, jisai turi savo <...> daiktus, turi savo erdvę lauke, jo neerzina aplinkiniai.“ (D1). Galime teigti, kad darbuotojui svarbu pažinti asmenį su negalia, kad galėtų suteikti paslaugas, kurios atlieptų jo poreikius.

Tyrimo duomenys rodo, kad svarbu **pastebėti asmens galias**, nes tai palengvina įgalinimą, užimtumo pasirinkimą, renginių organizavimą ar individualių tikslų išsikėlimą: „...pastebi, kad jis puikiai kažką dėlioja, mezga, gal jis tiesiog labai yra svajotojas <...> ką tu mėgsti, kas tau patinka, ką tu norėtum pas mus veikti.“ (D1), „...akla ir kurčia mergaitė <...> mes duodam jai šaukštą į rankas, ir pati valgyt su šaukštu.“ (D2). Buvo pastebėta, kad socialiniai darbuotojai skatina asmenų su negalia pasitikėjimą savimi priimant jiems svarbius sprendimus: „...įgalinimu didiname paslaugų gavėjų ir mažiname darbuotojų galią <...> siekiame paslaugų gavėjų atsakomybės už save.“ (D6). Socialinis darbuotojas turi gebėti atrasti asmens su negalia galias: „...gali stiprinti jo tuos turimus gebėjimus, gal kartais atskleisti iš vis jo naują gebėjimą.“ (D1),

„...kartu surasti, kur jo stipriosios pusės.“ (D9). Pastebėtina, kad darbuotojas matydamas asmens su negalia galias lengviau padeda pačiam asmeniui jas plėtoti, tapti savarankiškesniu.

Tyrimu atskleista, kad svarbus veiksnys, turintis įtakos teikti įgalinančias paslaugas dienos centruose, yra *asmens su negalia motyvacija*: „...turi iš tikro tą lankytoją paruošti, kad jisai negautų šoko. Ir sakai, tau pavyks, viskas bus gerai.“ (D3), „...aš neisiu aš bijau kažko ten nusipirkt aš nepažįstų pinigų, parduotuvės ar panašiai. Sakau, taigi mes ką tik darėm. Tu pastiprini, išdrąsėja žmogus.“ (D1). Tyrimo rezultatai rodo, kad *motyvuojant asmenį su negalia* svarbu padėti suprasti, kodėl reikia atlikti tą darbą: „...jis sako <...> nevalau dantų, man nepatinka <...> sakau, paskui tie dantys kris ir skaudės, reikės protezus nešioti, implantus...“ (D2). Tyrimo rezultatai atskleidė, kad asmens motyvacija yra asmens su negalia skatinimas būti aktyviam, drąsiai reikšti savo nuomonę: „...mes patys turim juos aktyvinti, klausti jų nuomonės <...> skatinti jų atvirumą, kad reikštųsi...“ (D8), „...reikia kuo daugiau kalbėtis su paslaugų gavėju <...> paskatinti juos atsiverti, išsakyti savo nuomonę.“ (D10). Pastebima, kad apklausti tyrimo dalyviai motyvaciją suvokia kaip asmens pastiprinimą, kai asmuo padrąšinamas ir paskatinamas bei padedama jam suprasti vykdomą užduotį.

Tyrimas atskleidė, kad *asmens savarankiškumo ugdymas* yra veiksnys turintis įtakos teikiant įgalinančias paslaugas. Tyrimo dalyviai nurodė, kad svarbu neatlikti užduočių už asmenį su negalia, tačiau įgalinti jį veikti savarankiškai ir skirtas užduotis atlikti pačiam: „...nepulti pačiam daryti, bet leisti lankytojui pačiam bandyti, nenuleisti rankų...“ (D3), „...kad jei padėjėjas tai nepultų nepadėtų užsirišti batų, kad jis palauktų kol tas žmogus pats padarys“ (D7). Paslaugos įstaigoje turi būti organizuojamos taip, kad asmuo su negalia turėtų atsakomybių. Tai padės suprasti, kad jis atsakomybes gali turėti ne tik dienos centre, bet ir namuose, bendruomenėje: „...personalas užimtumą organizuotų taip, kad paslaugų gavėjai ugdytųsi savo savarankiškumą, kad būtų jiems deleguojamos <...> ir leistų pasijusti svarbiais ir atsakingais.“ (D6). Galima teigti, kad darbuotojai, ugdydami asmens savarankiškumą, leidžia asmeniui pačiam atlikti užduotis ir skatina imtis atsakomybių, kaip įrankio padėsiančio būti savarankišku.

Tyrimo duomenys rodo, kad *lengvai suprantama informacija*, padeda asmenims su negalia suprasti veiklų turinį bei būti savarankiškais: „...kelinti metai praktikuojam paveikslukus, korteles <...> piktogramas padarom, kad, <...> susitvarkyti, dezinfekuoti rankenas <...> nupiešta rankena <...> ir jisai žino, kad čia jo bus pareiga.“ (D3). Analizuojant duomenis atskleista, kad teikiant informaciją lengvai suprantama kalba yra užtikrinamas asmens su negalia

orumas, nes pats asmuo gali suprasti jam reikalingą informaciją: „...informacija pateikiama lengvai skaitoma ir lengvai suprantama kalba, pradedant nuo kasdieninės dienotvarkės ir apimanti kitas sritis paslaugų gavėjų teises, etiką, saugumą, gyvenimo kokybę. Ir yra įgalinti suprasti jiems aktualią informaciją.“ (D6), „...turim <...> piktogramų lentą, kur sudėliojam viską ką mes šiandieną veiksime, ką darysim, ką planuosim, kokia šiandien diena, kokią valandą kur būsim.“ (D7), „...kad paslaugų gavėjams būtų paprasčiau orientuotis dienos veiklų grafike, <...> veiklas įvardijame simboliais.“ (D10). Pastebėtina, kad informacija, pateikta lengvai suprantama kalba, padeda asmeniui su negalia ją suprasti neprašant nuolatinės pagalbos.

Tyrimas rodo, kad **žmogiškieji ištekliai** yra vienas iš veiksnių, turinčių įtakos teikti įgalinančias paslaugas. Kaip teigia socialinė darbuotoja, ne visada išeina užtikrinti, kad su asmenimis su negalia dirbtų reikiamas skaičius darbuotojų. Susirgus, ar dėl kitų priežasčių neatvykus į darbą, paslaugų teikimas tampa nekokybiškas: „...jeigu socialinis darbuotojas turi grupėje 10 ar 12 žmogeliukų ir jeigu jisai išeina su vienu, tai kiti jau lieka vieni <...> žmogiškieji ištekliai, kad jų būtų daugiau, kad galėtumėm teikti kokybiškesnes paslaugas, kad galėtumėm daugiau juos įgalinti.“ (D5). Tačiau pagal socialinės globos normų aprašą (2007) dienos socialinės globos centruose paslaugos organizuojamos taip, kad grupėje vienu metu dirbtų ne mažiau kaip 2 darbuotojai. Dienos socialinės globos paslaugas teikiančio personalo pareigybių skaičius yra ne mažesnis, nei reglamentuoja socialinės apsaugos ir darbo ministro patvirtinti Socialinę globą teikiančių darbuotojų darbo laiko sąnaudų normatyvai. Taigi galime daryti prielaidą, kad darbuotojų trūkumas gali būti tik trumpalaikis reiškinys.

Asmens su negalia įgalinimo priemonės dienos centruose. Tyrimo duomenys atskleidė, kokios yra asmens su negalia įgalinimo priemonės dienos centruose (12 pav.).

Asmens įtrauktis į veiklų planavimą, realizavimą ir vertinimą
Individualūs socialinės globos planai
Dienos centro savivalda
Konsultavimas
Transporto paslauga
Darbinių įgūdžių ugdymas
Savarankiškumo įgūdžių ugdymas
Užimtumo organizavimas
Atsakomybių skyrimas
Laisvalaikio organizavimas
Įtrauktis į bendruomenę

13 pav. Asmens su negalia įgalinimo priemonės dienos centruose

Šaltinis: Parengta autorės

Tyrimas atskleidė, kad viena iš įgalinimo priemonių dienos centruose yra ***asmens įtrauktis į veiklų planavimą, realizavimą ir vertinimą***. Tyrimo rezultatai rodo, kad svarbu įtraukti asmenis su negalia į dienos centrų bendrus susirinkimus, į teikiamų paslaugų planavimą: „...susirinkimus, kuriuose dalyvauja ir lankytojai, visi, ir darbuotojų komanda <...> matai kaip aktualūs klausimai yra visiems, visi nori pasisakyti.“ (D1), „...aptariame savaites su klientais, <...> kur mes važiuosime, kokie renginiai numatomi, kas nori įsitraukti, kas ką veikia, kur eina, kas atsakingas yra.“ (D8), „...dienos planavimą, dienos aptarimą, grupinių ir individualių pasiekimų vertinimą, kasdienį individualų bendravimą.“ (D6). Buvo pastebėta, kad dienos centro lankytojai yra skatinami išsakyti savo nuomonę ir pageidavimus dėl gaunamų paslaugų, kad darbuotojai galėtų tas paslaugas gerinti ir taip atliepti asmenų su negalia poreikius: „... buvo čia dėl maitinimo, kažkas netiko jie. Jie išsakė, parašė, skundą ir atkreipė dėmesį.“ (D8). Galime teigti, kad dienos centruose asmenys su negalia dalyvauja bendruose susirinkimuose, aptaria veiklas bei iškelia problemines sritis, į kurias darbuotojai reaguoja.

Tyrimas rodo, kad ***individualūs socialinės globos planai*** yra svarbi asmens su negalia įgalinimo priemonė dienos centruose. Prieš asmeniui su negalia išsikeliant asmeninius tikslus svarbu, kad jis surastų tarpusavio ryšį su socialiniu darbuotoju, kuris skatina pasitikėjimą, tam

kad asmuo su negalia galėtų išsakyti savo lūkesčius ir norus: „...įgalinančio santykio kūrimas, kaip sakiau, tas santykis tarp lankytojo ir darbuotojo, galimybė rinktis, rinktis ką tu gali ir ką tu nori.“ (D3). Tyrimas rodo, kad individualiame socialinės globos plane asmuo su negalia išsikelia savo metinį tikslą, kurį įgyvendinus pagerės jo gyvenimo kokybė, išugdytus įgūdžius galės pritaikyti savo kasdieniame gyvenime: „...išsikelia tikslus visose srityse, kaip maitinimas ar bendravimas, savitvarka, higiena <...> kasdieniai įgūdžiai, <...> kažko tai nemokėjo ir išmoko.“ (D2), „...viena mergaitė mūsų jau metus laiko mokosi skusti bulves, ir mes vertiname kaip ji netgi spalvomis rašome, spalviname tuos tikslus kuriuos pasiekiamo, žaliai nuspalviname, tuos kurie dar siekiame geltonai, kurie jau pasiekti žaliai.“ (D7). Buvo apstebėta, kad individualus socialinės globos planas turi būti sudarytas taip, kad pats asmuo su negalia suprastų savo tikslus ir galėtų vertinti pasiekimus: „...du dokumentai <...> vienas yra ta rašytine kalba, kitas įdedame nuotraukas, ir mes jį taip sudėliojam kartu su lankytoju, kad kai jis pasiima lapą su savo asmeniniu planu ir sako, mano svajonė yra šitas.“ (D1). Tyrimas atskleidė, kad individualus socialinės globos planas turi atliepti asmens su negalia lūkesčius, būtų lengvai suprantamas ir darantis pokytį asmens gyvenime: „...tas planas turi būti pritaikytas žmogui, žodžiu, kad jis būtų prasmingas. Jį rašau paveikslėlių ir piktogramų pagalba, kad žmogus pasiėmęs tą savo planą galėtų, tiesiog prisiminti kas jam svarbu, ko jis galbūt norėtų ir išmokti ar pasiekti per tuos metus.“ (D9). Šeimos nariai taip pat įtraukiami į individualaus socialinio globos plano sudarymą, kad galėtų patarti ir išsakyti savo nuomonę dėl šio plano: „...mes visada kviečiamės artimuosius, sudarant individualius socialinės globos tikslus išsikeliant, individualius socialinės globos planus <...> kad jie išgirstų ką mes planuojam daryti...“ (D3). „...kaip jis keičiasi tam tikrose srityse: socialiniame dalyvavime, savitvarkoje, saviraiškoje.“ (D1). Pastebima, kad sudarant individualius socialinės globos planus dalyvauja darbuotojas, asmuo su negalia ir galima bendradarbiauti su šeimos nariais. Šiame plane tikslą išsikelia pats asmuo, jis surašomas taip, kad būtų lengvai suprantamas asmeniui ir darantis pokytį jo gyvenime.

Analizuojant tyrimo rezultatus buvo pastebėta, kad reikšminga įgalinimo priemonė dienos centruose yra asmenų su negalia įtraukimas į *dienos centro savivaldą*. Tyrimas atskleidė, kad lygiavertis dalyvavimas dienos centro savivaldoje suteikia asmenims su negalia teisę priimti sprendimus ir taip dalyvauti paslaugų organizavimo procese: „...turime seniūnų susirinkimus, pareina su protokolais, ir tada atneša žinių visiems savo grupės draugams, ir turime dar centro tarybą ...“ (D1). Taip pat tyrimas atskleidė, kad dienos socialinės globos centruose yra lankytojų

tarybos, kurios priima sprendimus, aktualius asmenims su negalia: „...susiformavus yra lankytojų taryba, kur realūs pasiūlymai yra teikiami. Kaip sako, norim valgykloj servetėlių dėklų, kad galima būtų išsitraukt, norim muilo dozatorių.“ (D4), „...išrinkę esame mūsų lankytojų tarybą...“ (D3). Tyrimo metu buvo teigiama, kad dienos socialinės globos centruose yra centro tarybos arba seniūnai. Tai atliepia ir EQUASS sistemos vieną iš principų - paslaugų gavėjų dalyvavimo, įtraukimo, atstovavimo principą. Dienos socialinės globos centrai turi gebėti įtraukti paslaugų gavėjus į aktyvų sprendimų priėmimą paslaugas teikiančioje komandoje ir siekti paslaugų gavėjų įgalinimo, siekiant paslaugų gavėjų lygiateisio dalyvavimo ir įtraukties į įstaigos veiklą bei visuomenę (EQUASS, 2018).

Tyrimas atskleidė, kad svarbi asmens su negalia įgalinimo priemonė dienos centruose yra **konsultavimas**. Socialiniai darbuotojai konsultuoja asmenį su negalia ar jo šeimos narius įvairiais klausimais: „...dažnai tenka padėti susivokti įvairių kompensacijų ir kitokios pagalbos klausimais, užregistruoti pas gydytoją, palydėti, susitvarkyti įvairias paslaugų teikimo sutartis.“ (D10). Kaip apibrėžia Socialinės globos normų aprašas (2007), viena iš dienos socialinės globos centruose teikiamų paslaugų yra asmens su negalia konsultavimas ir problemų analizavimas, ieškant veiksmingų jos sprendimo būdų. Galime teigti, kad darbuotojai konsultuoja asmenis su negalia ne tik dienos centre, bet ir už jo ribų, bei padeda išspręsti iškilusias problemas.

Tyrimas atskleidė, kad **transporto paslauga** taip pat yra svarbi įgalinimo priemonė. Tyrime dalyvavę socialiniai darbuotojai nurodė, kad svarbus momentas yra ir atvykimas iš namų į socialinės globos dienos centrą ir parvykimas į namus. Dienos centrai ne tik suteikia transporto paslaugas bet ir įgalina asmenis su negalia savarankiškai pasiekti dienos centrą: „... kiekvienam pagal poreikį, ne tik vežiojimas iš namų į dienos centrą ir atvirkščiai, bet ir skatinimas, bei mokymas patiems savarankiškai naudojantis miesto transportu atvykti į dienos centrą.“ (D6). Pastebėtina, kad transporto paslauga yra reikalinga, nes padeda pasiekti dienos centrą tiems asmenims, kurie negali to padaryti savarankiškai.

Tyrimas atskleidė, kad aktuali įgalinimo priemonė yra asmens su negalia **darbinių įgūdžių ugdymas**. Šie įgūdžiai ugdomi atliekant darbus dienos centre: „... vasarą tvarkomės sode, laistom augalus, šiltnamį turim...“ (D2), „...aplinkos tvarkymąsi, kabineto tvarkymąsi.“ (D4). Darbiniai įgūdžiai ugdomi ir socialinėse dirbtuvėse: „...socialines dirbtuves, kur stipresni <...> tikrai išmoksta daryti kibinus, suminkyti tešlą, kepa puikius sausainius, žinokit, maišo duonutę, dabar kepa.“ (D5). Tyrimas atskleidė, kad dienos socialinės globos centre yra mokoma verslumo,

taip skatinant asmenis su negalia ugdyti ekonominius įgūdžius: „...paslaugų gavėjai mokomi gaminti ir būti versliais. Turime gerą patirtį, kai sudarėme dvi paslaugų gavėjų grupes virti sriubas ir jas pardavinėjo dienos centre pietų metu visiems norintiems <...> bendradarbiaujame su verslininkais, kurie mums tiekia produkciją darbui. Taip pat viena mūsų įstaigos paslaugų gavėja susirado darbą aptarnavimo srityje už įstaigos ribų ir puikiai dirba.“ (D6). Tyrimo metu buvo pastebėta, kad projektų metu, kurie nukreipti į darbinių įgūdžių ugdymą, yra sudaromos sąlygos išmokti naujų darbinių įgūdžių: „...turime tą projektą, „Aš galiu dirbti“ <...> išmoko puikiai tešlą pasidaryti, išmoko kaip taisyklingai iškočioti, teisingo storio, kaip tuos sausinius ką daryti <...> aš jaučiu, kad galiu atsitraukti...“ (D8). Galime teigti, kad ugdydami darbinius įgūdžius dienos socialinės globos centruose, darbuotojai skatina asmenis su negalia užsiimti namų ruošos darbais, ugdo verslumo įgūdžius, skatina dalyvavimą projektuose, kurie susiję su darbinių įgūdžių ugdymu.

Tyrimo duomenys rodo, kad labai svarbi įgalinimo priemonė yra **savarankiškumo įgūdžių ugdymas**. Buvo teigiama, kad ugdomi savitvarkos įgūdžiai, kurie reikalingi kasdieniame asmens su negalia gyvenime: „...mokinam ir stalą nusivalyti po valgio, grindis išsišluoti. Kiemą turim, šluojam, lapus grėbiam rudenį.“ (D2), „...rūbus „...kad išmoktų rūbus tvarkytis <...> vaikina įtrauki, kad išmoktų lyginti.“ (D4) ir išmoktų pasigaminti valgyti: <...> kažkurie gali sumuštinukus pasimokinti gaminti, blynus pasigaminti tokius, sakykime.“ (D4).

Tyrimo dalyviai teigia, kad reikšmingas gebėjimas savarankiškai vyksti viešuoju transportu bei apsipirkti savarankiškai parduotuvėje: „...savarankiškai naudotis viešuoju transportu, nueiti apsipirkti į parduotuvę, tiesiog apsilankyti su draugais kavinėje.“ (D6). Tyrimo metu buvo atskleista, kad patys asmenys su negalia nori išmokti būti savarankiškais, nes galės namuose atlikti įvairius darbus ir taip prisidėti prie šeimos buitinių darbų: „...dažnai paslaugų gavėjai patys išreiškia norą dirbti vienokį ar kitokį su buitimi susijusį darbą – lyginti, skalbti, ruošti maistą, tvarkyti virtuvę, spintelę <...> mama pasidžiaugė, kad namuose atkrito vienas namų ruošos darbas nuo pečių. Skalbinius sėkmingai tvarko dukra.“ (D10). Galime teigti, kad darbuotojai padeda asmeniui su negalia ugdytis buitinius, savitvarkos įgūdžius, moko kaip vyksti viešuoju transportu, apsipirkti parduotuvėje. Šie įgūdžiai padeda asmeniui su negalia padėti šeimai ar likti namuose be kitų asmenų priežiūros.

Tyrimas atskleidė, kad **užimtumo organizavimas** yra reikšminga įgalinimo priemonė dienos centruose. Dienos centruose yra vykdomos įvairios užimtumo veiklos, kurios ugdo

meninius gebėjimus: „...pagrindė tokios yra rankdarbių veiklos. Popieriaus klasė, molio veikla, virtuvėlė <...> alternatyvioji komunikacija, žvakių veikla <...> antrinių žaliavų yra kabinetas. Rankdarbiai, siuvinėjimas vyksta.“ (D2). Užimtume lygiaverčiai dalyvauja ir vaikinukai, kurie sukurtus darbus dovanoja bendruomenei: „...mano vaikinai, kartais ir pasiduoda net ir vilnos vėlimui, ir mezgimui, nes atrandami tokių būdų <...> jeigu mes kokias žvakes darom <...> mes eisim dovanoti, kad tai būtų prasmingas dalykas.“ (D4). Asmenys su negalia aktyviai įsitraukia į bendruomenės gyvenimą, atlikdami bendruomenei naudingus darbus: „...mezga kojinautes, į naujagimių skyrių vežam, dovanojam, tai merginai smagu, kad ji daro tą darbelį ir yra kažkam skirta.“ (D4). Didelis dėmesys skiriamas sportui, nes skatinama sveika gyvensena: „...centre labai yra pagalba akcentuojamas ir judėjimas, kad fizinis krūvis turi būti, kad žmogus būtų sveikas.“ (D5). Pastebima, kad asmenims su negalia patinka užimtumo veikos, nes gali realizuoti savo pomėgius.

Analizuojant tyrimo rezultatus buvo atskleista, kad *atsakomybių skyrimas*, yra reikšminga priemonė įgalinanti asmenis su negalia: „...grupelėje turime gyvūnelių, turime degučių porą, žuvelę laikom. Tai irgi viena iš funkcijų, pamaitinti, narvelį išvalyti, akvariumo talpą išvalyti.“ (D3). Tyrimas rodo, kad atsakomybių gali būti įvairių, bet visos jos yra skatinančios savarankiškumą: „...kad vienas žmogus tarkim yra atsakingas už stalo sutvarkymą, kitas atsakingas už kabineto valymą, kitas atsakingas už vedimą, kitas atsakingas už mūsų dienotvarkes.“ (D7). Taip pat skatinama padėti kitiems: „...vienas kitam, vėlgi įgalinimas ir kitiems pagelbėti.“ (D7). Pastebėtina, kad asmenys su negalia ir darbuotojai lygiavertiškai pasidalina atsakomybėmis.

Tyrimo duomenys rodo, kad *laisvalaikio organizavimas* yra aktuali įgalinimo priemonė dienos socialinės globos centruose, kuri suteikia galimybę asmenims su negalia ugdytis savarankiškumą: „...organizuojamos veiklos, orientuotos į paslaugų gavėjų laisvalaikį: sociokultūrinę ir sportinę veiklą, kur paslaugų gavėjai ugdomi savarankiškumą ir ten išryškėja stipriosios jų pusės <...> dienos centre organizuojamos veiklos, orientuotos į paslaugų gavėjų neformalų ugdymą, apimant įvairias veiklas: ekskursijos, išvykos, projektinė veikla.“ (D6). Tyrimas atskleidė, kad *laisvalaikio organizavimas* už įstaigos ribų skatina asmenis su negalia įsitraukimą į bendruomenę, dalyvavimą miesto gyvenime: „...pačiam centre yra organizuojama ir visuomeniniai renginiai arba bendradarbiavimas su kitomis įstaigomis. Tai įvairios išvykos, įvairios šventės miesto, su universitetais kontaktuojama, su mokyklomis bendradarbiaujama.“

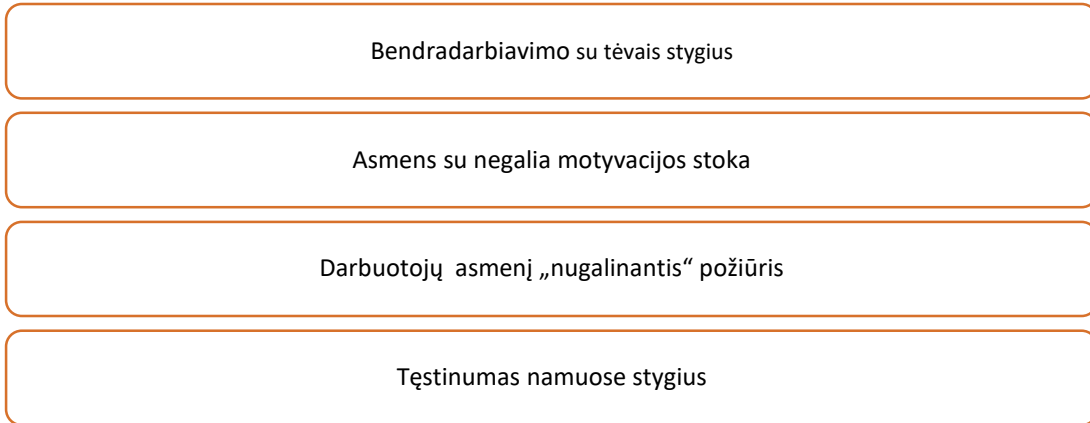
(D4). Taigi, laisvalaikio organizavimas praplečia asmenų su negalia pasaulėžiūra, nes jie vyksta į ekskursijas, dalyvauja projektuose, dalyvauja miesto bendruomenės veiklose.

Įtrauktis į bendruomenę taip pat reikšminga dienos socialinės globos centruose vykdoma įgalinimo priemonė. Organizuojamos parodos bendruomenėje, kurios padeda parodyti asmenis su negalia gabumus: „...padedam parodas net jiems susiorganizuoti. Sakykim, kokioj, bibliotekoj.“

(D5). Tyrimas rodo, kad asmenys su negalia dalyvaudami įvairiuose projektuose yra skatinami atstovauti save, nugalėti baimes ir įgyti naujų įgūdžių, kurie padeda jų įsitraukimui į bendruomenę: „...dalyvaujame įvairiuose projektuose, kur paslaugų gavėjau įgalinami atstovauti save, savo dienos centrą, ir ten išmoksta naujų įgūdžių bei praplečia akiratį.“ (D6). Buvo pastebėta, kad priimant bendruomenės narius dienos centruose, yra sukuriamas draugystės ryšys.

Dienos centruose yra laukiama bendruomenė ir kad lankantis pamatytų, kaip ir kuo gyvena šie asmenys: „...dažnai sulaukiame kokių nors svečių savo dienos centre, tai paslaugų gavėjai labai oriai būna nusiteikę vaišina juos savo pačių gamintais sausainiais.“ (D10). Tyrimas atskleidė, kad lankantis kitose įstaigose yra laužomi stereotipai ir parodoma, kad asmuo su negalia domisi įvairiais dalykais, ne tik savo dienos centru, yra žingeidus ir atviras gaunamai informacijai: „...užimtumo tarnyboje, labai pasidžiaugėme vadove. Ji su mūsų neįgaliaisiais labai gražiai su jais bendravo <...> kiekvieną asmeniškai pakalbino ir su juo ėjo į kontaktą.“ (D8). Pastebima, kad darbuotojai padeda asmenims su negalia organizuoti parodas už dienos centro ribų, kviečia bendruomenę pas save į svečius ir domisi kitų įstaigų veikla, kur asmenys su negalia yra priimami kaip lygiaverčiai. Taip yra didinama asmenis su negalia įtrauktis į visuomenę.

Sunkumai, įgalinant asmenis su negalia dienos centre. Tyrimo duomenys atskleidė, su kokiais sunkumais susiduria socialinis darbuotojas įgalinant asmenis su negalia dienos centre (13 pav.).

14 pav. Sunkumai, įgalinant asmenis su negalia dienos centre

Šaltinis: Parengta autorės

Tyrimas atskleidė, kad vienas iš sunkumų, su kuriuo susiduria socialiniai darbuotojai įgalinant asmenis su negalia dienos centre yra ***bendradarbiavimo su tėvais stygius***. Tyrimas rodo, kad socialiniai darbuotojai pastebi per aukštus tėvų lūkesčius, nes tėvai turi savo norus ir neįsiklauso į specialistų rekomendacijas: „...vaiko ir tėvų lūkesčiai neatitinka <...> ar tu gali padaryti kažką, ką norėtų tėvai <...> jeigu atėjo žmogus iš mokyklos ir jis negali dėl negalios specifiškumo skaityti.“ (D1), „...tėvai yra neadekvatūs keldami lūkesčius. Nesame pedagogai, o jie baigę mokyklą ir mes jų neišmokysime nei skaičiuoti, nei rašyti. Esame socialiniai darbuotojai ir stengiamės tobulinti jų savarankiškumo įgūdžius.“ (D10). Todėl aktualu stiprinti bendradarbiavimą su tėvais įtraukti juos į asmens su negalia įgalinimo procesą dienos centre.

Buvo pastebėta, kad bendradarbiavimo su tėvais stygius yra kliūtis socialiniam darbuotojui siekti iškeltų tikslų. Svarbu įtraukti tėvus į tikslo įgyvendinimą, tuomet neliks nesutarimų ir nesusikalbėjimo: „...nesusikalbėjimas su tėvais, mes galim palaikyti jo gebėjimus, valgyti kuo ilgiau, bet bus suteptų rūbų. Bet mes išlaikysim jo gebėjimą, sakykim, valgyti.“ (D5). Tyrimo rezultatai rodo, kad tėvai nenori pripažinti, jog jų vaikai užaugo ir jų poreikiai pasikeitė. Todėl svarbu socialiniams darbuotojams rasti bendradarbiavimo būdus su tėvais, ir parodyti, kad asmuo su negalia užaugo ir prasideda naujas jo gyvenimo etapas: „...tikrai reikėjo įrodyti, kad nenusišneku <...> tai yra realu, kad tai jie gali padaryti. Kad nuo mažumės tas vaikas augo <...> jisai tikrai užaugo, kad jau dabar gali kažką ir pats padaryti.“ (D3). Taip pat buvo teigiama, kad tėvai nepasitiki savo vaikais todėl nėra tęstinumo jiems ugdyti įgūdžius namuose: „...norisi ir tėvus įtraukti, globėjus į tą tikslą, bet būna, kad atsimuši <...> dienos centre jie turi mokinti, <...>

o jau namuose kaip bus <...> jis nieko nemoka, nieko nesugeba, nieko negali.“ (D2). Galime teigti, kad bendradarbiaujant su tėvais matomos spragos, nes kartais tėvų lūkesčiai būna per dideli, jie neatitinka jų vaikų lūkesčių, trūksta bendradarbiavimo sutariant kaip bus siekiama užsibrėžtų tikslų. Taip pat darbuotojams tenka įkalbinėti tėvus, kad jie patikėtų savo vaiku.

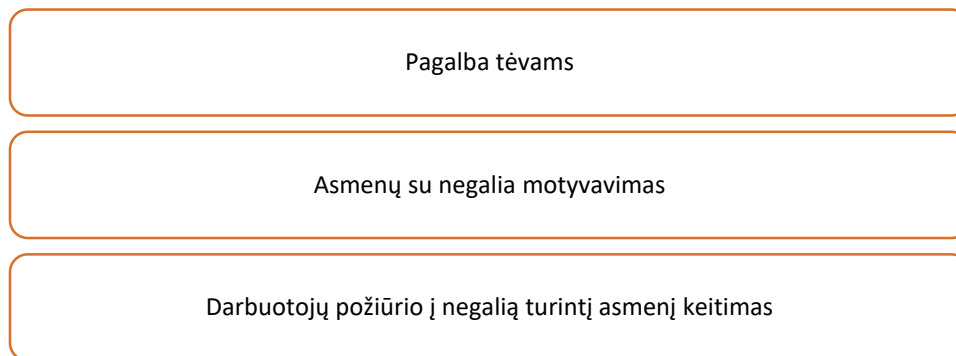
Tyrimo metu buvo atskleista, kad vienas iš sunkumų įgalinant asmenis su negalia yra *asmens su negalia motyvacijos stoka*, todėl socialinis darbuotojas turi rasti būdų, kaip sudominti asmenį su negalia: „... jis sako, aš nevalau dantų, ir viskas. O man nepatinka. Ir nevalysiu, sako. Nevaliau ir nevalysiu.“ (D2), „...ieškai, pritaikymo galimybių, jeigu, sakykim, vienas to veiksmo nesugeba, ieškai kito.“ (D4). Pastebima, kad asmenys su negalia yra nemotyvuoti daryti tai, kas jiems nepatinka, todėl darbuotojai susiduria su didėliu iššūkiu juos motyvuojant.

Tyrimo rezultatai rodo, kad *asmenį „nugalinantis“ požiūris* yra svarbus veiksnys su kuriuo susiduriama dienos socialinės globos centruose. Tyrimas atskleidė, kad darbuotojai linkę atlikti užduotį už asmenį su negalia, nes taip yra greičiau: „...lengviau tą sriubą sumaitinti, negu kad duoti šaukštą, kad tu pats valgyk.“ (D2), „...man bus greičiau, laiko nėra ir terliojamasis ir paima, pamaitina...“ (D4), „...susitari tarpusavy, darbuotoja, padėjėja <...> padaro viską už jį. Tiesiog, kartais, jiems reikia leisti kvėpuoti, reikia leisti daryti.“ (D5). Tyrimas rodo, kad priežastys, lemiančios tokį kolegų elgesį, gali būti išsilavinimo stoka: „...socialinio darbuotojo padėjėjų <...> tas išsilavinimo trūkumas ir atsineštinis požiūris.“ (D9), stigmatizacija: „...kai vyrauja stigmatizuotas požiūris į negalią, egzistuoja gailestis neįgaliajam ir ta pati pagalba suprantama ne kaip neįgaliojo įgalinimas, bet padarymas užduoties ar veiksmo už jį.“ (D6) ar perdegimas: „...gal kažkoks perdegimas, kai jau prasmės nebematai...“ (D9). Tyrimo dalyviai atskleidė, kad toks požiūris turi būti keičiamas: „...tiesiog, reikia leisti daryti.“ (D5). Galima teigti, kad kai kurie darbuotojai atlieka užduotis už asmenis su negalia, nes jų požiūris nesutampa su dienos centro bendru požiūriu. Tai trukdo pasiekti išsikeltų tikslų.

Tyrimo metu buvo atskleista, kad sunkumas, įgalinant asmenis su negalia, su kuriais susiduria darbuotojai yra *tęstinumo namuose stygius*. Tyrimo rezultatai rodo, kad socialinių darbuotojų lūkestis yra tęstinumas namuose, kad asmuo su negalia taikytų tai, ko mokosi ar yra išmokęs namuose. Tačiau tyrimo rezultatai rodo, kad tokio tęstinumo stinga: „...dažniausia trūksta to tęstinumo į namus. Nes jeigu tu pradedi, mokinti kažkokį įgūdį, tai namuose, dažniausia, neužsiima šituo procesu arba namuose jau, už juos tai padaro ir artimieji nemato, tikslo, daryti tęstinio...“ (D4), „... kažką išmoksta, kad toks tęstinis dalykas būtų, kurį vėliau

visada ir mokės, darys.“ (D2). Tyrimo metu buvo pastebėta, kad priežastis, kodėl tėvai negali tęsti asmens su negalia savarankiškumo ugdymo namuose yra laiko stoka ir kantrybės trūkumas: „...pasiteisinimas – trūksta laiko, užmiršau, man čia buvo patogiau, jisai manęs neklausė arba, nu, „N“ priežasčių tada atranda.“ (D4). Tyrimas atskleidė, kad dažnai tėvai nepasitiki savo vaikais, arba juos labai saugo, todėl namuose asmuo su negalia negali atlikti namų ruošos darbų ar kitaip padėti savo tėvams: „...Jie dažnai neleidžia jiems tų įgūdžių naudoti savarankiškai namuose, jie tiesiog netiki jų galiomis arba neturi motyvacijos jų palaikyti.“ (D6), „...mes centre palaikom, o namie jam daro „meškos paslaugą“.“ (D5). Tyrimo dalyviai teigė, kad stinga tęstinumo namuose, nes tėvai nemoka motyvuoti savo vaikų: „...kad jeigu mūsų lankytojai čia yra <...> dirbama su tuo labai kantriai, labai dėmesingai, tai kitą kartą namuose ne visada tai nori daryti, ne visada gauna tokį paraginimą, pastiprinimą.“ (D7). Buvo pastebėta, kad tėvai, užsiimdami su savo vaiku namuose, mato teigiamą rezultatą, kuris suteikia džiugesio asmeniui su negalia: „...Velykas irgi šventėme nuotoliniu būdu. Kiekvienas džiaugėsi savarankiškai margintu kiaušiniu. Tada aš ir pagalvojau, kad ne veltui metai iš metų organizuodavau kiaušinių marginimo veiklas dienos centre.“ (D10). Pastebima, kad darbuotojai susiduria su tęstinumo namuose nebuvimu, nes tėvams lengviau patiemis viską padaryti ar jie nepasitiki savo vaikais. Tačiau pastebėta, kad yra tėvų, kurie yra laimingi, kad jų vaikai yra savarankiški.

Sunkumų įveikos būdai. Tyrimo duomenys atskleidė, kokius sunkumų įveikos būdus pasitelkia socialiniai darbuotojai (14 pav.).

15 pav. Sunkumų įveikos būdai

Šaltinis: Parengta autorės

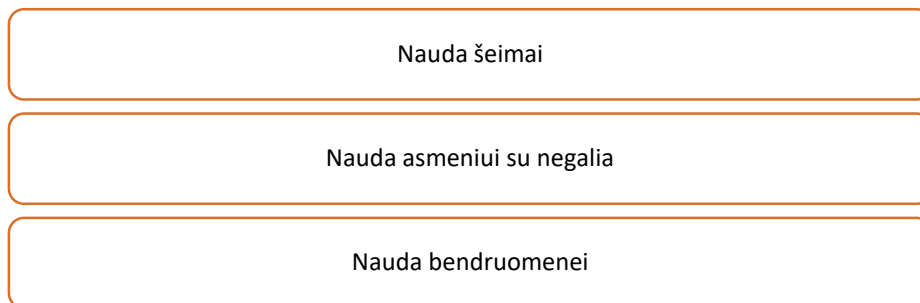
Tyrimas atskleidė, kad **pagalba tėvams** yra svarbus veiksnys įveikiant sunkumus. Socialiniai darbuotojai pasidalino savo patirtimi, organizuojant įvairius renginius tėvams:

„...organizuojame tėvų akademijas, kur dalijamės gerąja patirtimi, skatiname tėvus keisti požiūrį į savo vaikus.“ (D6), organizuojami seminarai ir paramos grupės tėvams: „... yra labai glaudus ryšys su šeima. Ir pokalbiai, ir turėjom vieną seminarą tokį, kur apie tai kalbėjom, kuris toliau, prisizadėjom, kad toliau darysim į pusmetį bent jau kartą ir kad tai pereitų į savitarpio paramos grupes, kad apie tai būtų galima kalbėti ir pastiprinti.“ (D7). Tyrimas atskleidė, kad socialiniai darbuotojai bando motyvuoti tėvus parodydami ko išmoko jų vaikai: „...stengiamės būti matomi, kad jų vaikai kažką gali, tikrai gali, kiekvienam tėvui tai suteikia malonumo...“ (D8), „...dalinamės kitų socialinių įstaigų geraisiais pavyzdžiais...“ (D10) taip pat tyrime buvo paminėta, kad idėjų, kaip bendradarbiauti su tėvais semiasi iš užsienio partnerių projektų metu: „... vykdomė nemažai tarptautinių projektų, tai ir iš užsienio partnerių pasisemiame idėjų...“ (D10). Tyrimo dalyviai nurodė, kad su tėvais dažniausiai bando kalbėtis ir taip spręsti problemas: „...dažniausiai bandome kalbėtis su tėvais ir toliau dirbti savo darbą.“ (D10). Galime teigti, kad darbuotojai deda daug pastangų, kad tėvai kuo labiau įsitrauktų ir dirbtų komandoje su socialiniu darbuotoju.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad reikšmingas sunkumų įveikos būdas yra *asmenų su negalia motyvavimas*. Buvo teigiama, kad asmenis su negalia motyvuoja išvykos, draugų pavyzdžiai: „...paslaugų gavėjus motyvuojame draugų geraisiais pavyzdžiais, išvykomis, ir ieškome individualių motyvacijos kėlimo būdų pagal žinomus jų pomėgius ir taip skatiname pasitikėti savimi.“ (D6). Pastebima, kad socialiniai darbuotojai deda daug pastangų motyvuojant asmenis su negalia.

Tyrimo metu buvo atskleista, kad *darbuotojų požiūrio į negalią turintį asmenį keitimas* yra aktualus sunkumų įveikos būdas. Buvo pastebėta, kad socialinis darbuotojas turi turėti kuo daugiau kantrybės, tikėti asmens su negalia gebėjimais ir stebėti, kaip asmuo su negalia savarankiškai įvykdo užduotis: „...tikėti tuo jaunuoliu. Bet pagrinde <...> jeigu bendrą uždavinį turi <...> turi nepasiduoti ir siekti jo. Nenumesti...“ (D2) ir ilgainiui socialinis darbuotojas turi likti tik stebėtoju ir patarėju „...stebėtojas, patarėjas, o visa kita tai turėtų atlikti patys lankytojai.“ (D3). Galima teigti, kad keičiantis darbuotojo požiūriui į asmenį su negalia link jo įgalinimo, savarankiškumo ugdymo, vyksta ir teigiamas pokytis asmens su negalia įgalinime.

Dienos centre teikiamų paslaugų nauda. Tyrimo duomenys atskleidė, kad teikiamos paslaugos naudingos ne tik asmeniui su negalia, bet ir jo šeimai, bendruomenei (15 pav.).

16 pav. Dienos centre teikiamų paslaugų nauda

Šaltinis: Parengta autorės

Tyrimo rezultatai rodo, kad teikiamos paslaugos yra *naudingos asmenų su negalia šeimai*, nes gaudami šias paslaugas tėvai ar kiti šeimos nariai gali dirbti, daugiau laiko skirti sau, turėti atokvėpį. Tai iliustruoja tyrimo dalyvių teiginiai: „...tai tėvai gali eiti į darbus. Jei tėvai pensinio amžiaus jie gali ilsėtis. Gali būti atokvėpis.“ (D1). „...turėt savo kažkokį laisvalaikį, hobi arba mokintis.“ (D4), „...šeima gali laisvai gyventi <...> į kiną nueina.“ (D7), „... į kelionę pavyzdžiui ...“ (D8). Taip pat buvo pastebėta, kad žinojimas, kad asmeniu su negalia yra pasirūpinta, suteikia galimybę rūpintis savo sveikata, išvykti į kelionę. Tai aktualu tuomet kai tėvams tenka atsigulti į ligoninę: „...kažkur išeiti <...>gauna sporto, fizioterapijos <...> sveikatos pataisymo, <...> būna atsigula į ligoninę (D8). Tyrimo rezultatai rodo, kad asmenų su negalia dalyvavimas dienos centro veiklose sudaro galimybes jų tėvams plėsti savo socialinį ratą, stiprinti emocinę gerovę: „...juk visi jie turi ir savo gyvenimus <...> savų draugų ratas, asmeniniai pomėgiai. Taip padedame užtikrinti sveikesnę emocinę šeimos būseną, kurioje mažiau įtampos, depresijos ir kitokių negerovių.“ (D10). Galime teigti, kad asmuo su negalia, lankydamas dienos centrą ir gaudamas įgalinančias paslaugas, tampa savarankišku, todėl gali gyventi savo gyvenimą o jo šeimos nariai gali savo laiką skirti savo poreikiams.

Tyrimas rodo, kad dienos centre teikiamos paslaugos yra *naudingos asmeniui su negalia*. Tyrimas atskleidė, kad asmuo su negalia nelieta namuose, aktyviai įsitraukia į veiklas dienos centruose. Tai rodo tyrimo dalyvių teiginiai: „...jie neuždaryti namuose <...> renginiai, gali save realizuoti, eiti šokti, dainuoti, gaminti <...> gali būti pilnavertišku <...> visuomenės nariu.“ (D8), „...savirealizacija žmonėm, jie galiausiai sako atvažiuoji į darbą.“ (D9). Lankant dienos socialinės globos centrus, asmenys su negalia ne tik turiningai leidžia laisvalaikį, bet ir mokosi kaip jį leisti: „...kad yra tokia vieta kur gali mūsų žmonės būti saugūs, ugdytis, turiningai

leisti laisvalaikį.“ (D7), „...reikia eiti, išeiti, lipdyti, sportuoti. Taip, reikia ir muzikuoti reikia, ir rankdarbius daryti.“ (D5). Tyrimo rezultatai rodo, kad dienos socialinės globos centruose asmenys su negalia įgyja daugiau savarankiškumo, nes ugdo asmeninius, socialinius įgūdžius: „...savarankiškumas <...> ką išmoks <...> galės pasidaryti pats, jis tikrai pritaikys gyvenime.“ (D3), „... yra savarankiškesni. Mes palaikom tuos įgūdžius, kuriuos, jie turi ir ką įmanoma dar išugdyti <...> labai svarbu bendravimas vieni su kitų.“ (D5). Buvo pastebėta, kad lankant dienos centrus asmenys su negalia gali daugiau keliauti, taip praplėsdami savo akiratį ir gerindami emocinę būklę: „...keliones ne tik po Lietuvą, plečiamas paslaugų gavėjų akiratis, skatinama dalintis įspūdžiais, siekiama didinti jų savarankiškumą gyvenant savaitę ar dvi be mamos ir tėčio. Toks atitrūkimas vieniems nuo kitų labai teigiamai veikia visos šeimos emocinę būklę.“ (D10). Tyrimas atskleidė, kad gaudami paslaugas dienos socialinės globos centruose, asmenys su negalia gali gyventi įprastą gyvenimą, plėsti savo socialinį ratą: „...kažko išmoksta, draugauja, jie gyveną tokį socialinį gyvenimą, kaip ir mes gyvenam <...> geriu kavą, vaidinu, šoku, važiuoju į ekskursijas, galiu pyktis, galiu susidraugauti iš naujo, čia ateina savanoriai.“ (D1). Pastebima, kad asmuo su negalia, lankydamas dienos centrą gauną kokybiškas paslaugas, kurios atliepia įvairius jo poreikius, padeda daugiau keliauti, mokytis, turiningai leisti laisvalaikį, praplečia asmens su negalia socialinį ratą ir gerina jo emocinę būklę.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad dienos centre teikiamos paslaugos yra *naudingos bendruomenei*, nes dienos centrų lankytojai, glaudžiai bendradarbiaudami su bendruomene, padeda kitiems, vykdo savanorystę įvairiose įstaigose, dalyvauja ir prisideda rengiant įvairius renginius, dalyvauja bendruomenės šventėse.

Tai rodo tyrimo dalyvių teiginiai: „...savanoriaujame, vedžiojam šuniukus, dalyvaujame Maisto banko akcijose.“ (D7). Tyrimo dalyviai atskleidė, kad su asmenimis su negalia lanko parodas: „...mes ir į parodas važiuojam, mes visur einam su jais...“ (D5). „...žiemos metu, va, matau galima čia kartais ir nueinam kaimynam pakasti...“ (D4), „...vasario 16 sakom orai blogi, mes turėjom minėjimą centre (miesto), atėjo vienas klientas. Mano akys nudžiugo.“ (D8). Tai rodo, kad socialiniai darbuotojai skatina asmenų su negalia norą padėti bendruomenei bei skatina jų patriotiškumą.

Kitas svarbus aspektas – tai, kad bendruomenė viešumoje matydama asmenis su negalia, gali geriau juos pažinti ir laužyti stereotipus: „...į restoranus pradėjom eiti, tai labai smagu, kad ten noriai priima, aptarnauja ir nėra <...> atėjo ir tegul gal geriau nerėkauja arba ten nešūkauja.“

(D4). Pastebėtina, kad asmuo su negalia turi galimybę pritaikyti socialinius įgūdžius įvairiose aplinkose ir juos tobulinti.

Iššūkiai teikiant įgalinančias paslaugas COVID–19 pandemijos metu. Tyrimo duomenys atskleidė, su kokias iššūkiais susidūrė socialiniai darbuotojai COVID-19 pandemijos metu (16 pav.).

Emociniai socialinio darbuotojo sunkumai
Emociniai asmenų su negalia sunkumai
Sunkumai bendradarbiaujant su šeima
Užimtumo organizavimo pasikeitimas
Asmenų su negalia įpročiu pasikeitimas „ne savo noru“
Naujų programų integravimas į paslaugų teikimą nuotoliniu būdu
Nenormuotos darbo valandos
Dienos centrų administracijos palaikymo trūkumas
Asmenų su negalia ir jų šeimų baimės

17 pav. Iššūkiai teikiant įgalinančias paslaugas COVID–19 pandemijos metu

Šaltinis: Parengta autorės

Tyrimas atskleidė, kad teikiant įgalinančias paslaugas COVID–19 pandemijos metu išryškėjo **emociniai socialinio darbuotojo sunkumai**. Buvo pastebėta, kad darbuotojai emociškai nebuvo pasiruošę karantino laikotarpiui, patyrė daug streso. Tai iliustruoja dalyvių teiginiai: „...buvo labai daug nežinios, labai daug panikos <...> darbuotojai, turėjome būti <...> darbuotojas socialinis, psichologas ir dar tiekėjas <...> reikėjo susirasti labai daug vidinės energijos ir jėgų, <...> klausia pas tave, kaip pas profesionalą <...> turi sugalvoti, greitai sustrateguoti, o tu ir pats nežinai.“ (D1). Galime teigti, kad darbuotojai COVID-19 pandemijos metu neturėjo aiškios vizijos ir metodų, kaip teikti įgalinančias paslaugas asmenims su negalia.

Taip pat tyrimas atskleidė, kad COVID-19 pandemijos metu darbuotojai susidūrė su **emociniais asmenų su negalia sunkumais**. Asmenys su negalia patyrė vienatvės jausmą, nes staiga neteko bendravimo su draugais, o darbuotojai negalėjo užtikrinti visokeriopos pagalbos:

„...dalis lankytojų <...> buvo depresijoje. Reikia žmogui bendrystės, reikia išeiti, <...> nes labai visi pradeda pergyventi.“ (D3). Analizuojant tyrimo duomenis buvo teigiama, kad darbuotojams buvo sunku padėti, nes dienos centrai pirmo karantino metu buvo uždaryti: „...buvo didelis šokas, nes išbūti tokį ilgą laiką namuose<...> ten įvairiausių buvo namuose iššūkių.“ (D4); „...jie buvo su šeimom, buvo atostogose, bet jiems irgi buvo sunku be mūsų centro, nes pasiilgo draugų, pasiilgo veiklų, pasiilgo išėjimo.“ (D5). Tyrimo metu buvo pastebėta, kad socialiniai darbuotojai negalėjo padėti išvengti asmenų su negalia patiriamų sunkumų bei emocinių išgyvenimų. Jie negavo įprastų paslaugų dienos centre, turėjo likti namuose dėl COVID-19 pandemijos ir bijojo užsikrėsti virusu. Tai rodo tyrimo dalyvių teiginiai: „...kai kurie iš tos baimės <...> negavo tų paslaugų. Ta fizinė gerovė labai nukentėjo ir emocinė <...> yra keletas žmonių kas bijo, ypač, jeigu senyvi tėvai, parvežti tuos virusus...“ (D7), „...netikėjo, kad centras uždaryta, tai žinau, kad tėvai vežė tiesiog prie centro, kaip ir parodyti, kad neveikia.“ (D9). Pastebima, kad asmenys su negalia patyrė stiprius neigiamus emocinius išgyvenimus dėl iškilusių sunkumų COVID-19 pandemijos metu, o socialiniai darbuotojai nežinojimo kaip padėti asmenims su negalia bei jų šeimoms.

Tyrimas atskleidė ir socialiniams darbuotojams kylančius *sunkumus bendradarbiaujant su šeima*. Bendraujant su šeima tyrimo dalyviai neturėjo pakankamai žinių, kaip padėti šeimai įveikti psichologinius sunkumus. Tai iliustruoja tyrimo dalyvių teiginiai: „...kiekvienos šeimos pokalbis, nes pokalbiai skirtingi, labai daug nežinios, labai daug baimės <...> klausia pas tave, kaip pas profesionalą ką daryti ir kas bus. <...> sunkiau sekėsi kalbėtis su šeimom, kuriose nėra palaikymo.“ (D1), „...tėvam buvo sudėtinga iš tikro išbūti, kai kurie sakė, kad tiek laiko su savo vaikais apskritai nėra buvę.“ (D9). Taip pat buvo pažymėta, kad darbuotojams buvo sunku teikti pagalbą asmenims su negalia atlikti paskirtas užduotis, nes tėvai nebuvo suinteresuoti padėti savo dukrai ar sūnui: „...užduotis daugiau darė tokie klientai kurie patys yra labiau atsakingi, pavyzdžiui jeigu reikia artimojo pagalbos tai nebebuvo norima tų užduočių.“ (D8); „...buvo tėvų, kurie sakė, kad nėra čia ko užsiiminėti nesąmonėm, nes centras nedirba, o jau patys tai nesiterlios su savo vaiku.“ (D10). Galime teigti, kad socialiniai darbuotojai neturėjo pakankamai žinių, kad galėtų padėti šeimoms COVID-19 pandemijos metu.

Tyrimo rezultatai rodo, kad COVID-19 pandemijos metu *pasikeitė užimtumo organizavimas* dienos centruose: išvykos tik į atviras erdves, edukacinės ir kitos programos tik su galimybių pasu, renginiai tik atviroje erdvėje arba mažomis grupėmis: „...išvykos tai tokios,

nebent, kažkur į lauko erdvę <...> edukacijas su kaukėm, su galimybių pasais <...> pasikeitė mūsų renginukai <...> vasarą lauke darom <...> į salę po vieną kabinetą kviečiasi. (D2). Pastebima, kad pandemijos metu pasikeitė paslaugų teikimo pobūdis, kuris buvo įprastas asmenims su negalia.

Tyrimas atskleidė, kad asmenų su negalia *įpročių pasikeitimas „ne savo noru“* taip pat buvo iššūkis teikiant įgalinančias paslaugas pandemijos metu. Asmenys su negalia dienos centruose turėjo nusistovėjusią rutiną, įpročius, kurių teko atsisakyti pandemijos metu. Tai rodo tyrimo dalyvių teiginiai: „... švėsdavom gimtadienius vienoj patalpoj diskotekas, tai to nebėra. Jaunuoliai<...> mėgdavo arbatos atsigerti, pasikalbėti tiesiog grupelėm tokie pašnekesiai prie stalo ir trukdavo valanda, pusanteros. Toks ritualas rytinis ar po pietų kokią arbatėlę, kavytę atsigert. Dabar jau ne.“ (D2). Tie asmenys su negalia, kurie nesugrįžo į dienos centrus, gyvą bendravimą iškeitė į bendravimą telefonu: „...staigaus gyvo kontakto praradimo su paslaugų gavėjais, pagrindinė susisiekimo priemonė <...> telefonas.“ (D6). Galima teigti, kad rutinos pasikeitimas asmenims su negalia sukėlė stresą.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad *naujų programų integravimas į paslaugų teikimą* nuotoliniu būdu buvo didelis iššūkis teikiant įgalinančias paslaugas COVID–19 pandemijos metu. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad patys socialiniai darbuotojai turėjo išmokti naudotis kompiuterinėmis programomis: „...darbuotojams buvo sunku surasti tas programas su kuriomis būtų paprasčiausiai bendrauti.“ (D6); „...turiu „mesendžerių“ grupę, kurie turi telefonus, kurie turi išmaniuosius telefonus kurie naudoja. Buvom tokia uždara grupė, kurie bendravom.“ (D8). Tyrimai parodė, kad per nuotolines konsultacijas socialiniai darbuotojai turėjo išmokyti asmenis su negalia bei jų tėvus naudotis kompiuterinėmis programomis: „...tada įtraukti pačius paslaugų gavėjus, kad būtų daugiau galimybių juos įgalinti nuotoliniu būdu. Ir aišku buvo sunkumų <...> ne visi moka, ne visi turi tų galimybių ir galbūt netgi noro tam <...> iš darbuotojų pusės tai buvo mokymai tiek paslaugų gavėjams tiek paslaugų gavėjų tėvams naudotis nuotolinėmis programomis tiek ZOOM tiek Microsoft Teams. Daugeliui pavyko ir puikiai naudojosi“ (D6). Pastebima, kad darbuotojai, nors ir mokėdami dirbti su kompiuterine įranga, patyrė iššūkius pradėdant naudoti ZOOM ir Microsoft Teams programomis.

Tyrimas atskleidė, kad *nenormuotos darbo valandos* buvo iššūkis teikiant įgalinančias paslaugas pandemijos metu. Socialiniai darbuotojai nurodė, kad karantino metu nebeliko darbo valandų, nes pagalbos asmenims su negalia ir jų šeimoms reikėjo visą parą: „...praplėtėm tas

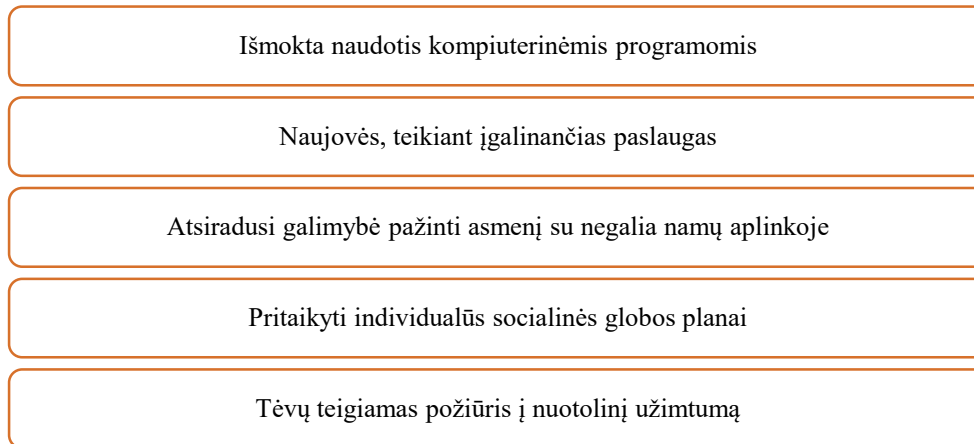
laiko galimybes, kada leisdavom skambinti ir vakare lankytojams ir rytais ir savaitgaliais <...> pasidarė, nenormuota darbo diena.“ (D7). Pastebėtina, kad darbuotojai norėdami padėti asmenims su negalia bei jų šeimoms buvo pasiekiami bet kuriuo metu.

Tyrimo duomenys rodo, kad socialiniai darbuotojai patyrė *dienos centrų administracijos palaikymo trūkumą*. Prasidėjus karantinui nebuvo jokių gairių, kaip reikia dirbti nuotoliniu būdu, kas kėlė įtampą tyrimo dalyviams. Tai rodo tyrimo dalyvių teiginiai: „...pastebėjimas ir dabar aš pasigendu mūsų to tokio kuravimo iš administracijos pusės, kad ir su darbuotojais, tą veiklą tu turėjai pats susigalvoti, ir nebuvo kokiu nurodymu, norėjosi to tokio atjautimo, bendravimo. Darbuotojas buvo pats su savimi, ką sugalvojai, pats ir veikiai. Paskui tu turėjai parašyti, ką nuveikei. Tu esi pats vienas, ką sugalvojai tą ir tavo reikalas.“ (D8); „...Darbuotojai nežinojo, kaip dirbti neturint tiesioginio kontakto su paslaugų gavėjais. Reikalavimai buvo, kaip tai padaryt niekas nepasakė.“ (D10). Pastebima, kad socialiniams darbuotojams stigo pagalbos iš administracijos ir tai apsunkino jų darbą karantino metu.

Tyrimas atskleidė, kad *asmenų su negalia ir jų šeimų baimės* buvo iššūkis teikiant įgalinančias paslaugas pandemijos metu. Šeimos bijojo leisti savo dukras ar sūnus į dienos centrus, nes vis dar bijojo užsikrėsti COVID-19 virusu, tai apsunkina asmens su negalia savijautą: „...mano grupėj moteris, jos mama prisibijo dėl savęs. Ypatingai yra sunku, negerai su sveikata, nes labai mažas judėjimas, tai praktiškai kiekvieną dieną ji skambina, pabendrauja ir su lankytojais ir su darbuotojais.“ (D9). Galime teigti kad dėl baimės užsikrėsti ir susirgti, šeimos užsidarė namuose, taip patirdamos stresą.

Atrastos galimybės teikiant įgalinančias paslaugas COVID– 19 pandemijos metu.

Tyrimo duomenys atskleidė, kokios buvo atrastos galimybės teikiant paslaugas asmenims su negalia COVID-19 pandemijos metu ir jomis sėkmingai naudojamosi (17 pav.).

18 pav. Atrastos galimybės teikiant įgalinančias paslaugas COVID– 19 pandemijos metu

Šaltinis: Parengta autorės

Tyrimas atskleidė, kad *išmokimas naudotis kompiuterinėmis programomis* yra atrastos galimybės teikiant įgalinančias paslaugas COVID–19 pandemijos. Tyrimo rezultatai rodo, kad tai, kas buvo sunkumai COVID-19 pandemijos pradžioje, tapo galimybe. Socialiniai darbuotojai išmoko naudotis kompiuterinėmis programomis. Tai iliustruoja dalyvių teiginiai: „...šnekėdavom su savo lankytojais telefonu, paskui išmokom ir per ZOOM programą.“ (D1); „...paskui pradėjom bendrauti per ZOOM. Ištisai, beveik visose grupelėse buvo vedami per ZOOM.“ (D3). Taip pat buvo teigiama, kad asmenys su negalia bei jų šeimos nariai išmoko naudotis programomis, kurių pagalba galėjo bendrauti: „...turėjom išmokinti juos visus tų technologijų, pasijungti prie tuos ZOOM, tai vėlgi buvo didžiulis iššūkis <...> ne tik lankytojus, bet ir lankytojų artimuosius, dėl pandemijos <...> mes įgalinam lankytojus naudotis šiuolaikinėmis technologijom.“ (D3); „...beveik didžioji dalis lankytojų buvo įtraukta į ZOOM naudojimo programėles.“ (D4). Pastebima, kad išmokus naudotis kompiuterinėmis programomis, socialiniai darbuotojai vykdo veiklas ir bendrauja su tėvais nuotoliniu būdu.

Tyrimo rezultatai rodo, kad *naujovės, teikiant įgalinančias paslaugas* padėjo COVID–19 pandemijos metu. Buvo atskleista, kad socialiniai darbuotojai rado naujus būdus, kaip laikytis įvairių tradicijų pandemijos metu. Tai rodo tyrimo dalyvių teiginiai: „...ieškoti kitokių būdų atšvęsti gimtadienius, bet stengiamės, kad jis turėtų tą savo dieną, nebūtų pamirštas. Sukuriam filmuką su jo nuotraukom.“ (D2); „...darbuotojai atnešdavo dovanėlę ir palikdavo ją prie paslaugų gavėjo buto durų. Patikėkit, daug džiaugsmo išgirdavome, kai susiskambindavome.

Emocijų buvo labai daug.“ (D10). Taip pat buvo teigiama, kad edukacinius užsiėmimus socialiniai darbuotojai vykdė nuotoliniu būdu: „...Čiurlionio galerijos darbuotojai įsitraukdavo, rodydavo, pasakodavo apie paveikslus, turėjom aktorių, Kvoščiauską, kuris papasakodavo apie save ir apie aktorystės iššūkius. Turėjom kelis tėvelius, tai, vienas fotografas tėvelis taip pat papasakojo kaip vaikšto, kaip fotografuoja <...> per tą patį ZOOM-ą organizuodavom šokius, kaip jie būdavo, bet va, organizuodavom. Sportas būdavo irgi organizuojama.“ (D4). Taip pat atrasta naujovė teikiant įgalinančias paslaugas buvo parodyti, ką veikia asmuo su negalia dienos centre, aktyviai skelbiant nuotraukas, kad ne tik tėvai galėtų matyti, bet ir visuomenė: „...nebuvo šovus mintis, kad taip kelti nuotraukas, demonstruoti tai ką mes per dieną nuveikėm, ir dabar visas tas COVID išgyvenimo galimybės pavirto realybe <...> tėvai, visi mato, ką mes veikiame.“ (D7). Tyrimo dalyviai, kaip naujovę teikiant įgalinančias paslaugas, pažymėjo galimybę vesti nuotolinius užsiėmimus: „...atsirado nuotoliniai užsiėmimai, ko anksčiau nebūdavo. Kadangi centras buvo suskirstytas į dvi dalis <...> ten meno, tekstilės užsiėmimų, dailės, teatro, keramikos, jie vedavo nuotolinius užsiėmimus <...> kai kurie prisijungdavo namuose.“ (D9). Pastebėtina, kad darbuotojai yra labai kūrybiški ir COVID-19 pandemijos metu atrado daug naujovių, kaip inovatyviai vesti užsiėmimus asmenims su negalia.

Tyrimas atskleidė, kad tyrimo dalyviai atrastas galimybės teikiant įgalinančias paslaugas COVID– 19 pandemijos metu supranta kaip *atsiradusią galimybę pažinti asmenį su negalia namų aplinkoje*. Socialiniai darbuotojai daugiau sužinojo, apie asmens su negalia gyvenimo ypatumus namuose: „...tas laikotarpis <...> leido susipažinti ne tik su lankytoju, bet <...> su jo gyvenamąja aplinka. Tada pasimatė <...> ar yra galimybė kažkur jam išeiti, iš tikro, ko trūksta, galbūt pritaikomumo trūksta namuose.“ (D3). Galime teigti, kad darbuotojai gavo daugiau informacijos apie asmenį su negalia, nes galėjo jį stebėti namų aplinkoje ir kaip jis bendrauja su savo artimaisiais.

Tyrimo rezultatai rodo, kad *pritaikyti individualūs socialinės globos planai* yra atrasta galimybės teikiant įgalinančias paslaugas COVID– 19 pandemijos metu: „...individualūs socialinės globos planai kuriuos visi turėjo buvo pritaikyti ir persikėlė į nuotolinę erdvę.“ (D6). Pastebėtina, kad socialiniai darbuotojai, stengdamiesi padėti asmenims su negalia įgyvendinti išsikeltus tikslus, pritaikė arba koregavo išsikeltus asmeninius tikslus pagal esamą situaciją.

Taip pat tyrimo dalyviai nurodė, kad *tėvų teigiamas požiūris į nuotolinį užimtumą* yra atrasta galimybės teikiant įgalinančias paslaugas COVID– 19 pandemijos metu: „...buvo labai

didelis džiaugsmas, kad mano klientė ekrane<...> ateina jos sesuo, su kuria gyvena, ir sako, kad džiaugiasi tos dienos ritmu, nes neina man, <...> iš paskos ir nesako, ką man dabar veikti ir ką čia daryti. Labai apsidžiaugiau <...> kad mama įsitraukė.“ (D8). Pastebima, kad socialiniai darbuotojai sulaukė teigiamo tėvų atgalinio ryšio, dėl teikiamų paslaugų COVID-19 pandemijos metu.

Profesinės kompetencijos svarbios įgalinant paslaugų gavėjus. Tyrimo duomenys atskleidė, kokios profesinės kompetencijos svarbios įgalinant paslaugų gavėjus (18 pav.).

Nuolatinis profesinis tobulėjimas
Kūrybiškumas
Dėmesingumas asmeniui ir jo supratimas
Savipagalba
Kantrybė
Pasitikėjimas savimi
Asmens motyvavimas
Tolerancija
Bendradarbiavimas
Atsakomybė
Empatija

19 pav. Profesinės kompetencijos svarbios įgalinant paslaugų gavėjus

Šaltinis: Parengta autorės

Tyrimas atskleidė, kad įgalinant paslaugų gavėjus socialiniams darbuotojams svarbus **nuolatinis profesinis tobulėjimas**. Socialiniai darbuotojai ieško naujovių, kuria metodines priemones, kurios padeda įgalinant asmenis su negalia. Tai rodo tyrimo dalyvių teiginiai: „...mokyti naujų darbo metodų ir pačiam darbuotojui nuolat tobulėti taip padėti sau, paslaugų gavėjui būti stipresniam.“ (D6), „...pradėjau viską fotografuoti. Viską fotografuoti, sukūriau „mesendžerio“ grupelę ir tiesiog kiekvienos dienos, va, tiesiog toks apibendrinimas, įdedi.“ (D3), „...kartais patys kuriamės metodines visokias priemones tiek sagų sagstymui, užtrauktuko ten sunėrimui, užtraukimui.“ (D5), „...ieškojimas įvairiausių teigiamų galimybių. Kuo galima vieną pakeisti kitu. Jeigu nepasiekė vienas, ieškai kažkuo kitu, jeigu viena veikla neįdomi, tai ieškai.“

(D4). Idėjų ir naujovių tyrimo dalyviai ieško ir vykdydami tarptautinius projektus „...vykdome nemažai tarptautinių projektų, tai ir iš užsienio partnerių pasisemiame idėjų.“ (D10). Galime teigti, kad nuolatinis tobulėjimas padeda darbuotojams diegti naujoves įgalinant asmenis su negalia.

Taip pat tyrimo rezultatai atskleidė, kad *kūrybiškumas* yra aktualus įgalinant asmenis su negalia. Ši savybė padeda socialiniam darbuotojui rasti priėjimą prie asmens su negalia. Tai iliustruoja dalyvių teiginiai: „...kartais ir vaidybinių elementų reikia, reikia labai greitai save transformuoti.“ (D1), „...labai turi būti kūrybiškas, atrasti būdų, kaip prie to žmogeliuko prieiti, kaip atrasti tuos būdus, kuris kuriuos jis geriausiai įsimintų.“ (D5). Buvo pastebėta, kad socialiniai darbuotojai ieško galimybių, kaip atrasti daugiau būdų įgalinant asmenis su negalia: „...svarbu žvelgiant kūrybiškai į įgalinimą ir taip atsiranda daugiau galimybių...“ (D6, „...neužsisėdėti toje pačioje veikloje <...> užsiėmimas, gali būti pažintinė veikla, tai ieškoti galimybių išeiti, išbūti, pamatyti, sekti informaciją kas vyksta mieste, kokios edukacijos vyksta.“ (D8). Buvo teigiama, kad darbuotojas nepasiduoda, kai nepavyksta pasiekti išsikelto tikslo ar problema atrodo neįveikiama, tačiau kūrybiškumas gali padėti rasti naujas kryptis: „...tada, kai reikia atlikti, atrodo, nerealiausias užduotis. Tada žingsnis po žingsnio dėliojiesi veiksmus, planuoji, gal kažkiek pamanipuliuoji paslaugų gavėjo norais, bet tikslą pasieki.“ (D10). Pastebima, kad kūrybiškumas padeda socialiniams darbuotojams pažvelgti į iškeltus tikslus ar problemas kitu kampu.

Tyrimas atskleidė, jog įgalinant asmenis su negalia *dėmesingumas asmeniui ir jo supratimas* yra reikšmingas veiksnys. Tyrimo dalyviai nurodė, kad svarbu būti dėmesingam, girdėti ir suprasti asmenį su negalia, kad galėtum jam padėti: „...suprast, kad tas žmogus yra kaip ir mes esam žmonės galintys ir daug ką galintys <...> gebėjimas <...> įžvelgti gerąsias savybes. Jeigu vienas dalykas nepasiseka, tai ieškai kitų galimybių.“ (D4). Tyrimo dalyviai teigia, kad visada reikia paklausti ir išgirsti, ką sako asmuo su negalia, nes tik taip pasieksime teigiamą rezultatą: „...būtina mokėti ne tik išklausti kitą žmogų, bet ir išgirsti, ką jis nori pasakyti...“ (D10), „...įsijausti <...> į tą žmogų. Taigi <...> aš pusę metų mokinausi tą megztinį mautis, Taip? O jisai moka apsimaut, tik visiškai kitaip <...> reikia <...> pastebėti kartais jie patys pasako tą sprendimo būdą ir kaip netinka mūsų tie tradiciniai ugdymo būdai netinka“ (D5). Laiku išgirsti ir reaguoti, kai reikia pagalbos ar yra išsakomas pageidavimas, noras, nes taip darbuotojas parodo asmeniui su negalia, kad jo klauso ir jo išsakoma nuomonė yra svarbi: „...turi suprasti situaciją,

žabiškai, kad nenukentėtų niekas.(D1), „...klientai mūsų budi valgykloje, asmeniškai jų atsiklausiu, su kuo jie nori būti <...> metų gale tos apklausos, tokios <...> gebantys skaityti kad parašytų savo nuomonę. Tie kurie turi sunkesnę negalią – piešiniais įvardinti.“ (D8). Buvo pastebėta, kad labai svarbu išgirsti ir suprasti asmenį su negalia, kad jam nepakenktum: „...labai yra svarbu suprasti ką žmogus, kaip žmogus jaučiasi, ką jisai galvoja apie tai, ką tu jam nori pasiūlyti.“ (D3). Pastebėtina, kad dėmesingumas asmeniui ir jo supratimas padeda darbuotojui atrasti asmens su negalia stipriąsias puses.

Tyrimo metu dalyviai teigė, kad dirbant socialinį darbą aktuali yra *savipagalba*. Socialinis darbuotojas turi žinoti, kaip gali sau padėti, kad neperdegtų: „...kontrolė savęs, nes <...> bet koku atveju tai yra daug emocijų reikalaujantis darbas...“ (D4). Taip pat esant *savipagalbai* socialinis darbuotojas gali tinkamai dirbti savo darbą, įvertinant savo savijautą ir įgalinti asmenis su negalia: „...mokėti save pasaugoti, savo resursus ir juos dosniai padalinti visiems po vienodai irgi viena iš kompetencijų.“ (D1). Savipagalba padeda socialiniam darbuotojui „gelbėti“ save nuo perdegimo.

Tyrimo dalyviai nurodė, kad *kantrybė* įgalinant asmenis su negalia siekti išsikeltos tikslo taip pat svarbi, tai parodo socialinio darbuoto ryžtą padėti asmeniui su negalia. Tai iliustruoja dalyvių teiginiai: „...jeigu bendrą uždavinį turi su jaunuoliu, tai tu turi nepasiduoti ir siekti jo. Nenumesti.“ (D2), „...ji man asmeniškai labai padeda siekti įgalinančių tikslų, motyvuoti pačius paslaugų gavėjus. Ir nemesti tikslo siekimo vidurį proceso tai kantrybė aukso vertės.“ (D6). Kantrybė padeda darbuotojui siekti tikslo tiek tobulėjant asmeniškai, tiek teikiant įgalinančias paslaugas asmenims su negalia.

Tyrimas atskleidė, kad socialiniam darbuotojui svarbus *pasitikėjimas savimi* siekiant įgalinti paslaugos gavėją: „...tikėti, tikėti savo darbu, ką tu darai, pasitikėti būtent savimi.“ (D4). Pastebėtina, kad pasitikėjimas savimi leidžia darbuotojui jaustis užtikrintu atliekant savo darbą ir organizuojant įgalinančias veiklas.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad įgalinant asmenis su negalia socialiniam darbuotojui yra svarbu gebėti *motyvuoti asmenį*. Tai rodo tyrimo dalyvių teiginiai: „padėti asmeniui su negalia patikėti savo galiomis.“ (D3), „...žmogų sugebėti įkvėpti, kad tu padarysi.“ (D7). Tyrimo dalyviai nurodė, kad siekiant motyvuoti asmenį „...reikia mokėti prieiti. Visi yra skirtingi ir prie kiekvieno skirtingas priėjimas būtų. Tai, turi turėti tuos gerus santykius, kad prieitum prie jo ir tą tikslą bus lengviau įgyvendinti.“ (D2). Galima teigti, kad siekiant motyvuoti asmenį svarbu

užmegzti ir palaikyti pozityvius tarpusavio santykius, pažintį asmenį, parodyti pasitikėjimą juo, kad jis pajaustų, kad „jis gali“, padėti jam siekti tikslų.

Tyrimo rezultatai rodo, kad **tolerancija** padeda žvelgti į asmenį su negalia lygiaverčiai: „...žmogus su negalia yra iš tikrųjų lygiavertiškas. Gebėjimas išgirsti ir gebėjimas priimti, neturėti išankstinio nusistatymo“ (D9). Taip pat svarbu priimti asmenį tokį, koks jis yra, be išankstinių nuostatų, jo nesumenkinant, nenuvertinant. Tai rodo turimo dalyvių teiginiai: „...neturėt išankstinės nuomonės, sakyčiau taip, va tu tai negalėsi ten laikyti to šaukšto.“ (D7), „...turi toleruoti iš tikro, gal jam ir nepavyks, gal jam tai nepatiks, reiškiasi, tu vėl gi turi, na, kaip pasakyt, suprasti tą žmogų.“ (D3), „...nemenkinti to, ką daro kitas.“ (D8). Socialinis darbuotojas padeda asmeniui su negalia atrasti savo galias, taip parodydamas, kad jis pasitiki asmeniu su negalia ir žino ką jis gali: „...aš galiu tau padėt, nenugalinant.“ (D9). Tolerancija, padeda darbuotojui dirbti su asmeniu su negalia be išankstinių nusistatymų ir stereotipų.

Tyrimo metu buvo atskleista, kad svarbi kompetencija yra **bendradarbiavimas**. Socialiniam darbuotojui svarbu bendradarbiauti su asmeniu su negalia, nes jis yra lygiavertis dienos centro dalyvis: „...gebėjimas bendrauti, bendradarbiauti su paslaugų gavėjais. Taip įgyjant jų pasitikėjimą, taip stiprinti tarpusavio ryšių svarbu, ši kompetencija suteikia galimybę man geriau pažinti asmenis su negalia, ir tiesiog matyti jų poreikius kas labai svarbu įgalinant.“ (D6). Taip pat svarbu gebėti bendradarbiauti su kolegomis, dirbti kaip komanda. Tai iliustruoja dalyvių teiginiai: „...eini pas kitą kolegą ir sakai <...> turiu tokią problemą, gal tu esi susidūres, kaip tu ją sprendei <...> svarbu <...> keistis informacija...“ (D5), „...jeigu tu vienas sieksi darbuotojas o kiti darys kitaip, vėlgi rezultato nesitikėkim.“ (D7), „...ne stengtis būti geresniu už kitą, o siekti tikslo drauge su paslaugų gavėju geriausiu jam būdu <...> ieškai naujų metodų ir būdų, tariesi su kitais kolegomis.“ (D10). Bendradarbiavimas atveria galimybes siekti savo tikslų ir padeda realizuoti asmenų su negalia poreikius.

Ne mažiau svarbu socialiniam darbuotojui yra gebėti **bendradarbiauti** su asmens su negalia šeima. Bendradarbiavimas su šeima padeda sukurti teigiamą ryšį, kuris padeda siekti bendrų tikslų turint šeimos palaikymą: „...atskleisti <...> naują gebėjimą, ir būna nustebinti tėvai nes sako, kad mano vaikas šito tikrai nedarė <...> daro, pasižiūrėkite ir tiesiogiai nudžiuginti tėvus...“ (D1). Tyrimo duomenys rodo, kad socialiniam darbuotojui svarbu gebėti bendradarbiauti su kitoms įstaigomis: „...duoda patarimų, jei nepavyko vienaip <...> pabandyk

kitaip. Svarbiausia priimti tuos patarimus.“ (D10). Bendradarbiavimas sukuria dar gilesnį ryšį tarp socialinio darbuotojo ir asmens su negalia šeimos narių.

Socialiniam darbuotojui asmens įgalinimo procese svarbi *atsakomybė*, kuri skatina darbuotoją atlikti darbą kokybiškai: „...atsakyti už tai, ką tu darai. Priimti atsakomybę už tuos, sakykim, atliktus savo darbus, už savo veiksmus.“ (D4). Galima teigti, kad socialiniai darbuotojai prisiima atsakomybę už savo veiksmus organizuojant veiklas bei įgalinant asmenis su negalia.

Taip pat svarbi *empatija*. Ji padeda suprasti asmens su negalia poreikius, ar jo poreikiai yra atliepiami: „...nes tik tarkim pati įsijausdama į paslaugų gavėjus vidų galiu rasti tinkamus ir priimtinius sprendimus jį įgalinti.“ (D6), „...reikia priimti žmogų tokį, koks jis yra. Turiu minty, kad gal jo pažiūros ne visada sutaps su mano, tačiau diskusija galima bet koku atveju.“ (D10). Empatija padeda socialiniam darbuotojui geriau suprasti asmens situaciją, atsiriboti nuo išankstinių nuostatų.

3.3. Diskusija

Tyrimas atskleidė, kad tyrime dalyvavę socialiniai darbuotojai įgalinančias paslaugas supranta kaip asmens orumo ir teisių užtikrinimą, orientaciją į asmenį, paslaugas teikiančios įstaigos infrastruktūros pritaikymą, veiklų pritaikymą atliepiant asmens poreikius, teikiamų paslaugų kokybę, darbuotojų profesionalumą bei visuomenės atvirumą asmenų su negalia įtraukčiai. Šie aspektai minimi ir moksliniuose šaltiniuose, analizuojančiuose įgalinimo sampratą socialinių paslaugų kontekste. D. Dvariono ir kt. (2104) teigia, kad paslaugų gavėjų orumo užtikrinimas yra pagalbos teikimo procesas, kai paslaugų užtikrinimas turi būti vykdomas su pagarba asmeniui su negalia, bei teise gauti visas jiems reikalingas paslaugas, kurios būtų lengvai pasiekiamos. Tyrime dalyvavę dalyviai patvirtino, kad dienos centruose asmeniui su negalia yra suteikta pasirinkimo, apsisprendimo teisė, o dienos centrų infrastuktūra yra pritaikyta asmenims su negalia. J. Ruškus ir kt. (2013) teigia, kad įgalinantis darbuotojas turi išgirsti ir suprasti kaip patys asmenys su negalia mato sprendimus, ko jiems patiems reikia ir tik atsižvelgdamas į jų poreikius bei patirtis, jis gali teikti pagalbą asmenims. Tai atliepia ir D. Gerulaitis (2014), teigdamas, kad socialinis darbuotojas turi padėti asmeniui su negalia, kad būtų užtikrinamas jo autonomiškas, asmens su negalia sprendimų priėmimas. Tyrimo dalyvių nuomonė sutampa su šiomis išvaidomis, nes kasdienėje veikloje atsižvelgiama į asmenų su

negalia poreikius ir veiklos organizuojamos orientuojantis į asmenį. A. Patapas ir T. Žilionytė (2016), teigia, kad įstaigos, gerindamos paslaugų kokybę, atranda naują požiūrį į kokybės valdymą ir užtikrinimą. Tyrimo dalyviai patvirtino, kad pradėjus EQUASS kokybės sistemos diegimą dienos centruose, darbuotojai įgijo daugiau supratimo ir žinių, pradėjo naudotis įvairiais metodais, kurie pagerino teikiamų paslaugų kokybę. Tai atliepia ir M. Männik-Sepp M. (2014) pastebėjimą, kad po EQUASS kokybės sistemos diegimo darbuotojai supranta, kad jie patys yra atsakingi už paslaugų kokybę savo įstaigose ir efektyviau naudoja savo išteklius taip gerindami teikiamas paslaugas. L. Gvaldaitė (2015) teigia, kad socialinio darbuotojo, kaip specialisto veikla, reiškia tam tikrą vaidmenį, kuris skatina paslaugų gavėjų gebėjimą daryti tai, kas jiems priimtina ir ką jie geba. Tyrimo metu socialiniai darbuotojai atskleidė, kad nuolat tobulindami savo profesines kompetencijas, jie gerina savo darbo kokybę ir gali teikti įgalinančias paslaugas asmenims su negalia.

Šis tyrimas išryškino, kad veiksniai, darantys įtaką teikiant įgalinančias paslaugas dienos centruose asmenims su negalia yra negalios pažinimas, asmens galių pastebėjimas, asmens su negalia motyvacija, asmens savarankiškumo ugdymas, lengvai suprantama informacija ir žmogiškieji išteklių. Panašias tendencijas atskleidė U. Gudelytė ir kt. (2019) teigdami, kad įgalinimo procese svarbu pažinti asmenį su negalia naudojant įvairias bendravimo technikas. Šio tyrimo rezultatai sutampa, nes tyrimo dalyviai teigia, kad tik gerai pažindamas asmenį su negalia gali suteikti asmeniui įgalinančias paslaugas, atliepiančias jo individualius poreikius. L. Gvaldaitės (2015) teigimu, svarbus veiksnys motyvuojant asmenis su negalia yra socialinio darbuotojo ir asmens su negalia santykiai. Tyrimo dalyviai taip pat nurodė, kad motyvuojant asmenį su negalia svarbu turėti gerą santykį su juo, nes taip gali būti užtikrinama pagalba įveikiant iškilusius sunkumus, siekiant numatytų tikslų. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad ugdydami asmenų su negalia savarankiškumą, socialiniai darbuotojai skatina juos patiems priimti sprendimus ir atlikti užduotis. D. Juodkaitė (2015) teigia kad, ugdant savarankiškumą svarbu asmeniui su negalia išmokyti pačiam priimti sprendimus, nes kiekvieną dieną reikia nuspręsti ką jis valgys, kuo apsirengs ir pan. Autorė taip pat teigia, kad tam, jog neįgalus asmuo galėtų pats priimti sprendimus, reikalinga pagalba, pavyzdžiui, informacijos pateikimas lengvai suprantama kalba. Tai patvirtina ir tyrimo dalyviai, nurodydami, kad savo darbe plačiai taiko alternatyvios komunikacijos priemones, palengvinančias bendravimą.

Šio tyrimo rezultatai rodo, kad asmens su negalia įgalinimo priemonės dienos centruose yra asmens įtrauktis į veiklų planavimą, realizavimą ir vertinimą, individualūs socialinės globos planai, dienos centro savivalda, konsultavimas, transporto paslauga, darbinių įgūdžių ugdymas, savarankiškumo įgūdžių ugdymas, užimtumo organizavimas, atsakomybių skyrimas, laisvalaikio organizavimas, įtrauktis į bendruomenę. D. Dvarionis ir kt., (2104) teigia, kad dienos centras turi užtikrinti, kad asmenys su negalia bei jų šeimos nariai būtų įtraukti į planavimą, stebėseną ir vertinimą ir esant poreikiui gautų reikiamą pagalbą bei konsultavimą. Tyrimo dalyviai teigia, kad asmenys su negalia aktyviai įtraukiami į dienos centro paslaugų organizavimą, turi teisę išsakyti savo nuomonę, pastebėjimus. Dienos centruose yra asmenų su negalia seniūnai, tarybos. Tyrimo dalyvių teigimu, šeimos nariai daugiau yra įtraukiami sudarant asmens su negalia individualų socialinės globos planą ir teikia savo pasiūlymus, bet dienos centro veiklos organizavime dalyvauja mažai. Taip pat D. Dvarionis ir kt., (2104) pabrėžia, kad asmenys su negalia turi teisę gauti visas jiems reikalingas paslaugas ar informaciją apie paslaugas ir jų teikėjus: transportavimas, lengvas priėjimas prie informacijos ir komunikacijos priemonių. Tyrimo dalyviai nurodo, kad dienos centruose yra teikiama transporto paslauga pagal poreikį, bet darbuotojai skatina ir ugdo, pagal galimybes, asmenis su negalia patiems atvykti į dienos centrą ir grįžti į namus savarankiškai. Kad svarbus veiksnys yra darbinių įgūdžių, savarankiškumo ugdymas rodo ir V. Gudžinskienės ir J. Šurpik (2017) tyrimas. Autorės teigia, kad svarbu ugdyti asmens su negalia savarankiškumą, darbinius įgūdžius dienos centruose, kurie padeda neįgaliam asmeniui sėkmingai gyventi savarankiškai bei integruotis į darbo rinką.

Pasak J. R. Šinkūnienės (2012), socialiniai darbuotojai, padėdami asmenims su negalia organizuoti laisvalaikį, dalyvauti įvairiose rekreacinėse veiklose, padeda jiems planuoti ir turiningai praleisti laisvą laiką, skatina ir stiprina bendravimą su bendruomene. Pažymima, kad asmens su negalia dalyvavimas bendruomenės gyvenime daro įtaką neįgalaus asmens gyvenimo kokybei, gerina tarpusavio santykius ir suteikia galimybę praplėsti savo įtaką bendruomenėje. Tai pažymi ir tyrimo dalyviai, kurie teigia, kad organizuodami išvykas, projektines veiklas, skatindami dalyvavimą bendruomenės šventėse ar savanorystę, praplečia asmens su negalia komforto ribas, padeda įsitraukti į bendruomenę, gerina asmenų su negalia emocinę būseną.

Tyrimas atskleidė, kad socialiniai darbuotojai, teikiant įgalinančias paslaugas, susiduria su šiais sunkumais – bendradarbiavimo su tėvais stygius, asmenį „nugalinantis“ požiūris, tęstinumo namuose stygius. Panašią problemą, apibrėžia B. Kreiviniene (2015) – asmenys su

negalia susilaukia daugiau paternalizmo, t. y. perdėtos ar per didelės globos iš valstybės, jie yra labiau globojami, dažnai jų teisės yra perduodamos globėjui. Tyrimo dalyviai nurodė, kad panašiai elgiasi ir asmenų su negalia šeimos nariai. Asmenys su negalia sulaukia per didelės globos iš tėvų, jie nepasitiki savo sūnumis/dukromis, todėl neskatina, kad namuose jie užsiimtu savitvarka, savarankiškai nusipraustų ar pabūtų vieni namuose.

Tyrimo rezultatai rodo, kad kylančius sunkumus, įgalinant asmenis su negalia dienos centruose, siekiama spręsti teikiant pagalbą tėvams, motyvuojant asmenis su negalia ir keičiant požiūrį į asmenį su negalia. Moksliniuose šlaitiniuose autoriai taip pat pažymi šiuos aspektus. J. Ruškus ir kt., (2013) teigia, kad įgalinančios socialinės paslaugos įtraukia ne tik asmenį su negalia, bet ir įstaigos darbuotojus ir paslaugų gavėjų šeimos narius bei globėjus. Tai atskleidžia ir tyrimo dalyviai. Jie teigia, kad tėvams organizuojamos savipagalbos grupės, kurių metu jie motyvuojami daugiau domėtis asmens su negalia įgalinimu. Tyrimo dalyviai teigia, kad asmenis su negalia motyvuoja įvairiais metodais, kurie pasiteisino – išvykos, draugų pavyzdžiai ir pan. K. Zoabi ir I.Gal (2020) teigimu, padėti motyvuoti asmenį su negalia galima siekiant padidinti jo pasitikėjimą savimi, suprasti jo poreikius, siekti ryšio. Socialiniai darbuotojai tyrimo metu taip pat nurodė, kad reikia keisti savo požiūrį, kad darbuotojo užduotis turi būti pagalba asmeniui su negalia, o ne užduočių už jį atlikimas. Panašias tendencijas atskleidžia ir D. Gerulaitis (2014) teigdamas, kad socialinis darbuotojas turi padėti asmeniui su negalia, kad būtų užtikrinamas autonomiškas, asmens su negalia sprendimų priėmimas. D. Dvarionas ir kt., (2014) teigia, kad pagalbos teikimo procesas asmeniui su negalia ir paslaugų užtikrinimas turi būti vykdomas su pagarba asmeniui su negalia.

Tyrimas atskleidė, kad dienos centre teikiamos paslaugos yra naudingos asmenų su negalia šeimai, asmenims su negalia ir bendruomenei. Panašios tendencijos pastebimos ir moksliniuose tyrimuose. Kaip teigia V. Gudžinskienės ir J. Šurpik (2017) įgalinančių veiklų organizavimas įgalina asmenį su negalia savarankiškai pasirūpinti savo kasdieniais poreikiais, tam, kad šeimos nariai galėtų skirti mažiau laiko priežiūrai. Tai atliepia ir tyrimo rezultatai, kurie rodo, kad, asmeniui su negalia esant dienos centre, tėvams yra galimybė dirbti ar užsiimti kita veikla ir asmeniui tapus savarankišku, šeimos nariai gali rūpintis kasdieniais savo poreikiais. Taip pat V. Gudžinskienės ir J. Šurpik (2017) pažymi, kad įgalinančių veiklų organizavimas ir pasitikėjimo savimi ugdymas padidina galimybę asmeniui su negalia būti savarankišku ir pasirūpinti savo kasdieniais poreikiais. Pasak tyrimo dalyvių asmuo su negalia į dienos centrą

eina kaip į darbą, gali bendrauti su draugais, dalyvauti įvairiuose renginiuose, kas asmeniui suteikia pasitenkinimo jausmą. Kaip teigia J.R. Šinkūnienė, (2012), buvimas bendruomenėje daro įtaką neįgalaus asmens gyvenimo kokybei, gerina tarpusavio santykius ir suteikia galimybę praplėsti savo įtaką bendruomenėje. Tai atliepia ir tyrimo duomenys, rodantys, kad asmenys su negalia padeda bendruomenės nariams, savanoriauja, dalyvauja bendruomenės gyvenime.

Tyrimo rezultatai atskleidė iššūkius, teikiant įgalinančias paslaugas COVID– 19 pandemijos metu, sietinus su socialinio darbuotojo bei asmenų su negalia emociniais sunkumais, sunkumais dirbant su šeima, užimtumo organizavimo pasikeitimais, įpročiu pasikeitimais „ne savo noru“, naujų programų integravimu į paslaugų teikimą, nenormuotomis darbo valandomis, dienos centrų administracijos palaikymo trūkumu, asmenų su negalia ir jų šeimų baimėmis. Panašias tendencijas atskleidė ir kiti tyrimai. E. Kendel (2020) teigia, kad negaudami įprastų paslaugų, neįgalieji buvo atskirti nuo bendruomenės, visuomeninio gyvenimo. Kaip teigia tyrimo dalyviai asmenys su negalia neteko įprastos veiklos, pasikeitė jų rutina, jie turėjo išmokti naudotis kompiuterinėmis programomis. Šeimose atsirado įtampa, nes asmenims su negalia pagalbą turėjo suteikti šeimos nariai. Tai kėlė asmenims su negalia įtampą, vienatvės jausmą. N. Grigutyte ir kt. (2021) teigia, kad socialiniai darbuotojai susidūrė su sunkumais pandemijos metu: nuolatinis neapibrėžtumas, sudėtingos nuotolinio darbo sąlygos, sunkumai prisitaikant prie nuolat besikeičiančių teisės aktų, komandinio darbo trūkumas, informacijos apie tai, kaip keičiasi darbo specifiška trūkumas. Tyrimo dalyvių teigimu, socialiniai darbuotojai jautė stresą dėl neapibrėžtumo, nenormuotos darbo dienos laiko ir neturėdami palaikymo iš administracijos patys bandė organizuoti veiklas.

Nepaisant kylančių sunkumų, tyrimas atskleidė ir atrastas naujas galimybes teikiant įgalinančias paslaugas COVID-19 pandemijos metu. Tai įtraukia išmokimą naudotis kompiuterinėmis programomis, naujove, teikiant įgalinančias paslaugas, atsiradusią galimybę pažinti asmenį su negalia namų aplinkoje, pritaikyti individualūs socialinės globos planus, teigiamas tėvų požiūris į nuotolinį užimtumą. Panašias tendencijas atskleidžia ir kiti tyrimai. A. Juškevičienė ir kt., (2021) teigia, kad renginių perkėlimas į nuotolinę virtualią erdvę padidino renginių prieinamumą asmenims su negalia COVID-19 pandemijos metu. N. Grigutyte ir kt. (2021) atskleidė, kad COVID-19 pandemija suteikė galimybę keistis – pandemija paskatino nuotolinės priežiūros ir paramos plėtrą, specialistų bendradarbiavimą nuotoliniu būdu, atsirado mokymasis, seminarų vedimas nuotoliniu būdu. Tai patvirtina ir tyrimo dalyviai, kurie teigia,

kad pandemijos pradžioje patiriami iššūkiai pavirto galimybėmis teikiant paslaugas naudotis naujais metodais ir technologijomis, atsirado naujos tradicijos ir galimybės.

Tyrimas išryškino šias profesines kompetencijas kurios yra svarbios įgalinant paslaugų gavėjus – nuolatinis profesinis tobulėjimas, kūrybiškumas, dėmesingumas asmeniui ir jo supratimas, savipagalba, kantrybė, pasitikėjimas savimi, asmens motyvavimas, tolerancija, bendradarbiavimas, atsakomybė, empatija. D. Gerulaitis (2014) teigia, kad socialinis darbas turi būti paremtas sisteminiu požiūriu, kuris yra neatsiejamas nuo vertybių, etinių principų, metodų naudojimo ir nuoseklumo įgalinant asmenis su negalia. J. Ruškus ir kt., (2013) teigia, kad socialinis darbuotojas, veikdamas kaip įgalinantis darbuotojas turi didinti pasitikėjimą savimi, konsultuoti, naudoti įvairius metodus, išgirsti ir suprasti kaip patys asmenys su negalia mato sprendimus, teikti pagalbą asmenims gauti informaciją, įgyti žinių, plėtoti įgūdžius, likti nešališkam ir neperimti asmens su negalia gyvenimo kontrolės. Tyrimo dalyviai atskleidė, kad situacijos, kuriose tenka dalyvauti socialiniams darbuotojams, rodo įvairios profesinės kompetencijos poreikį: ieškoti naujovių ir inicijuoti inovacijas, spręsti problemas kūrybiškai, išgirsti ir suprasti asmenis su negalia, padėti sau neperdegti, būti kantriems įgalinant asmenį su negalia, būti tolerantiškiems ir matyti esmę, atrasti vietą dirbti komandoje.

IŠVADOS

1. Dienos centruose asmenims su negalia yra organizuojamos įvairios užimtumo veiklos, kurios asmeniui su negalia padeda realizuoti save, perimti bendruomenės tradicijas, daro teigiamą įtaką asmens su negalia emocinei ir psichologinei būsenai, gerina bendrą sveikatos būklę, plečia ryšius su socialine aplinka, padeda ugdytis socialinius įgūdžius, savarankiškumą.

2. Įgalinimas yra procesas, kuris reikalauja asmens su negalia įsitraukimo ir aktyvaus dalyvavimo planuojant, organizuojant ir vertinant paslaugas, skatinantis asmens pasitikėjimą savimi, jo savarankiškumą. Įgalinančios paslaugos padeda asmeniui su negalia didinti motyvaciją, savivertę, praplečia santykius su šeima, draugais, bendruomene. Įgalinančios socialinės paslaugos orientuotos į asmens su negalia įgalinimą, užtikrinant galimybę pačiam priimti sprendimus ir keisti savo gyvenimą.

3. Socialiniai darbuotojai nuolat atnaušina turimas žinias, kelia bendrąsias ir specialiąsias kompetencijas, įsisavina ir diegia inovacijas savo darbe siekdamas teikti kokybiškas paslaugas dienos centruose. Socialinis darbuotojas savo darbe naudoja įgalinimu pagrįstas intervencijas: pagalbos organizavimas, stiprybių ir savivertės gerinimas, emocinės ir socialinės paramos teikimas, kritinio mąstymo sustiprinimas. Taip pat svarbios socialinio darbuotojo savybės, kurios atlieka reikšmingą vaidmenį įgalinant asmenį su negalia: siekis atskleisti gebėjimą pasirinkti, pagalba įvardijant savo nuomones ir pageidavimus, lygiavertiškumo santykis priimant svarbius sprendimus, vidinės vertybės ir profesionalumas.

4. Tyrimo duomenys atskleidė, kaip socialiniai darbuotojai supranta įgalinančias paslaugas dienos centruose, kokie veiksniai, turintys įtakos teikti įgalinančias paslaugas, kokios yra asmens su negalia įgalinimo priemonės dienos centruose, su kokiais sunkumais susiduria, įgalinant asmenis su negalia dienos centre, kokie sunkumų įveikos būdai, kokia dienos centre teikiamų paslaugų nauda asmenims su negalia, kokie buvo iššūkiai teikiant įgalinančias paslaugas COVID-19 pandemijos metu, kokios atrastos galimybės teikiant įgalinančias paslaugas COVID-19 pandemijos metu ir kokios svarbiausios socialinių darbuotojų kompetencijos teikiant įgalinančias paslaugas.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad socialiniai darbuotojai įgalinančias paslaugas dienos centruose supranta kaip asmens orumo ir teisių užtikrinimą, orientaciją į asmenį, dienos centro

infrastruktūros pritaikymas, veiklų pritaikymas atliepiančiam asmens poreikius, visuomenės atvirumas asmenų su negalia įtraukčiai, paslaugų kokybė ir darbuotojų profesionalumas ir komandinis darbas.

Tyrimas atskleidė veiksnius, turinčius įtakos teikiant įgalinančias paslaugas dienos centruose asmenims su negalia, sietinus su negalios pažinimu, asmens galių pastebėjimu, asmens su negalia motyvacija, asmens savarankiškumo ugdymu, lengvai suprantamos informacijos teikimu ir žmogiškaisiais ištekliais.

Tyrimas rodo, kad svarbi įgalinimo priemonė yra asmens įtrauktis į veiklų planavimą, realizavimą ir vertinimą. Siekiant asmenų su negalia įgalinimo yra sudaromi individualūs socialinės globos planai, asmenys su negalia įtraukiami į dienos centrų savivaldą, pasiskirsto atsakomybėmis taip užtikrinant jų atstovavimą. Socialiniai darbuotojai nuolat konsultuoja asmenis su negalia ir jo šeimą rūpimais klausimais. Transporto paslauga suteikia galimybę asmeniui su negalia lengvai pasiekti dienos centrą. Svarbi įgalinimo priemonė yra darbinių, savarankiškumo įgūdžių ugdymas, užimtumo organizavimas ir laisvalaikio organizavimas. Socialiniai darbuotojai padeda didinti asmenų su negalia įtrauktį į bendruomenę dalyvaudami bendrose veiklose.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad socialiniai darbuotojai susiduria su sunkumais įgalinant asmenis su negalia dienos centre. Bendradarbiavimo su tėvais stygius socialiniam darbuotojui yra kliūtis siekti išsikeltų tikslų. Kai kurie darbuotojai atlieka užduotis už asmenį su negalia užuot skatinę jo savarankiškumą. Asmens su negalia šeima neturi motyvacijos įgalinančių paslaugų tęstinumui namuose, patys asmenys su negalia neturi motyvacijos atlikti užduotis. Tyrimas atskleidė sunkumų įveikos būdus – tai pagalba tėvams, asmenų su negalia motyvavimas bei darbuotojų požiūrio į negalią turintį asmenį keitimas.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad socialiniai darbuotojai mato dienos centre teikiamų paslaugų naudą šeimai, asmeniui su negalia ir bendruomenei. Esant asmeniui dienos centre šeimos nariai gali dirbti, turėti laisvalaikį, susitikti su draugais. Asmuo su negalia turi savo draugų ratą, užimtumą, nuolatinį asmeninį tobulėjimą, aktyviai įsitraukia į savanorišką veiklą, dalyvauja bendruomenės gyvenime. Teikiamos paslaugos yra naudingos bendruomenei, nes skatina asmenų su negalia norą padėti bendruomenei, įsitraukti į bendruomenės organizuojamas veiklas ir padeda jas organizuoti, padeda bendruomenei keisti požiūrį į asmenį su negalia teigiama linkme.

Tyrimo rezultatu analizė atskleidė, kad teikiant paslaugas COVID– 19 pandemijos metu išryškėjo emociniai socialinio darbuotojo sunkumai, nes jie neturėjo aiškios vizijos ir metodų, kaip teikti įgalinančias paslaugas asmenims su negalia. Darbuotojai susidūrė su emociniais asmenų su negalia sunkumais, nes jie patyrė vienatvės jausmą, staiga netekus bendravimo su draugais, o darbuotojai negalėjo užtikrinti visokeriopos pagalbos. Kilo sunkumų bendradarbiaujant su šeima, socialiniai darbuotojai neturėjo pakankamai žinių, kad galėtų padėti šeimoms COVID-19 pandemijos metu. Pandemijos metu pasikeitė užimtumo organizavimas, kuris buvo įprastas asmenims su negalia pereinant prie nuotolinio bendravimo. Darbuotojų, asmenų su negalia ir jų artimųjų skaitmeninio raštingumo įgūdžių stoka buvo didelis iššūkis teikiant įgalinančias paslaugas COVID– 19 pandemijos metu nuotoliniu būdu. Taip pat buvo iššūkis nenormuotos darbo valandos. Norėdami padėti asmenims su negalia bei jų šeimoms darbuotojai buvo pasiekiami bet kuriuo metu. Stigo dienos centrų administracijos palaikymo tai apsunkino socialinių darbuotojų darbą karantino metu. Išryškėjo asmenų su negalia ir jų šeimų baimės užsikrėsti ir susirgti, todėl šeimos užsidarė namuose, taip patirdamos stresą.

Buvo teigiama, kad išmokimas naudotis kompiuterinėmis programomis yra atrastos galimybės teikiant įgalinančias paslaugas COVID– 19 pandemijos metu. Naujovės, teikiant įgalinančias paslaugas padėjo inovatyviai vesti užsiėmimus asmenims su negalia. Pandemijos metu atsirado galimybė pažinti asmenį su negalia namų aplinkoje. Pritaikyti individualūs socialinės globos planai padėjo įgyvendinti išsikeltus tikslus.

Tyrimo rezultatai rodo, kad profesinės kompetencijos svarbios įgalinant paslaugų gavėjus. Nuolatinis profesinis tobulėjimas skatina darbuotojus diegti naujoves. Kūrybiškumas padeda socialiniams darbuotojams pažvelgti į iškeltus tikslus ar problemas kitu kampu. Dėmesingumas asmeniui ir jo supratimas padeda darbuotojui atrasti asmens su negalia stipriąsias puses. Savipagalba „gelbėja“ socialinius darbuotojus nuo perdegimo. Kantrybė svarbi siekiant profesinių tikslų ar tobulėjant asmeniškai. Įgalinant asmenis su negalia socialiniam darbuotojui svarbu gebėti motyvuoti asmenį. Tolerancija, padeda darbuotojui priimti asmenį su negalia tokį, koks yra, be išankstinių nusistatymų ir stereotipų. Bendradarbiavimas atveria galimybes realizuoti asmenų su negalia poreikius. Bendradarbiavimas sukuria dar gilesnį ryšį tarp socialinio darbuotojo ir asmens su negalia šeimos narių. Atsakomybė skatina darbuotoją atlikti darbą kokybiškai. Empatija padeda socialiniam darbuotojui geriau suprasti asmens situaciją, atsiriboti nuo išankstinių nuostatų.

REKOMENDACIJOS

Socialinį darbą dirbantiems darbuotojams:

- Siekiant gerinti įgalinančių veiklų tęstinumą namuose atrasti ryšį su šeima, įtraukiant juos į komandinį darbą, dienos centrų veiklų planavimą ir vertinimą ir organizuojant savipagalbos grupes.
- Siekiant didinti asmenų su negalia motyvaciją, dirbti individualiai su asmeniu ir padėti priimti savarankiškus sprendimus.
- Siekiant išspręsti iškilusias problemas ir išvengti perdegimo sindromo, aktyviai dalyvauti supervizijose ir intervizijose.

Dienos socialinės globos centrų administracijai:

- Siekiant užtikrinti socialinį darbą dirbančių darbuotojų gebėjimą reflektuoti apie patiriamus sunkumus ir kaip juos spręsti, organizuoti dienos socialinės globos centruose supervizijas ir intervizijas.
- Užtikrinti, kad darbuotojai žinotų kaip bus veikama esant ekstremaliai situacijai, būtina sudarytas aiškius planus su nurodytomis pareigomis ir atsakomybėmis bei supažindinti visą dienos centro kolektyvas.
- Siekiant, kad socialiniai darbuotojai įgytų daugiau žinių ir patirties kaip įgalinti asmenis su negalia dienos centruose. rengti ir įgyvendinti ES fondų projektus.
- **Būsiamiems tyrėjams:**
- Kad empirinio tyrimo duomenys būtų patikimesni, atlikti daugiau tyrimų apie socialinių darbuotojų patirtis įgalinant asmenis su negalia dienos socialinės globos centruose.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Adomaitytė-Subačienė, I. (2019). Socialinio darbo kokybės konstravimas kliento įgalinimo perspektyvoje (daktaro disertacija). Prieiga per internetą: <http://epublications.vu.lt/object/elaba:36479377/index.html>
2. Banks, Cai, T., ir kt. (2020). Practising ethically during COVID-19: Social work challenges and responses. *International Social Work*, 63(5), 569–583. <https://doi.org/10.1177/0020872820949614>
3. Bitinas, B. (2002). Rinktiniai edukologiniai raštai. II tomas edukologinis tyrimas: sistema ir procesas ugdymo tyrimų idėjos ir problemos. Prieiga per internetą: <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:4354227/datastreams/MAIN/content>
4. Blauwet, C. A., ir kt. (2016). Risk of Injuries in Paralympic Track and Field Differs by Impairment and Event Discipline. *The American Journal of Sports Medicine*, 44(6), 1455–1462. <https://doi.org/10.1177/0363546516629949>
5. Borland, H., N., Tonge, B., Einfeld, S., and Gray, K. M. (2020). Participation in sport and physical activity in adults with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 64(12), 908–922. <https://doi.org/10.1111/jir.12782>
6. Čižikienė, J. (2019). The Role of Leadership in Adopting Quality Management System in Social Service Sector. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15977/42199373.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
7. Dimitriadis, V., ir kt. (2015). Implementing a system to evaluate quality assurance in rehabilitation in Greece. *Disability and Health Journal*, 8(1), 35–43. <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2014.07.003>
8. Dunajevs, E. (2015). Kas yra socialinis darbas? *Socialinė Teorija, Empirija, Politika Ir Praktika*, 5, 17–28. <https://doi.org/10.15388/STEPP.2009.0.5263>
9. Dvarionas, D. (2014) Įgalinančių socialinių paslaugų modelis socialinės gerovės politikos kontekste. *Filosofija, Sociologija*, 25(2), 89–99. Prieiga per internetą: <http://www.ceeol.com/search/article-detail?id=132347>

10. EQUASS Lietuva (2017). EQUASS Assurance ženklo pripažinimo principai, kriterijai ir rodikliai. Prieiga per internetą: <http://www.equass.lt/wp-content/uploads/EQUASS-Assurance2018-Principai-Kriterijai-and-Rodikliai-LT-1.pdf>
11. EQUASS Lietuva (2020). Apie projektą. Prieiga per internetą: <http://www.equass.lt/wp-content/uploads/EQUASS-Assurance-2018-Principai-Kriterijai-and-Rodikliai-LT.pdf>
12. EQUASS Lietuva (2020). QUASS sertifikuotos įstaigos Lietuvoje. Prieiga per internetą <http://www.equass.lt/>
13. Gaižauskaitė, I., ir Valavičienė, N. (2016). Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu: vadovėlis. Registrų centras. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16724/9789955302056.pdf?sequence=1>
14. Gajewska, U., ir Trigg, R. (2016). Centres for People with Intellectual Disabilities: Attendees Perceptions of Benefit. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 29(6), 587–591. <https://doi.org/10.1111/jar.12212>
15. Gečienė, J. ir Raišienė, A. (2018). Service Quality of Organizations Providing Long-Term Social Care. *European Scientific Journal*. Prieiga per internetą: <https://ejournal.org/index.php/esj/article/view/11255>
16. Gerulaitis, D. (2014). Įgalinimo teorijos socialiniame darbe, Iš mokomosios knygos Teorijos ir praktikos sąsajos jungtinės II pakopos socialinio darbo studijų programos mokslinės tiriamosios praktikos procese. Prieiga per internetą: http://www.esparama.lt/documents/10157/490675/2014_Mokslines_tiriamosios_praktikos_vadovas.pdf/ca71241e-ad7e-4cb8-abcd-2a66cf81a9d6
17. Grigutytė, N. The Right to Mental Health During the COVID-19 Pandemic. *Psichologija / Psychology*, 64, 38–53. <https://doi.org/10.15388/Psichol.2021.39>
18. Gudelytė, U., ir Ruškus, J. (2019). „Padėk man nuspręsti“: socialinio darbuotojo vaidmuo teikiant pagalbą intelekto negalią turintiems asmenims priimant sprendimus. *Socialinis darbas*. <https://doi.org/107220202958202311>
19. Gudžinskienė, V., ir Gečienė, J. (2018). Socialinės globos paslaugas teikiančių įstaigų vadovų požiūris į teikiamų paslaugų kokybę *Socialinis darbas : mokslo darbai*, 16(2), 165–189. <https://doi.org/10.13165/SD-18-16-2-02>

20. Gudžinskienė, V., ir Šurpik, J. (2017). Jaunuolių, turinčių proto negalia, savarankiškumo ugdymo(si) sėkmės kriterijai. *Socialinis Darbas*, 15(1), 6–21. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14699/4609-10224-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
21. Gvaldaitė L. (2015). Įgalinimas socialiniame darbe. *STEPP: Socialinė Teorija, Empirija, Politika ir Praktika*, 5, 42–53. <https://doi.org/10.15388/STEPP.2009.0.5265>.
22. Hall, N., Durand, M., ir Mengoni, S., (2017) “...their opinions mean something”: Care staff’s attitudes to health research involving people with intellectual disabilities. *British Journal of Learning Disabilities*. 45 (3), 198-207. <https://doi.org/10.1111/bld.12195>
23. Juodkaitė, D. (2015). Gerosios praktikos pavyzdžiai dėl asmenų su negalia įgalinimo, suteikiant jiems pagalbos paslaugas sprendimų priėmimui ir savarankiškam gyvenimui užtikrinti. Tematinė studija. Leidinys. Asociacija „Lietuvos neįgaliųjų forumas“. Prieiga per internetą: http://manoteises.lt/wp-content/uploads/2016/02/Studija_Gerosios_praktikos_pavyzd%C5%BEiai_d%C4%97I_a_smen%C5%B3_su_negalia_%C4%AFgalinimo.pdf.pdf
24. Juškevičienė, A., Gegužienė, V., Kamienas, E., Karlaitė, D., Zinkevičienė, N. Participation (2021) of persons with disabilities in public events - between opportunity and reality. *Science and Processes of Education / Mokslas Ir Edukaciniai Procesai*, 5–22. Prieiga per internetą: <https://web-s-ebsohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=d1247136-1c77-4c31-8f1c-fc8045eb48e4%40redis>
25. Kardelis. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: (edukologija ir kiti socialiniai mokslai): vadovėlis (2-asis leid. patais. ir papild., p. 398)*. Judex. Prieiga per internetą: <https://www.scribd.com/doc/37948910/K-Kardelis-Mokslini%C5%B3-tyrim%C5%B3-metodologija-ir-metodai>
26. Kreivinienė, B. ir Vaičiulienė, J. (2015). Neįgalių žmonių gyvenimo kokybė: tarp subjektyvaus ir objektyvaus vertinimo. *Visuomenės sveikata*, 63–71. Prieiga per internetą: <https://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2015.priedas1/Vs%20priedas%202015%20Nr1%20ORIG%20Neigalus%20zmones.pdf>

27. Lietuvos Respublikos Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas (1991, Suvestinė redakcija nuo 2021-01-01 iki 2021-06-30). Lietuvos aidas, Nr. 249-0, I skirsnis, 3 straipsnis. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2319/asr>
28. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2020). Įsakymas dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo 2006 m. balandžio 5 d. Nr. A1-93. Valstybės žinios, Nr. 43-1570, III skyrius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274453/asr>
29. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2020). Statistika. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/neigaliuju-socialine-integracija/statistika-2>
30. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2020). Kas yra socialinės paslaugos? Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/socialines-paslaugos-ir-socialinis-darbas/kas-yra-socialines-paslaugos>
31. Lietuvos respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Dėl socialinių paslaugų organizavimo karantino metu 2020 m. kovo 14 d. Nr. 207. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/RASTAS%2Bsavivaldybems%2Bde1%2Bpaslaugu%2Borganizavimo-03-17.pdf>
32. Lietuvos respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Dėl socialinių paslaugų teikimo karantino metu 2020 m. gegužės 29 d. Nr. V-1336. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/3dfd4b608e7511eb998483d0ae31615c?jfwid=-a3k5cmuaq>
33. Lietuvos respublikos Socialinių paslaugų įstatymas (2006, suvestinė redakcija nuo 2022-04-01 iki 2022-06-30). Valstybės žinios, Nr. 17-589, II skirsnis, 6,7,8 straipsniai. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.91609F53E29E/asr>
34. Lund, E. M., Forber-Pratt, A. J., Wilson, C. ir Mona, L. R. (2020). The COVID-19 Pandemic, Stress, and Trauma in the Disability Community: A Call to Action. *Rehabilitation Psychology*, 65(4), 313–322. <https://doi.org/10.1037/rep0000368>

35. Männik-Sepp, M. (2014). Impact Study of the EQUASS Assurance Impact Study of the EQUASS Assurance Quality System. Prieiga per internetą: <https://equass.be/equass/images/Documents/Publications/Impact%20study%20of%20the%20EQUASS%20Assurance%20Quality%20system%20-%20Mariliis%20Mnnik-Sepp.pdf>
36. Mansell, J., ir Beadle, B. (2012). „Active Support, Enabling And Empowering People With Intelektual Disabilities.“ Jessica Kingsley Publishers, London And Philadelphia. 34-54. <https://doi.org/10.1111/bld.12017>
37. Milbourn, B., Mcnamara, B., ir Buchanan, A. (2015). The lived experience of everyday activity for individuals with severe mental illness. Health Sociology Review, 24(3), 270–282. <https://doi.org/10.1080/14461242.2015.1034747>
38. Motiečienė, R. (2012). Įgalinančių socialinių paslaugų konceptualizavimas socialinio darbo su šeima praktikoje. Socialinis darbas. Patirtis ir metodai, ISSN 2029 – 0470, VDU, 10 (2). Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2012~1368646700418/J.04~2012~1368646700418.pdf>
39. Mucshks, J. (2020) Kaip karantiną išgyvena neįgalieji?. Lsveikata.lt Prieiga per internetą: <https://lsveikata.lt/aktualijos/kaip-karantina-isgyvena-neigalieji-12906>
40. Neįgaliųjų socialinės integracijos 2021–2023 metų veiksmų planas (2020). TAR, Nr. 18874, I skirsnis, 3 straipsnis. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/8c27c230f1b211eaa12ad7c04a383ca0>
41. Patapas, A., ir Žilionytė, T. (2016). Viešųjų paslaugų kokybės valdymo savitumai Lietuvos savivaldybėse. Viešoji Politika Ir Administravimas, 15(2), 206–219. <https://doi.org/10.13165/VPA-16-15-2-02>
42. Peterson N.A. (2014). Empowerment Theory: Clarifying the Nature of Higher-Order Multidimensional Constructs. American Journal of Community Psychology, 53(1-2), 96–108. <https://doi.org/10.1007/s10464-013-9624-0>
43. Pociūnaitė M., ir Žalkauskaitė, U. Neįgaliųjų dalyvavimas sportinėje veikloje: sportuojančių neįgaliųjų požiūris. Laisvalaikio tyrimai: elektroninis mokslo žurnalas, 2014, 2 (4). Prieiga per internetą: <http://C:/Users/Vartotojas0/Downloads/213-Article%20Text-421-1-10-20180708.pdf>

44. Požėrienė J., Leleika G., ir Kailius V. (2017). Neįgaliųjų laisvalaikio organizavimas socialines paslaugas teikiančiose institucijose. Laisvalaikio tyrimai: elektroninis mokslo žurnalas, Kaunas. 1 – 9. Prieiga per internetą: <https://journals.lsu.lt/laisvalaikio-tyrimai/article/view/238/235>
45. Railienė, A., ir Gudžinskienė, V. (2012). Gyvenimo įgūdžių ugdymo ir ugdymo karjerai sąsaja: bendrojo lavinimo kontekstas. Acta Paedagogica Vilnensia, 29(29), 61–72. <https://doi.org/10.15388/ActPaed.2012.29.1177>
46. Rimkus, V. (2015). Neapibrėžtumo aspektai socialiniame darbe. Tiltai, 1, p. 99–113. Prieiga per internetą: <https://core.ac.uk/download/pdf/233179234.pdf>
47. Rotarou, E. S., Sakellariou, D., Kakoullis, E. J., ir Warren, N. (2021). Disabled people in the time of COVID-19: identifying needs, promoting inclusivity. Journal of Global Health, 11, 03007. <https://doi.org/10.7189/jogh.11.03007>
48. Ruškus, J. (2014). Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija keičia pasaulį Socialinis darbas. Patirtis ir metodai, 13(1), 143–145. Prieiga per internetą: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/da59001a-cad6-4099-b9e7-284ece63e16c/content>
49. Ruškus, J. (2017). Lygybės ir nediskriminavimo neįgaliesiems gali tekti laukti dar šimtą metų, jei... Socialinis darbas. <https://doi.org/10722020295820202>
50. Ruškus, J., Motiečienė, R., Mažeikienė, N., Naujanienė, R., ir Dvarionas, D. (2013). Įgalinimo samprata socialinių paslaugų kontekste. Socialinis darbas. (p. 10-43). Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/profile/Jonas_Ruskus/publication/272173999_Igalinimo_samprata_socialiniu_paslaugu_kontekste/links/54dddfb20cf2814662eba184.pdf
51. Seatzu, F., 2020. Empowering persons with disabilities: socio-economic rights as a pathway to personal autonomy and independence. Journal of Human Rights. 18 (2), 136-157. Prieiga per internetą: <http://web.a.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=6&sid=fd20bb30-c82b-41eb-af9c-5a71920a23ae%40sdc-v-sessmgr02>
52. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašo ir senyvo amžiaus asmens bei suaugusio

- asmens su negalia socialinės globos poreikio nustatymo metodikos patvirtinimo 2006 m. balandžio 5 d. Nr. A1-94 (Suvestinė redakcija nuo 2021-04-01). Valstybės žinios, Nr. 43-1571, IV skyrius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274454/asr>
53. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl socialinės globos normų aprašo patvirtinimo 2007 m. vasario 20 d. Nr. A1-46 (Suvestinė redakcija nuo 2021-06-03). Valstybės žinios, Nr. 24-931, 3 priedas. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.292682/asr>
54. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo 2006 m. balandžio 5 d. Nr. A1-93 (Suvestinė redakcija nuo 2021-11-16). Valstybės žinios, Nr. 43-1570, II skyrius, III skyrius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274453/asr>
55. Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Licencijavimas (2022). Prieiga per internetą: <http://www.sppd.lt/lt/veiklos-sritys/licencijavimas/licencijos/>
56. Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Socialinių paslaugų srities darbuotojų profesinės kompetencijos tobulinimo tvarkos bei Socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašas 2021 m. liepos 23 d. d. įsakymo Nr. A1-539. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.73078569BC8A/BSRMdZpFRe>
57. Šinkūnienė, J. R. (2012). Bendruomeniškumas, komunikacija ir muzika: sociokultūriniai negalios aspektai. Monografija. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16856/9789955194613.pdf?sequence=1>
58. Švedaitė, B., Gvaldaitė, L. ir Buzaitytė-Kašalynienė, J. (2014). „Nepaisomi profesionalai“: socialiniai darbuotojai ir jų galia. Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika. 9. 21-36. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/STEPP/article/view/3779/2663>
59. Večkienė, N., Brunevičiūtė, R., ir Eidukevičiūtė, J. (2018). Tarpdisciplininis bendradarbiavimas kuriant vienijančią aplinką. Tilta 1. 95-114. Prieiga per internetą:

<https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2018~1574064589361/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

60. Vencloviėnė, M. (2015). Įgalinimo samprata ir veiksniai socialinio darbo metodų perspektyvoje. *Filosofija, Sociologija*, 2, 113–121. Prieiga per internetą: <https://search-ebsohost-com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=sih&AN=103707149&site=ehost-live>
61. Vilkelienė, A., ir Kulikauskienė, K. (2014). Neįgaliųjų gyvenimo kokybės individualieji ir socialiniai aspektai meninio ugdymo kontekste. *Pedagogy Studies / Pedagogika*, 114(2), 209–221. <https://doi.org/10.15823/p.2014.018>
62. Zaagsma M, Volkers K. M, Swart E. A. K., Schippers A. P. ir Van Hove G. (2020). The use of online support by people with intellectual disabilities living independently during COVID-19. *Journal of Intellectual Disability Research*. 2020;64(10):750-756. <https://doi.org/10.1111/jir.12770>
63. Zoabi, K. ir Gal, I. (2020). Empowerment Potential of Social Work Techniques among Practitioners in Israel and the USA. In: *Global Social Work-Cutting Edge Issues and Critical Reflections*. IntechOpen. https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=UBT8DwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA51&dq=Zoabi+K.,+Gal+I.+2020.+Empowerment+Potentials+of+Social+Work+Techniques+among+Practitioners+in+Israel+and+the+USA&ots=ARhUFyY4II&sig=T4BhRsnGcnyNGfQ9Ms37im5sks4&redir_esc=y#v=onepage&q&f=true
64. Žalimienė L. ir Vareikytė A. (2015). Socialinių paslaugų kokybė ir standartai. *STEPP: Socialinė Teorija, Empirija, Politika ir Praktika*, 1, 116–117. <https://doi.org/10.15388/STEPP.2001.0.8508>

SANTRAUKA

Darbo tema. Įgalinančios socialinės paslaugos dienos socialinės globos centre asmenims su negalia.

Tyrimo tikslas. Atskleisti įgalinančių socialinių paslaugų teikimo galimybes asmenims su negalia dienos centruose teoriniu ir praktiniu aspektais.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros, dokumentų analizė. Pasirinktas kokybinio tyrimo metodas, pusiau struktūruotas interviu. Empiriniame tyrime dalyvavo 10 socialinių darbuotojų.

Teorinėje dalyje atskleista, kad dienos centruose asmenims su negalia yra organizuojamos įvairios užimtumo veiklos, kurios padeda jiems realizuoti save, perimti bendruomenės tradicijas, gerina emocinę ir psichologinę sveikatą, padeda ugdytis socialinius įgūdžius, savarankiškumą. Įgalinimas yra procesas, kuris reikalauja asmens su negalia įsitraukimo ir aktyvaus dalyvavimo planuojant, organizuojant ir vertinant paslaugas, skatinantis asmens pasitikėjimą savimi, jo savarankiškumą. Socialiniai darbuotojai atnaujina turimas žinias, kelia bendrąsias ir specialiąsias kompetencijas, diegia inovacijas. Socialinis darbuotojas savo darbe naudoja įgalinimu pagrįstas intervencijas.

Empirinio tyrimo duomenys atskleidė, kaip socialiniai darbuotojai supranta įgalinančias paslaugas dienos centruose, kokie veiksniai turi įtakos teikiant įgalinančias paslaugas, kokios yra asmens su negalia įgalinimo priemonės, su kokiais sunkumais susiduria socialiniai darbuotojai bei kokie yra sunkumų įveikos būdai, kokia dienos centre teikiamų paslaugų nauda asmenims su negalia, kokie buvo iššūkiai teikiant įgalinančias paslaugas COVID-19 pandemijos metu, kokios atrastos galimybės teikiant įgalinančias paslaugas COVID-19 pandemijos metu ir kokios svarbiausios socialinių darbuotojų kompetencijos teikiant įgalinančias paslaugas.

Raktiniai žodžiai: įgalinimas, socialiniai darbuotojai, asmuo su negalia, savarankiškumas, įtrauktis.

SUMMARY

Research topic: Empowering social services in a day care center for people with disabilities.

Aim of the research. To reveal the theoretical and practical aspects of the provision of empowering social services for people with disabilities in day care centers.

Research methods: analysis of scientific literature, documents. Qualitative research method, semi-structured interviews. 10 social workers participated in the empirical study.

The theoretical analysis reveals that day care centers organize various activities for persons with disabilities, which help them to realize themselves, adopt community traditions, improve emotional and psychological health, help them to develop social skills and develop autonomy. Empowerment is a process that requires the involvement and active participation of the person with disabilities in the planning, organizing and evaluating services, thus promoting self-confidence and autonomy. Social workers strengthen their knowledge, improve their general and specific competences, drive innovation. Social workers use empowerment-based interventions in their work.

Empirical research revealed how social workers perceive empowering services in day care centers, what are the factors influencing the provision of empowering services, what are the means of empowering persons with disabilities in day care centers, what are the difficulties they face in empowering persons with disabilities in day care centers, what are the ways to overcome these difficulties, what are the benefits of the services provided in the day center for persons with disabilities, what were the challenges in providing empowerment services during the COVID-19 pandemic, what were the opportunities discovered in providing empowerment services during the COVID-19 pandemic, and what are the key competences of social workers in providing empowerment services.

Keywords: empowerment, social workers, person with disabilities, independence, inclusion.

PRIEDAI

Interviu klausimynas socialiniams darbuotojams

1. Papasakokite, kaip Jūs suprantate įgalinančias socialines paslaugas dienos socialinės globos įstaigoje?
2. Papasakokite, ko reikia, kad teikiamos paslaugos būtų įgalinančios?
3. Papasakokite, kuo ir kaip socialinių paslaugų sistema dienos centre sudaro sąlygas teikti įgalinančias paslaugas?
4. Papasakokite, kaip jūs įgalinate paslaugų gavėjus jūsų dienos centre?
Pateikite konkrečių pavyzdžių, kaip pavyko įgalinti paslaugų gavėjus?
5. Papasakokite, su kokiais sunkumais susiduriate įgalinant asmenis su negalia dienos centre? Kaip juos sprendžiate?
6. Jūsų nuomone, kuo naudingos Jūsų dienos centre teikiamos paslaugos asmenims su negalia?
7. Papasakokite, su kokiais iššūkiais susidūrėte įgalinant paslaugų gavėjus COVID– 19 pandemijos metu? Kaip juos sprendėte?
8. Jūsų nuomone, kokios profesinės kompetencijos būtinos įgalinant paslaugų gavėjus?

Dėkoju už atsakymus